

LEIDSCH JAARBOEKJE.

P. J. MULDER & ZOON — LEIDEN.

1934

JAARBOEKJE

JAARBOEKJE

VOOR
GESCHIEDENIS EN OUDHEIDKUNDE

VAN
LEIDEN EN RIJNLAND

TEVENS ORGAAN VAN DE
VEREENIGING „OUD-LEIDEN”

1933—1934

(ZES-EN-TWINTIGSTE DEEL)

LEIDEN — P. J. MULDER & ZOON

EEN WOORD VOORAF.

Het verheugt ons, dat wij wederom niet te laat in het jaar ons jaarboekje aan de beminnaars van onze stad, hare geschiedenis en hare bedreigde schoonheid kunnen aanbieden. Dankbaar gedenken wij onze medewerkers, die ons daartoe in staat stelden, gelijk wij onzen uitgever erkentelijk zijn voor zijne goede zorgen en ons stadsbestuur voor zijn geldelijken steun. Mej. Mr. M. E. Blok trad, wegens anderen drukken arbeid, uit onze redactie, waarin zij, als secretaresse, zulk uitnemend werk heeft verricht, waarvoor wij haar openlijk onzen hartelijken dank willen betuigen.

Gelukkig vonden wij in Mej. A. J. Versprille eene harer waardige opvolgster, die wij met vreugde en goed vertrouwen in onze redactie hebben begroet.

MAART 1934.

DE REDACTIE.

VEREENIGING „OUD-LEIDEN”

Verslag over het jaar 1933

Op het einde van 1932 was het tijdperk, waarvoor de vereeniging op 5 November 1902 was aangegaan, verstreken en moest derhalve opnieuw de Koninklijke goedkeuring van de statuten worden aangevraagd. Dit was dus het eerste werk in het nieuwe vereenigingsjaar 1933 en deze gelegenheid werd tevens benut om enkele kleine wijzigingen in de statuten aan te brengen.

In de plaats van Prof. Mr. D. van Blom, die niet meer als bestuurslid in aanmerking wenschte te komen, werd Dr. J. E. Kroon verkozen.

Mej. J. de Loos, die als vertegenwoordigster der V. V. S. L. wenschte af te treden, werd in haar functie opgevolgd door Mej. 1. Vles.

Op 4 April hield Mej. Annie Versprille een lezing over Het Catharina Gasthuis.

Op 18 November werd een excursie gehouden naar het voormalige Huiszittenhuis en het voormalige Caecilia-Gasthuis, met de zalen der vroegere Boerhave-kliniek. Na ontvangst in de regentenkamer van het Huiszittenhuis, door het College van Regenten, hield de heer Htiner een zeer belangwekkende voordracht over de geschiedenis dezer oude en eerbied-

VIII

waardige instelling. Na afloop hiervan werd door genoemd college den leden van Oud-Leiden een thee aangeboden in de mooie oude regentessenkamer, gevolgd door een bezichtiging van het gebouw. Vervolgens trok het gezelschap in optocht naar het voormalige Caecilia-Gasthuis, thans stedelijke werk-inrichting, waar de directeur, de heer Hasselbach, ons rondleidde. In de bovenzalen, weleer als kliniek in gebruik, waar Boerhave zijn wereldberoemde colleges hield, gaf Prof. Knappert een uiteenzetting van Boerhave's werk.

In den loop van het jaar heeft de Vereeniging zich veel moeite gegeven om het poortje der voormalige rectorswoning (zie het vorige jaarverslag) een waardige plaats te doen geven in den Clusiustuin, daar de huidige tijdelijke opstelling in de Lakenhal weinig bevredigend genoemd kan worden. Na herhaalde beloften van de zijde der betrokken instanties, dat deze zaak in orde zou komen, kwam eindelijk, op het laatst van het jaar, het teleurstellend bericht dat dit werk wegens te hooge kosten niet zou worden uitgevoerd.

Een andere kwestie, die de Vereeniging zeer ter harte gaat, is de zeer noodzakelijke restauratie van de molen De Valk. Aan den molenaar, den heer Van Rhijn, was reeds door het Bestuur een flinke subsidie toegezegd om deze restauratie te helpen tot stand brengen, toen door het overlijden der eigenaresse, de oude mevrouw Van Rhijn, de zaak op losse schroeven kwam te staan daar het Gemeentebestuur bezwaar maakte den heer Van Rhijn in

IX

het gebruiksrecht op den grond (die, als deel van de voormalige stadswal, gemeentelijk eigendom is) te bevestigen. Het is zeer te hopen, dat in het komende jaar de molen De Valk een zekerder toekomst tegemoet gaat, zoodat onze Vereeniging aan haar plannen tot restauratie (waarvoor ongetwijfeld ook de hulp van anderen zal moeten worden ingeroepen) eindelijk uitvoering zal kunnen geven.

In ledental ging de Vereeniging, na een aanvankelijk vrij groot verlies, in de tweede helft van het **afge-**
loopen jaar sterk vooruit, voorzeker een verblijdend feit in deze droeve tijden.

HET BESTUUR.

STATUTEN

Overgenomen uit „*Bijvoegsel* tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Vrijdag 23 en Zaterdag 24 Juni 1933, n°. 121.

VEREENIGING: Oud-Leiden ■ te Leiden.

1. De vereeniging: Oud-Leiden, is gevestigd te Leiden en stelt zich ten doel de bevordering van de kennis van en de belangstelling in de geschiedenis van Leiden en omstreken en het behoud der aldaar nog aanwezige bouwwerken en voorwerpen, belangrijk voor de **locale** en kunstgeschiedenis.

2. Zij tracht dit doel te bereiken door:

a. het houden van voordrachten en tentoonstellingen, het uitgeven van geschriften en het steunen van pogingen, door anderen in den geest der **vereeniging** ondernomen ;

b. het steunen van de pogingen van de commissie voor het stedelijk museum tot het bijeenbrengen van voorwerpen, belangrijk voor de geschiedenis van Leiden en omstreken;

c. het verzamelen van gegevens over in Leiden en omgeving nog aanwezige oude gebouwen en historische voorwerpen ;

d. alle andere wettige middelen, die aan het doel bevorderlijk zijn.

3. Lid der vereeniging is ieder, die zich hiertoe **bij het** bestuur opgeeft en de vastgesteldecontribute betaalt.

Lid-begunstiger is ieder, die een contributie betaalt van minstens f 10.— per jaar of een bedrag in eens van minstens f 100.—.

Het lidmaatschap zoowel van gewone leden als leden-begunstigers en corresponderende leden eindigt door overlijden, bedanken en royement bij besluit van de algemeene vergadering, op voorstel van het bestuur.

4. De contributie der gewone leden bedraagt minstens f 4.— per jaar of zooveel meer of minder als door de algemeene vergadering zal worden vastgesteld. Het vereenigingsjaar loopt van 1 Januari tot en met 31 December. Het bestuur kan **corresponderende** leden benoemen, buiten Leiden woonachtig. Dezen betalen geen contributie, doch hebben gelijke rechten als de leden, behalve ten opzichte van de door de vereeniging uit te geven werken.

5. De leden hebben recht van toegang tot alle ledenvergaderingen en door de vereeniging te houden tentoonstellingen.

Zij ontvangen de door of met steun van de **vereeniging** uit te geven werken gratis of tegen verminderd tarief.

De corresponderende leden genieten alleen van deze laatste bepaling, indien zij de voor de gewone leden vastgestelde contributie betalen.

6. Het bestuur bestaat uit minstens 5 leden, op

de binnen de eerste 3 maanden van het jaar te houden algemeene vergadering door de leden te benoemen.

Zij nemen voor één jaar zitting, doch zijn terstond herkiesbaar.

In die jaarvergadering wordt verslag gedaan van het afgelopen vereenigingsjaar en rekening en verantwoording afgelegd.

7. De besluiten worden in alle vergaderingen genomen bij volstreckte meerderheid van stemmen, uitgebracht door de aanwezige leden.

Bij staking van stemmen over zaken is een voorstel verworpen, bij staking van stemmen over personen beslist het lot.

Blanco stemmen worden beschouwd als niet te zijn uitgebracht.

Leden-begunstigers en **correspondeerende** leden hebben gelijk stemrecht als de gewone leden.

8. Naast de door de algemeene vergadering te benoemen bestuursleden kunnen zitting nemen een lid, aan te wijzen door burgemeester en wethouders van Leiden, een lid, aan te wijzen door het collegium van het Leidsch Studentenkorp en een lid door het bestuur der Vereeniging van Vrouwelijke Studenten te Leiden.

Deze 3 bestuursleden moeten lid zijn der **vereeniging**.

9. Het bestuur benoemt uit zijn midden een voorzitter, een ondervoorzitter, een secretaris en een

XIII

penningmeester en regelt onderling de werkzaamheden.

10. De inkomsten der vereeniging bestaan uit contributies, legaten, giften in eens, entrée's op te houden tentoonstellingen, opbrengst van uit te geven werken en andere mogelijke baten.

11. De vereeniging, oorspronkelijk opgericht 5 November 1902, is, te rekenen van 5 October 1932, opnieuw aangegaan voor den tijd van 29 jaren en 11 maanden, en eindigt **alzo** 4 September 1962

12. Niet in deze statuten voorziene gevallen worden door het bestuur beslist.

13. Wijzigingen in deze statuten mogen alleen gebracht worden door besluit van de volstreckte meerderheid der leden, aanwezig op een **algemeene** vergadering, nadat het voorste¹ hiertoe minstens een week te voren aan de leden is medegedeeld.

Deze wijzigingen treden eerst in werking, nadat hierop de Koninklijke goedkeuring is verkregen.

Bij ontbinding der vereeniging wordt bij het ontbindingsbesluit geregeld op welke wijze gehandeld zal worden met de eventueel in het bezit der **ver-**eeniging zijnde voorwerpen.

Het archief wordt aan het gemeentebestuur van Leiden aangeboden ter plaatsing in het gemeentearchief en het eventueel aanwezig batig saldo, na aftrek van alle lasten, wordt aangeboden aan de gemeente Leiden, om te strekken tot aankopen

XIV

ten behoeve van het stedelijk museum, behoudens de inachtneming van de voorschriften van art. 1702 B. W.

(Volgen de onderteekeningen)

Goedgek. bij Koninklijk besluit dd. 17 Mei 1933 n°. 81.

Mij bekend,

De Minisfer van Justitie,

Namens den Minister,

De Secretaris-Generaal,

J. P. DE MEIJERE.

Vereeniging „Oud-Leiden”

Bestuur :

DR. L. KNAPPERT, *Voorzitter*.

DR. MR. J. W. VERBURGT, *Onder-Voorzitter*.

DR. W. C. BRAAT, *Secretaris*,

Emmalaan 67, Oestgeest.

E. W. WICHERS ROLLANDET, *Penningmeester*,

Koninginnelaan 6, Oestgeest.

FELIX DRIESSEN.

G. F. E. KIERS.

A. KRANTZ.

DR. J. E. KROON.

MR. A. VAN DE SANDE BAKHUYZEN.

E. PELINCK.

MEJ. D. VLES.

Commissie voor de redactie van het Jaarboekje:

DR. L. KNAPPERT, *Voorzitter*.

MEJ. A. J. VERSPRILLE, *Secretaresse*.

W. J. J. C. BIJLEVELD.

DR. MR. J. W. VERBURGT.

MR. S. J. FOCKEMA ANDRAE.

Ledenlijst der Vereeniging „Oud-Leiden”

Andreae, Mr. S. J. Fockema	P. J. A. Boelse.
Andreae, W. H. Fockema	J. E. Bollin.
J. Baak.	Boltjes, Dr. P. M. Kingma.
Bakhuyzen.	Ir. D. Boogerd.
Mr. A. van de Sande	W. Bornhaumpt.
Jhr. C. H. Beelaerts van	Ir. A. G. Bosman.
Blokland.	Dr. W. C. Braat.
Jhr. M. A. Beelaerts van	C. M. Briët.
Blokland.	Mr. P. E. Briët.
Jhr. Dr. W. A. Beelaerts van	W. Briët.
Blokland.	Burgersdijk en Niermans.
Dr. A. Beets.	C. G. W. van Buuren.
F. W. v. d. Berg.	Bern. Buurman.
Mr. H. A. van Beuningen.	Dr. T. Bijleveld.
D. Beuth.	W. J. J. C. Bijleveld.
J. C. A. Binnendijk.	Prof. Dr. A. W. Bijvanck.
J. Blankenaer.	Cate, C. A. O. Naudin ten
A. M. de Blauw.	W. v. Rossum du Chattel.
Mej. Mr. M. E. Blok.	Intercorporeel Dispuut „Clio”.
Prof. Mr. D. v. Blom.	Dames Coebergh.
H. W. Blöte.	J. A. P. Coebergh.
J. E. Boeken.	Mr. H. M. A. Coebergh.
J. Th. Boelen.	A. Coert.

XVII

A. E. Cohen.
B. Corts.
H. v. Cranenburgh.
P. J. Dee.
J. A. A. Dool.
A. van Dorp.
G. C. A. van Dorp.
H. C. Dresselhuys.
Felix Driessen.
Ir. G. L. Driessen.
J. C. Dudok van Heel.
S. J. C. Dunlop.
Dr. D. A. H. van Eck.
Mevr. M. L. H. Eerdbeek-
Claasen.
Ch. J. Enschede.
A. P. A. Eskens.
Prof. Jhr. Mr.
W. J. M. van Eysinga.
Mr. H. ten Cate Fennema.
H. Filippo W.Fzn.
W. Fontein.
Mej. H. J. de Fremery.
A. W. Frentzen.
Mr. E. J. Gelderman.
F. G. H. Gerlings.
G. J. Goekoop.
H. J. Goester.
A. v. d. Goot.
Mevr. T. J. de Graaff-Klijnstra.
T. van de Graaff.

J. J. Groen.
Mej. A. E. Groll.
Mr. F. D. L. Gunning.
Jhr. Mr. Dr. N. C. de Gijselaar.
Haan, Mr. F. K. Reysenbach de
G. W. Haas.
C. H. Hanegraaff.
K. J. Hardeman.
Mr. G. C. D. Baron v. **Harden-**
broek.
D. Hartevelt H.Czn.
I. J. Havelaar.
C. J. van Heeckeren.
G. C. Helbers.
Mr. Dr. Ir. J. Hettinga Tromp.
P. J. van Hoeken.
Prof. Dr. J. v. d. Hoeve.
Dr. J. H. Holwerda.
Hoop, Mr. W. J. Woldringh v.d.
Hordijk, Mr. P. A. Pijnacker
Prof. Dr. J. Huizinga.
Hurgonje, Prof. Dr. C. Snouck
Prof. Mr. H. A. Idema.
Dr. P. Jasperse.
H. J. Jesse.
Jong, A. P. Schram de
Mr. O. W. S. Josephus Jitta.
R. A. Kern.
G. F. E. Kiers.
A. W. Kist.
J. Kloos.

Prof. Dr. L. Knappert.
 A. B. J. Koch.
 Mr. N. Kolff.
 Mej. C. Korsse.
 A. de Koster.
 F. J. Kranenburg.
 A. Krantz.
 Mevr. Wed. C. H. Krantz-
 van Dijk.
 Dr. L. P. Krantz.
 Kroese, H. E. Stenfert
 Dr. J. E. Kroon.
 Ir. Jan A. van der Laan.
 P. C. Labriijn.
 J. C. van Laer.
 H. R. Lammers.
 Dr. C. S. Lechner.
 Lie Bing Tien.
 B. H. J. van Linden.
 F. Lindner.
 J. Lindner.
 Mr. J. J. v. d. Lip.
 L. Loopuyt.
 Mej. J. de Loos.
 Mej. J. C. de Loos.
 W. de Loos.
 Stud. Gezelschap „Lugdunum
 Batavorum”.
 J. H. A. Manders.
 P. J. v. d. Mark.
 H. M. Markusse.

Jhr. H. J. van Meeuwen.
 H. J. H. F. Modderman.
 J. F. A. Modderman
 J. P. Mulder.
 Mulder, W. G. Borgerhoff.
 Prof. Dr. J. W. Muller.
 Mr. G. W. J. Neeb.
 J. Neisingh.
 Prof. Dr. H. M. van Nes.
 F. H. Nieuwenhuizen Segaar.
 Gemeente Noordwijk.
 Mr. G. H. E. Nord Thomson.
 B. Off ringa.
 Prof. Dr. J. C. v. Oven.
 Mevr. Wed. Mr. Dr. J. C.
 Overvoorde-Gordon.
 G. J. Pare.
 G. H. Pel.
 E. Pelinck.
 C. Peltenburg.
 J. J. Planjer.
 Hugo v. Poelgeest.
 Mej. F. A. Le Poole.
 Mevr. O. A. Le Poole-
 van Beek.
 G. J. ter Poorten.
 Prof. Mr. N. W. Posthumus.
 Dr. F. v. Praag.
 Jhr. J. A. de Ranitz.
 W. M. C. Regt.
 Jhr. C. C. Röell.

P. H. Romeijn.	Mevr. Wed. Dr. P. Vermeulen.
Prof. Dr. Ph. S. v. Ronkel.	Mej. A. J. Versprille.
Rosenthal, L. H. N. F. M.	Virtus Concordia Fides.
Bosch, Ridder van	J. de Visser.
H. D. Sala.	Mej. D. Vles.
W. Sarnsom.	Mevr. Wed. Mr. W. v. d. Vlucht-
J. F. X. Sanders.	Rauwenhoff.
J. R. Schaafsma.	Prof. Dr. J. Ph. Vogel.
H. N. Baron Schimmelpen-	Vereen. t. bev. v. h. Vreemde-
ninck van der Oye.	lingenverkeer.
W. A. A. J. Baron Schimmel-	Prof. Dr. J. de Vries.
penninck van der Oye.	Mevr. C. Chr. de Vries-Baartz.
Mevr. J. Schots.	J. J. Vriesendorp.
H. A. Schouten.	Th. A. de Walle.
J. Schreuder.	F. G. Waller.
M. Schreuder.	L. J. Welter.
Mej. Dr. C. Serrurier.	F. Wensinck.
Slingeland, D. van Oosten	M. B. v. d. Werk.
Jhr.Mr.P.M.v.Baerdtv.Sminia.	C. Weurman.
Jhr. G. J. Stoop.	Mej. A. M. Weydung.
A. C. J. Stork.	E. W. Wichers Rollandet,
Mevr. Wed. Dr. L. J. Suringar-	R. de Wilde F.Gzn.
Muntendam.	F. H. J. A. Wilmar.
W. J. P. Suringar.	N. J. Woensdrecht.
Mr. H. A. Sypkens.	W. F. Verhey v. Wijk.
Dr. J. C. M. Timmermans.	L. J. F. Wijsenbeek.
Dr. H. P. Veldhuyzen.	
Dr. Mr. J. W. Verburgt.	Nagekomen :
H. D. Verdam.	W. Briët.
W. H. Vermaes.	P. E. E. Briët.
J. Vermeulen.	

KORTE KRONIEK
VAN
LEIDEN EN RIJNLAND.

KORTE KRONIEK,

1933.

- 1 Jan. De heer J. G. M. van Griethuyzen, Oud-Burgemeester van Oestgeest en Voorhout, op 77-jarigen leeftijd overleden.
- 6 Jan. Herdenkingsplechtigheid Willem de Zwijger in de Universiteit met bezoek der Koninklijke familie. Rede Prof. Dr. Colenbrander in Groot Auditorium, in de plechtige Vergadering van den Academischen Senaat.
- 12 „ Gouden jubileum van den Heer A. Roozendaal als dekenwever bij de N.V. Fabriek van Wollen dekens v/h J. Scheltema Jzn. aan den Ouden Singel.
- ‘5 „ Gouden feest der Schoenmakersvereeniging „Door Vriendschap verbonden”, 1883-1933.
- 15 „ Intrede van Ds. H. J. Honders als predikant bij de Ned. Herv. Kerk te Wassenaar.
- 24 „ Schenking aan Gemeente voor Lakenhal of Stadhuis: portretten van Jhr. Mr. G. van Bommel, burgemeester van Leiden en echtgenoot door kleindochter freule P. M. A. van Bommel.
- 27 „ De heer Ch. F. H. Dumont, oud-leeraar Leidsche H. B. S., op 66-jarigen leeftijd te Deventer overleden.

XXIII

- 28 Jan. 50-jarig jubileum van den heer Jac. van der Zwet, te Lisse, 50 jaar werkzaam geweest zijnde bij de firma H. Slegtkamp.
- 31 „ De heer J. P. W. Licht, 62 jaar klerk bij Notaris Coebergh, overleden.
- 5 Febr. De heer J. C. Wirtz Czn., Oud-Inspecteur L.O. te Oestgeest, op 77-jarigen leeftijd overleden.
- 6 „ Eerste Nederl. Folkloredag in Groot Auditorium der Rijks-Universiteit met eenige redevoeringen, gehouden door het Nederlandsch Nationaal Bureau voor Anthropologie.
- 8 „ De heer A. Kist, arts gedurende bijna 40 jaar te Leiden, op 61-jarigen leeftijd overleden.
- 9 „ Gouden jubileum van den heer Jan Kasteelen, 50 jaar in dienst bij de Eerste Leidsche Begrafenis-Onderneming firma Keereweer.
- 10 „ Opening en heropening Rijks-Museum van Geologie en Mineralogie.
- 18 „ Mr. Egbert de Vries, oud-dijkgraaf van het Hoogheemraadschap van Rijnland op 78-jarigen leeftijd overleden.
- 19 „ De heer G. C. Mingelen, journalist, op 92-jarigen leeftijd overleden.

XXIV

- 22 Febr. Gouden jubileum van „**Patrimonium**”, Ned. Werkliedenverbond.
- 17 Maart Inaugureele rede van Prof. Dr. Hugo Visscher in **de** faculteit der Godgeleerdheid.
- 21 „ Gouden jubileum van den heer J. A. van Hamel, notaris te Leiden.
- 23 „ Prof. Dr. A. **Eekhof**, hoogleeraar te Leiden in de Geschiedenis van het Christendom en van de leerstellingen van den Christelijken Godsdienst, benevens de geschiedenis van het Gereformeerd Protestantisme, op 49-jarigen leeftijd overleden.
- 31 „ Eervol ontslag verleend aan den heer F. O. H. W. Kesselring uit ‘s Rijks dienst als hoofd der glasblazerij in het Natuurkundig Laboratorium te Leiden.
- 31 „ Afscheid van den heer J. W. Broekhuizen als **concierge** van de „**Lakenhal**” na 43 jaar aan dat Museum verbonden te zijn geweest.
- 7 April Gouden jubileum van den heer C. G. C. Kraneveld als kleermaker bij de firma **A. Jongmans** en Zonen te Leiden.
- 10 „ De heer B. F. Krantz, Lid van de firma J. J. Krantz en Zn., op 49-jarigen leeftijd overleden.
- 15 „ Gouden jubileum van den heer A. C. Sloos als kuiper bij de Gebr. Lafeber.

- 20-21 15de Nederlandsche Philologen-congres, te
April Leiden gehouden.
- 24 „ Herdenking Prins Willem van Oranje's
400sten geboortedag in de Stadsgehoor-
zaal.
- 27 „ Herdenking Prins Willem van Oranje in
de Hooglandsche Kerk.
- 29 „ Prof. Mr. C. van Vollenhoven, hoogleeraar
in het Adatrecht aan de--Universiteit te
Leiden, op 59-jarigen leeftijd overleden.
- 1 Mei 50-jarig bestaan Leidsche Ambachtsschool.
- 2 „ Opening van de nieuwe R. K. Hoogere
Burgerschool.
- 5 „ 50-jarig bestaan Leidsche Kaasmarkt.
- 5 „ Ds. N. Koers, predikant der Gereformeerde
Kerk te Noordwijk aan Zee, op 66-jarigen
leeftijd overleden.
- 8 „ Gouden jubileum van den heer A. Kop,
meesterknecht bij N.V. Scheepsbouw en
Reparatiewerf „de Hoop”, v.h. Gebrs Boot.
- 13 „ Heropening Zweminrichting „Poelmeer” te
Oegstgeest.
- 18 „ Gouden zakenjubileum der firma P. Gul-
denmond in muziekinstrumenten, Haar-
lemmerstraat 66, Leiden.
- 250-jarig bestaan van het Jean Pesijnshofje.

- 23 Mei 50-jarig bestaan der Martha-Stichting te Alphen a. d. Rijn.
- 23 „ De heer Willem C. Brouwer te Leiderdorp, aestetisch leider van de N.V. Brouwers aardewerk „Vredelust”, op 55-jarigen leeftijd overleden.
- 24 „ 60-jarig jubileum van Mej. Henriëtte S. Marijt als bewoonster van het Pieter Loridanshofje te Leiden.
- 27 „ Benoeming van Prof. Dr. H. J. Lam tot directeur van het Rijksherbarium.
- 29 „ Afscheidscollege van Prof. Dr. L. Knappert.
- 1 Juni Opening nieuw gebouwtje van Vreemdelingenverkeer V.V.V. bij den Spoorwegovergang.
- 1 „ 50-jarig zakenjubileum te Alphen a.d. Rijn van de N.V. Houthandel van de firma Jacob Spreij.
- 2 „ Inaugureele rede van Prof. Dr. W. F. Suermondt in de faculteit der Geneeskunde.
- 6 „ Gouden zakenjubileum van de banketbakkerij W. F. van der Reijden aan den Nieuwe Rijn 53.
- 12 „ Officieële heropening van het museum „De Lakenhal” na restauratie en reorganisatie.

XXVII

- 28 Juni Afscheid van den heer Johs. Kok als godsdienstonderwijzer bij het Openbaar Lager Onderwijs na 50 dienstjaren.
- 30 „ Gouden jubileum van den heer W. van Biemen bij de afdeeling zetterij van A. W. Sijthoff's Uitgevers-Mij.
- 30 „ Afscheid, na 52 jarigen dienst, van den heer J. C. van der Breggen, bij de Verificatie van 's Rijks Zee-instrumenten alhier.
- 1 Juli Opheffing van het Rijks-psychopathenasyl
- 2 „ Gouden doctoraat van Prof. Mr. H. Krabbe.
- 3 „ W. Pelle, apotheker te Leiden, op 51-jarigen leeftijd overleden.
- 7 „ Afscheid van den heer A. L. van Beeck als leeraar in de geschiedenis aan het gymnasium.
- 7 „ Gouden doctoraat van Mr. E. Rijke
- 8 „ De heer W. A. Muyzert, arts te Leiden, bekend fondsdokter, op 36-jarigen leeftijd overleden.
- 11 „ 60-jarig jubileum van den heer W. F. Verheij van Wijk als regent van het Pieter Loridanshofje te Leiden.
- 13 „ De heer W. Draayer, oud-leeraar in het Nederlandsch aan de Gem. H.B.S., op 85-jarigen leeftijd overleden.

XXVIII

- 13 Juli Overlijden van den heer A. J. de la Court, één der oprichters van het Wijkgebouw „Geloof, Hoop en Liefde”, uitgaande van den Ned. Protestantenbond.
- 14 „ Prof. Dr. de Haas slaagde erin, in samenwerking met Prof. H. A. Kramers te Utrecht en Dr. E. C. Wiersma te Leiden, door adiab-atische demagnetisatie van paramagnetische zouten de temperatuur te bereiken van slechts 0.08° van het absolute nulpunt verwijderd. Dit is verre de laagste temperatuur, welke ooit bereikt werd.
- 15 „ Gouden jubileum van den heer N. L. Segaar als letterzetter bij de drukkerij N.V. voorheen E. J. Brill.
- 20 „ Prof. J. H. Visser, hoogleeraar aan het **Groot-Seminarie** te Warmond, benoemd tot pastoor te Wateringen.
- 23 „ Bevestiging en intrede van Ds. J. de Wit, **gekomen uit** Leidschendam, in de Pieterskerk.
- 24 „ Gouden jubileum van den heer W.C. Verhoeven als steendrukker bij de firma P. J. Mulder & Zn., Leiden.
- 25 „ Hevige brand en verwoesting van de St. Petruskerk te Leiden.
- 28 „ De heer L. Vosters, burgemeester van **Alkemade**, op 45-jarigen leeftijd overleden.

- 30 Juli Prof. Dr. W. Storm van Leeuwen, hoog-
leeraar in de Pharmacodynamie te Leiden,
op 50-jarigen leeftijd overleden.
- 31 „ De heer H. W. Tieleman, oud-lid van de
firma Tieleman & Dros, op 79-jarigen
leeftijd overleden.
- 6 Aug. Intrede van Ds J. Schoneveld bij de Ned.
Herv. gemeente te Alphen aan den Rijn.
- 15 „ Opening van het herbouwde „Zomerzorg”.
- 19 „ Gouden jubileum van Pastoor Thomann te
Lisse.
- 8 Sept. Dr. J. W. P. Fransen, een der directeurs
van de Anna-kliniek voor Orthopœdie
te Oegstgeest, op 50-jarigen leeftijd over-
leden.
- 13 „ Aanbieding van een geschenk door den
Egypt. gezant, namens den koning van
Egypte, aan het bestuur der Islam-stichting.
- 16 „ Afscheid van den heer Arie Oenstra, oudste
bediende L. S. C.
- 18 „ Officiële opening van den Clusius-tuin.
- 21 „ Prof. Dr. E. D. van Oort, directeur van het
Rijks-Museum van Nat. Hist. te Leiden,
op 57-jarigen leeftijd overleden.
- 22 „ Afscheid van burgemeester Colijn van Bos-
koop.

- 25 Sept. Prof. Dr. P. Ehrenfest, hoogleeraar in de Theoretische Natuurkunde te Leiden op 53-jarigen leeftijd overleden.
- 25 „ Installatie van den heer P. A. Colijn, burgemeester van Boskoop als burgemeester van Alphen aan den Rijn.
- 29 „ Opening van het nieuwe Raadhuis te Koudekerk.
- 1 Oct. Afscheid van den heer F. G. H. Gerlings als Directeur van het kantoor Leiden der N.V. Incassobank.
- 3 „ Historische optocht: Oranje en Leiden.
- 6 Oct. Herdenking van het 300-jarig bestaan der Leidsche Sterrewacht.
- 11 „ De heer Ph. Loggers benoemd tot gem. secretaris van Wassenaar.
- 13 „ Inaugureele rede van Prof. Jac. Hessing, bijz. hoogl. (vanwege het Bolland-Genootschap voor Zuivere Rede) in de Wijsbegeerte van Hegel.
- 14 „ 50-jarig jubileum van den heer P. van Lienden als conducteur bij de N.Z.H.T.M.
- 16 „ De heer Charles van Spall, oud-directeur der L. Duinwater-Maatschappij N.V., op 69-jarigen leeftijd overleden.
- 17 „ Officiële inwijding van het Gemeentelijk Radio-Distributiebedrijf.

- 20 Oct. Inaugureele rede van Prof. Dr. G. Sevenster als kerk. hoogl. in de faculteit der Godgeleerdheid.
- 20 „ Gouden jubileum van den heer G. F. den Dubbelden, voorman in de werkplaats van de N.Z.H. te Rijnsburg.
- 21 „ Huldiging van Prof. Dr. W. de Sitter, hoogleeraar in de Sterrenkunde aan de L. Universiteit.
- 21 „ Opening „Burgemeester Pont”-straat te Hillegom, aangelegd volgens de nieuwe methode met rietmatten.
- 21 Oct. 100-jarig bestaan van het Leidsche Studenten gezelschap „Frisia”.
- 25 „ Installatie van burgemeester Mr. J. W. Peek te Alkemade.
- 25 „ Opening der Alg. Nieuwe Begraafplaats te Woubrugge.
- 26 „ Opheffing van de gemeenschappelijke O.L. School van Nieuwkoop, Zevenhoven en Wilnis te Noorden.
- 26 „ Gouden jubileum der firma Servaas.
- 1 Nov. Gouden jubileum van de Chr. Jongel. Ver. „Eere zij God” te Hazerswoude.
- 3 „ Onthulling van het Lorentz-monument, aangebracht in een der zijgevels van het Kamerlingh Onnes Laboratorium.

XXXII

- 3 Nov. De heer H. Turkenburg te Bodengraven,
directeur van „Turkenburg's Zaadhandel”,
op 62-jarigen leeftijd overleden.
- 3 „ Prof. Dr. L. van Itallie, eere-doctor aan de
Universiteit te Parijs.
- 8 „ De heer Albert Vogel, lector in de wel-
sprekendheid aan de Leidsche Universiteit,
op 59-jarigen leeftijd overleden.
- 10 „ Inaugureele rede van Dr. H.J. Lam, buiten-
gewoon hoogleeraar in de Bijzondere
Plantkunde en Plantengeografie.
- 10 „ Dr. C. J. Wijnaendts Francken, letterkun-
dige, 70 jaar.
- 14 „ Intrede van Ds. Hoeufft van Velsen bij de
Ned. Herv. gemeente te Langer- en **Kor-
teraar**.
- 14 „ De heer F. Gerritsen, controleur der plaats-
kaarten aan het station Leiden, overleden.
- 19 „ Intrede van Ds. J. P. E. Chr. **Eerhard** bij
de Ned. Herv. Gem. te Hillegom.
- 19 „ Intrede van Ds. J. G. Aalders bij de Geref.
Kerk te Leimuiden.
- 28 „ Opening der nieuwe St. Leonardus-school
aan de Potgieterlaan.
- 29 „ De heer A. H. Wessels, 31 jaar onderwijzer
aan de Gereformeerde school te Hazers-
woude, op 52-jarigen leeftijd overleden.

XXXIII

- 1 Dec. Schenking aan het Acad. Hist. Museum van een collectie brieven, documenten, penningen en portretten uit de nalatenschappen van de Leidsche hoogleeraren L. G. C. B. en W. F. R. Suringar door Mevr. Wed. Prof. Dr. J. Valckenier Suringar-Neytzell de Wilde.
- 1 „ Installatie van Mr. P. E. Verkerk als burgemeester van Boskoop.
- 2 „ Prof. Dr. F. A. F. C. Went benoemd door den Universiteitsraad van het Leidsch Universiteitsfonds tot bijzonder hoogleeraar in de Algemeene Plantkunde.
- 4 „ Dr. J. H. van Bouwdijk Bastiaanse op 82-jarigen leeftijd te Warmond overleden.
- 6 „ Promotie in de Letteren en Wijsbegeerte van den heer J. Brederveld, onderwijzer aan de U.L.O.-Kopschool aan de Hoogl. Kerkgracht.
- 7 „ Aanbieding van een stel pauken aan het 9e regiment veldartillerie.
- 8 „ Heropening van de meisjes H.B.S. aan de Garenmarkt.
- 11 „ Gouden jubileum der Maria-Congregatie te Alkemade.
- 11 „ Teraardebestelling van den heer K. Kammeraat, secretaris en ontvanger van Woubrugge.

- 14 Dec. Prof. Mr. H. B. **Greven**, oud-hoogleraar in de Staathuishoudkunde en Statistiek te Leiden, op 82-jarigen leeftijd overleden.
- 16 „ De heer B. Batelaan, oud-wethouder van Bodegraven, op 74-jarigen leeftijd overleden.
- 19 „ Prof. Dr. J. H. Kern, hoogleeraar in de Nederlandsche Taalkunde te Leiden, op 66-jarigen leeftijd overleden.
- 20 „ Afscheid van den heer J. Eggink als gemeentesecretaris van Wassenaar.
- 29 „ Herdenking van het **150-jarig** bestaan van het Gereformeerde Minne- of Arme Oude Mannen- en Vrouwenhuis aan de **Heeren-**gracht.
-

IN MEMORIAM

J. G. M. VAN GRIETHUYSEN

Indien ooit iemands ontslapen groote ontroering veroorzaakt heeft, dan is dat wel het geval geweest met het sterven van den Heer Jan Gijsbert Martinus van Griethuysen, die zoo vele jaren Burgemeester van Oegstgeest geweest is. Hij was niet alleen trouw in het vervullen van zijn ambt, zoodat hij letterlijk alles met de grootste accuraatheid vervuld heeft en er letterlijk nooit iets te zeggen viel op al zijn arbeid en er ook nooit eenige onaangenaamheid in al de 30 jaren van zijn Burgemeesterschap onder de raadsleden voorviel; maar hij was ook in dit opzicht een rechtschapen man, dat hij met de grootste trouw vervuld was tegenover al zijn vrienden. Voor zijn groot aantal kinderen is zijn heengaan een groot verlies; maar ook voor hen, die hem van nabij kenden en zijn ridderlijkheid hebben leeren waardeeren en hoogachten.

Geboren 3 Sept. 1856 te Tull en 't Waal, waar zijn vader predikant was, maar waar hij zijn Moeder vroeg verloor, ontving hij zijn eerste opleiding in de kostschool der Hernhutters te Zeist en daarna op de H.B.S. te Utrecht. Opgeleid voor notaris, liet hij deze studie al spoedig varen, ofschoon hij voor het eerste gedeelte van het notarieel examen geslaagd was

en ging toen tot de gemeente-administratie over, waarbij hij bleef tot het einde toe, waarvoor hij zoo groote bekwaamheid bezat.

Benoemd werd hij tot gemeente-secretaris en ontvanger te Amerongen en vervolgens tot gemeente-secretaris te Voorschoten, waar de Heer de Kempenaer Burgemeester was. Hier bleef hij niet lang, omdat hij benoemd werd tot Burgemeester van Bleiswijk en Moerkapelle, welk ambt hij ook niet vele jaren vervulde, want reeds 1 September 1897 werd hij benoemd tot gemeente-secretaris van Oegstgeest, waar de Heer de Kempenaer, die hem om zijn kundigheden en trouw waardeerde, Burgemeester was geworden. Na diens zoo spoedig overlijden, werd hij door de geheele gemeente van Oegstgeest tot zijn opvolger gewenscht en als zoodanig door de Regeering benoemd, terwijl hij tegelijkertijd Burgemeester was van Voorhout, wat hij van 18 Febr. 1900 tot 1 Mei 1920 is gebleven, omdat toen Voorhout een eigen Burgemeester kreeg.

Van Oegstgeest is hij Burgemeester geweest van 18 Febr. 1900 tot 15 Febr. 1930. Onderwijl was hij ook secretaris geworden van den Raad van Beroep voor de directe belastingen te Leiden en Secretaris-Penningmeester van den Pesthuispolder tot 1 Januari 1933 en nog lid van het College van toezicht op den bouw van het Academisch Ziekenhuis te Leiden, terwijl de regeering hem 30 Aug. 1924 tot Ridder in de Orde van Oranje Nassau benoemde.

Gehuwd is hij geweest met Mej. W. J. H. van Griethuysen sinds 17 Jan. 1884, een verre nicht van

XXXVIII

hem, welk gelukkig huwelijk op 18 Mei 1913 door den dood ontbonden werd, wat voor hem **zoo** groote droefheid geweest is.

Maar hij bemoeide zich ook met kerkelijke zaken. Reeds heel vroeg werd hij lid van het kiescollege te Oegstgeest, daarna Kerkvoogd en vervolgens **President-Kerkvoogd** van de Ned. Herv. Gemeente. En wat hij ook op dit gebied gepresteerd heeft, kan moeilijk onder woorden gebracht worden. Gelijk hij als Burgemeester zelf zooveel mogelijk alles ten uitvoer bracht en daartoe dikwijls tot midden in den nacht opbleef, zoo deed hij ook als kerkvoogd.

Spoedig nadat hij zijn functies als Burgemeester en Kerkvoogd neergelegd had, is hij ook ontslapen. Op 1 Januari 1933 ging hij heen naar het „**Vaderhuis**” en 4 Jan. werd zijn stoffelijk overschot onder geweldig groote belangstelling, zoowel van Roomschen als van Protestanten, ter aarde besteld en wel op het kerkhof van het „**groene kerkje**” van Oegstgeest, waaraan hij zooveel tijd en krachten gewijd had.

Een herinnering wordt te Oegstgeest aan hem bewaard op het plein, dat naar hem het „**Burgemeester van Griethuysenplein**” genoemd is.

U.

A. J. R.

A. KIST †

8 Februari 1933 overleed Antonie Kist, Med. Doct., Arts hier ter stede, na een langdurig smartelijk lijden. Als zoon van een bekend Leidschen geneesheer werd hij 1 December 1872 geboren, bezocht het gymnasium 1884-1889, studeerde daarna aan de universiteit, waar hij 17 December 1896 het Arts-diploma verwierf.

Spoedig daarna vestigde hij zich als huisarts en fondsarts, later werd hij ook tot gemeente-geneesheer aangesteld. Bovendien wijdde hij zijn zorgen aan de ouden van dagen in het Militair Invalidenhuis en het Gesticht voor oude lieden op de **Heerengracht**.

In het maatschappelijk leven heeft hij zich weinig bewogen. Hij voelde daartoe weinig roeping. Zijn praktijk en zijn gezin waren hem genoeg.

Zijn dood zal, vooral voor zijn weduwe en zijn eenigen zoon, een groote leegte achterlaten.

T.

MR. EGBERT DE VRIES

Op den 18den Februari 1933 overleed op den leeftijd van 77 jaren, na een kortstondige ongesteldheid, de Oud-Dijkgraaf van Rijnland Mr. Egbert de Vries te Leiden, waar hij gedurende het grootste deel van zijn leven in verschillende betrekkingen groote bekwaamheid aan den dag heeft gelegd.

Hij was geboren te 's-Gravenhage op 23 October 1855, als zoon van den Staatsraad Mr. de Vries, vroeger Griffier der Staten van Noord-Holland, van wiens hand het bekende werk: „de Waterschappen „van Noord-Holland”. De ook in het buitenland vermaarde Professor Dr. Hugo de Vries was zijn broeder. Hij bezocht het Haagsche Gymnasium en studeerde in de rechten te Leiden, waar hij op 11 December 1880 promoveerde op proefschrift: „Het „toezicht van hooger gezag op de Waterschappen, „volgens hunne reglementen”.

Aanvankelijk werkzaam in de rechterlijke macht, was hij van Juli 1881 tot December 1884 Griffier bij het Kantongerecht te Goor, en van 1884 tot 1886 Griffier bij het Kantongerecht te Zierikzee, maar van 6 Januari 1886-21 April 1894 was hij Secretaris, en van 21 April 1894-17 Augustus 1914 Dijkgraaf van het Hoogheemraadschap van Rijnland. Later werd hij daarvan Hoofd-Ingeland (1915-1917) en van 1917-1923 Hoogheemraad. Te voren was hij Voorzitter van den Cronesteijnschenpolder.

XLI

Verscheidene jaren had Mr. Egbert de Vries zitting in den Leidschen gemeenteraad voor de Liberale partij, en was hij lid van de commissie van toezicht op het M.O. Hij had zitting in het bestuur der vereeniging tot bevordering van den bouw van arbeiderswoningen, en in den raad van beroep der Directe belastingen.

Hij verkreeg het Officierskruis der Oranje Nassou-orde.

Zeer hooge ouderdom kwam onder de bloedverwanten van den overledene veel voor, zoodat — mede in verband met zijn goede gezondheid — zijn heengaan een zeer onverwacht en treffend verlies was voor zijne echtgenooten en kinderen, zijne vrienden en verwanten, bij wie hij in waardeerende herinnering zal blijven.

K.

PROF. DR. ALBERT EEKHOF

26 Juli 1884-23 Maart 1933

Geboren te Steenwijk, bracht Eekhof toch zijne kinderjaren in Amerika door, met welk land hij altijd de betrekking onderhouden heeft. Hij studeerde te Leiden en promoveerde in 1909 onder Pijper op een kerkhistorisch onderwerp, maakte daarna een studiereis naar de Vereenigde Staten voor archiefonderzoek, diende als predikant de gemeenten Diemen en Ouderkerk a.d. Amstel en werd 1914 buitengewoon, 1924, na Pijpers dood, gewoon hoogleeraar in de geschiedenis van het christendom, de dogmengeschiedenis en die van het gereformeerd protestantisme. Welk een toekomst lag er voor hem, die reeds zooveel voortreffelijken arbeid geleverd had, nog open! Helaas de dood, die geleerdheid noch deugd aanziet, ont-rukte hem, **zoo** jong nog, aan zijn gelukkig gezin van vrouw en **dochtertje**, aan magen en vrienden, aan de historische wetenschap, wier ernstige, toegewijde priester hij was, en aan de **Hoogeschool**, die hij eerde en liefhad en heeft gediend met al zijn hart. Van zijnen rijken, wetenschappelijken arbeid, in het buitenland erkend door een Edinburgsch **eere**-doctaart en het eeremetaal der Pruisische Academie van Wetenschappen, is het hier niet de plaats te gewagen; noch van zijn redacteurschap van het Ned. Archief voor Kerkgeschiedenis dat hij, met Lindeboom,

XLIII

zoo voortreffelijk verzorgd en op hoog peil gehouden heeft; noch ook van zijn professoraat, waarin hij voor zijn leerlingen een veilige gids en gaarne gehoord docent, voor zijne ambtgenooten een altijd behulpzame vriend geweest is. Te dezer plaatse gaan onze gedachten uit naar den burger onzer stad, die hij tot eer geweest is, naar den beminnefijken man, die, van stellige godsdienstige overtuiging, meteen ruim van geest en verdraagzaam was en dien wij, naast zoovele hoogleraren onzer Universiteit als ons in de laatste jaren ontvallen zijn, in hoogschatting en genegenheid blijven gedenken.

Zeker:

„Men klaagt wanneer de kiele strandt,
Maar niet wanneer zij, volgelaan,
Uit den verbolgen Oceaan
In een behouden haven landt . . .”

met dat al gevoelen wij ons, ook door dit afsterven, beroofd, en treuren, met zoovelen, om hem, dien wij noode missen.

L. KNAPPERT.

C. VAN VOLLENHOVEN

Het groote huis aan 't Rapenburg staat leeg en gesloten, als moest ons zelfs de troost, hier zijn bedoeling vervuld te zien, worden onthouden. De welgebouwde figuur met den vluggen stap en den jongen, tintelenden blik komt ons niet meer tegen. Spoedig wordt het alweer een jaar, dat het land, de universiteit, de wetenschap, de wijsheid van zijn raad, de helderheid van zijn gedachte, de bezieling van zijn woord en den zegen van zijn daden mist. Een wachter voor ons aller best werd weggeroepen.

Leiden verloor in hem een, die de stad liefhad met een trouwe en vruchtbare liefde. In het boek van zijn rijken geest was een heel hoofdstuk, dat Leiden heette. Van zijn studententijd af had Van Vollenhoven, met dien sterken oud-vaderlandschen zin, dien hij in haast jongensachtigen vorm meedroeg, voor Leiden een gehechtheid gekweekt, die veel dieper ging dan enkel belangstelling in haar oudheden en bewondering voor wat er rest van haar schoonheid. Leiden, als een gouden montuur die het juweel der universiteit omsluit, was voor hem een levende idee, een kostbaar ding, dat met zorg behoed moest worden. Had hij niet dat fraaie oude huis, lang voor hij in de gelegenheid zou zijn, het zelf te bewonen, gekocht, om het te sparen voor het hart der stad, de gracht, die het siert? — Als ooit een huis, een

XLV

tuin kan **strooken** met den mensch, die ze bewoont, dan was die harmonie gevonden in den strakken, edelen eenvoud van het huis, in de haast kloosterlijke stilte van dien ouden hollandschen stadstuin met het uitzicht op de Pieterskerk. Het was de ware kluis voor den eenzame, die nooit eenzaam was, omdat hij allen in zijn hart sloot, aan wie hij iets te geven had.

De nooit rustende geest, die over zooveel ver uiteengelegen velden van wetenschap placht te zwerven, was in zijn allerlaatste weken, op het ziekbed, bezig met het afsluiten van die kleine studie over een Leidsch gebouw, die in dit Jaarboek verschenen is. Zij is bewerkt met evenveel liefdevolle zorg, alsof het een grondvraag der wetenschap gegolden had. **Zoo** lag hem Leiden aan het hart, **zoo** gaf hij zich geheel, ook aan het kleine, als hij het zijn aandacht waardig bevond. Laat Leiden het niet vergeten.

J. HUIZINGA.

WILLEM C. BROUWER †

De kunstenaar, dien wij hier willen herdenken, is te Leiden op 19 October 1877 geboren.

In zijn 20ste jaar haalde hij zijn acte middelbaar teekenen, maar zijn drang naar scheppen dreef hem naar de draaischijf van den pottenbakker. Man van fijne smaak en wars van elke conventie verdroot hem het gedachtenloos gebruik in huiskamer en keuken van het ordinair-banaal „porcelein” en aardewerk, slecht van vorm en kleur als massaproduct meest uit het buitenland ingevoerd.

In korten tijd bij Goedewaagen te Gouda in de techniek wegwijs geworden, vond hij spoedig zijn eigen weg en stijl: steeds zijn pottenbakkerswerk, vazen, bekers, schalen enz. verbeterende, bereikte hij ten **slotte** de volmaaktheid van dat werk in duurzaamheid, vorm en kleur. Dit kleine werk was hem echter niet genoeg; nadat zijn fabriekje te Zoeterwoude op de grens van Leiderdorp in April 1902 — een half jaar na zijn huwelijk met mej M. Breedt Bruyn — was afgebrand, ging hij met nieuwe **grootere** ovens in klei geboetseerde werkstukken voor versiering van gevels en gebouwen bakken, die de aandacht trokken o.a. van den bouwmeester van het Vredespaleis. Deze droeg hem de muurversiering in gebakken aardewerk op van den binnenhof van dit paleis. Dit was het begin van een enorme werkzaamheid in het ontwerpen en uitvoeren

van bouw-sieraardewerk. Terwijl hij in den loop der jaren, rusteloos streefde naar een beheerschte oorspronkelijke vormgeving aan de licht kneedbare doch moeilijk bard en duurzaam te bakken klei, kwamen uit zijn gevoelige handen o.a. de Van Karnebeekbank bij het Vredespaleis, de De Gijselaarbank te Leiden en verder tallooze gevel- en muurversieringen van monumentale gebouwen, kerken, stations, scholen en landhuizen, alle getuigende van zijn oorspronkelijke opvattingen en volmaakte hanteering van het ambacht. Daarnaast de reeks van prachtige tuinvazen en diergroepen, ter opluistering van huis en hof.

Op 1 October 1926, vijf en twintig jaar na de stichting zijner eerste werkplaats, bereidden de Nederlandsche architecten, onder aanvoering van Dr. H. P. Berlage en Dr. Ir. G. W. van Heukelom hem een welverdiende hulde : als blijk van waardeering voor hetgeen deze bouwmeesters aan hem te danken hadden, boden zij hem zijn portret, geschilderd door Jan Sluyters, aan.

Brouwer had een dergelijk bewijs van hulde wel noodig, want hard was zijn strijd geweest tegen minderwaardige namaak, tegenwerking en bekrompen oordeel. Goed schrijver en geestdriftig spreker, is hij in tal van tijdschriftartikelen en lezingen opgekomen voor het goed recht, dat de echt vaderlandsche klei kon opeischen bij de toepassing in de bouwnijverheid en ook ter versiering van huis en tuin — van het eenvoudige bloemvaasje tot de forsche tuinvaas. **Zoo** heeft hij de **oogen** van talloozen geopend voor het mooie van eenvoudige gebruiksdingen.

XLVIII

In de laatste jaren moest het hem wel leed doen, dat de „nieuwe zakelijkheid” — zie van Nelle's gebouw aan de Aalmarkt te Leiden - en in 't algemeen de overigens door hem gewaardeerde plattevlak-bouwstijl — waarvan het raadhuis te Hilversum van Dudok een mooi staal is — elke versiering en accentueering door gebakken klei uit den booze, althans overbodig oordeelde.

De wilskracht, de geestdrift, de strijdersnatuur van dezen begaafden baanbreker huisde in een broos lichaam; 55 jaar oud — op 23 Mei 1933 heeft Willem Brouwer het moede hoofd ter ruste gelegd.

Zijn beide zonen, die van jongs af hem begrepen en in vereering tegen hem opzagen, zullen stellig zijn werk, waarmede zij zijn opgegroeid, voor zoo-ver dit mogelijk is, voortzetten.

Mr. A. v. d. E.

WYTSE A. MUYZERT, **Arts.**

Wytse A. Muyzert werd den 26sten Juli 1897 in Zutfen geboren. Na in verschillende steden de lagere school te hebben doorloopen, (zijn Vader werd als militair meerdere malen overgeplaatst), bezocht hij in Leiden de H.B.S.

Na als vestingartillerist in de jaren 1914-1916, zijn plicht tegenover het Vaderland vervuld te hebben, liet hij zich in dat laatste jaar inschrijven als student aan onze Universiteit.

Daar deed hij als een der allereersten, zonder ooit te zakken, zijn examens en gaf in dien tijd al blijk van de begaafdheid en werkkraft, die hem later zoo zouden kenmerken.

Aangezien de algemeene praktijk hem aantrok, sloeg hij een uitnoodiging van het Instituut Pasteur, dat hem een assistentsplaats aanbood, af en vestigde zich, na op meerdere plaatsen als waarnemer gewerkt te hebben, in 1923 hier in Leiden.

Zijn formidabele werkkraft, zijn bekwaamheid en belangstelling voor zijn patiënten waren de factoren, waardoor hij binnen enkele jaren zich in Leiden verreweg de grootste praktijk had verworven.

Desondanks vond hij tijd zich op sociaal terrein te bewegen, getuige zijn werk op het gebied van lichamelijke opvoeding, gezinsverpleging en medische sportkeuring.

L

Als collega genoot Muyzert door zijn groote hulpvaardigheid en hartelijkheid een bijzondere waardeering: op de meest ongelegen tijden stond hij klaar met raad en daad te helpen.

Zijn intiemere vrienden weten wat hij beteekende als man voor zijn **echtgenoot**, als vader voor zijn kinderen en steeds ook nog als zoon voor zijn ouders.

Een kleine verwonding bij een operatie met daarop volgende bloedvergiftiging maakte op snelle wijze een eind aan dit jonge, werkzame leven: na een ziekte van nog geen week ging Zaterdag 8 Juli de ontstellende mare door de stad, dat dokter Muyzert was heengegaan. Uit een enkel eenvoudig feit moge blijken, wat deze beminde geneesheer voor zijn patiënten beteekende. Terstond na zijn overlijden heeft zich uit zijn patiënten een **comité** gevormd om hun waardeering voor hem uit te doen komen in een grafmonument. In dit **comité** werd beraadslaagd over een opschrift. Dit zou bestaan uit de woorden „Van zijn dankbare patiënten”. Unaniem werd besloten te zetten: „Van zijn patiënten” hun dankbaarheid sprak van zelf !

S. A. DE GRAAFF.

ARTS.

PROF. DR. W. STORM VAN LEEUWEN †

Den 30sten Juli van het afgelopen jaar ontsliep na een langdurig en smartelijk lijden Professor Dr. W. Storm van Leeuwen, sinds 1920 hoogleeraar in de Pharmacologie aan de Rijksuniversiteit te Leiden. Met zijn verscheiden heeft de Leidsche Universiteit een hoogleeraar verloren, die in niet geringe mate er toe heeft bijgedragen, haar naam als centrum der wetenschap te bestendigen en te vergrooten.

Storm van Leeuwen koos oorspronkelijk den militairen loopbaan in de tropische gewesten; reeds na een jaar was hij om gezondheidsredenen genoodzaakt naar Holland terug te keeren. Hij besloot toen medicijnen te gaan studeeren, legde eerst het staatsexamen af en verwierf in betrekkelijk zeer korten tijd, aan de Rijksuniversiteit te Utrecht, het arts-diploma. Zijn zoekende geest werd vooral geboeid door de vraagstukken over de werking van geneesmiddelen ; als leerling en medewerker van Magnus deed hij vele onderzoekingen op het gebied der pharmacologie en aangrenzende wetenschappen. Naast bekwaam experimentator was hij een scherp criticus, die door experiment en logische redeneering de zwakke plekken of de onhoudbaarheid van verschillende theoriën op het zooeven genoemde gebied aantoonde. Behalve zijn onderzoekingen over physiologische ijking van geneesmiddelen en over het z.g. potentiëerings-vraagstuk, stamt uit den Utrechtschen tijd

reeds zijn belangstelling voor het gebied der allergie, waarop hij later een wereldnaam zou verwerven.

In 1920 werd hij geroepen de leerstoel in de geneesmiddelleer te Leiden te bezetten. In de overtuiging, dat er meer contact moest bestaan tusschen pharmacologische onderzoeken en klinische toepassing, heeft Storm van Leeuwen er voor geijverd, dat hem eenige bedden in het Academisch Ziekenhuis ter beschikking werden gesteld. Van nu af aan heeft hij zijn geheele persoon gegeven ter bestudeering van het groote probleem omtrent oorzaak, ontstaan en behandeling van asthma en andere overgevoelighedsziekten. Tijd noch moeite en kosten heeft hij zich gespaard om te trachten dit vraagstnk proefondervindelijk en klinisch op te lossen.

Op grond van uitgebreide onderzoeken door hem en zijn medewerkers verricht, kwam hij tot de overtuiging, dat in vele gevallen van asthma de oorzaak moest worden gezocht in stoffen uit de naaste omgeving van den patient.

De therapie moest zich dus toeleggen ten eerste op de onttrekking van deze stoffen aan den patient en aangezien dit practisch nooit geheel mogelijk is, ten tweede op de desensibiliseering van den patiënt tegen de voor hem schadelijke allergenen. Om de juistheid van deze theorie te bewijzen en een desensibiliseering in allergeenarme omgeving mogelijk te maken, richtte hij een kliniek in, voorzien van allergeenvrije kamers, waar hij zijn methoden van diagnose en therapie van allergische ziekten tot groote hoogte opvoerde.

Talrijke publicaties verschenen van zijn hand en door den werkelijk genialen gedachtengang, welke hieraan ten grondslag lag, verwierf Storm v. Leeuwen een internationale vermaardheid. Vele geleerden van naam uit alle werelddeelen bezochten in den loop der jaren zijn kliniek te Leiden om zijn werkwijze nader te **leeren** kennen. Vooral ook de artsencursussen, welke Storm van Leeuwen **telken jare** hield, mochten zich in groote belangstelling verheugen, en werden zeer gewaardeerd. Zoo ontwikkelde zich te Leiden een centrum der wetenschappelijke bestudeering van de vraagstukken over allergie.

Zooals dit steeds bij nieuwe leerwijzen het geval is, werden zijn meeningen in de medische wereld niet voetstoots aanvaard. Zijn scherpe geest en sterke persoonlijkheid deden hem echter steeds verder gaan op den ingeslagen weg, en ten **slotte** mocht hij de voldoening smaken, dat zijn inzichten in het **binnen- en buitenland** steeds meer weerklink vonden.

Van welke groote beteekenis de allergeenvrije kamer ook voor de asthmabehandeling is, daarmee is het probleem nog zeker niet in zijn geheel opgelost. Storm van Leeuwen zag dit zeer goed in en heeft zich, totdat ziekte het hem onmogelijk maakte, steeds bezig gehouden de behandeling van allergische ziekten uit te breiden en te verbeteren.

Behalve het allergieprobleem, trokken ook andere vraagstukken zijn belangstelling. De laatste jaren heeft hij zich vooral bezig gehouden met onderzoekingen over den invloed van de föhn op den mensch; en de wijze, waarop hij zich in dit **vraag-**

stuk inwerkte, getuigde van zijn buitengewoon verstand en helder inzicht ook in die zaken, die niet direct het gebied der medicijnen betroffen.

Nog vol plannen voor de toekomst werd hij aan de wetenschap ontrukkt, veel werk heeft hij niet kunnen voleindigen. Maar de basis heeft hij gelegd en zeker zal Storm van Leeuwen steeds genoemd worden als een der baanbrekers van een doelbewuste behandeling van asthma en andere allergische ziekten.

D. L. V. W.

HENDRIK WILLEM TIELEMAN †

De Heer Hendrik Willem Tieleman werd op den 27en October van het jaar 1853 als dertiende en laatste kind van het echtpaar Adrien Tieleman en Johanna Maria Veeffkind te Leiden geboren.

Nadat hij te Leiden de lagere school en een vervolgschool had doorloopen en zich door het nemen van extra lessen in het boekhouden bekwaamd had, vertrok hij in het jaar 1871 naar Zevenbergen, alwaar zijn vader zich geïnteresseerd had in een suikerfabriek.

In deze fabriek werd hij belast met het voeren van de geheele boekhouding, zoodat hij reeds op den jeugdigen leeftijd van 17 jaar eene verantwoordelijke betrekking bekleedde.

In 1878 werd hij door zijn vader naar Leiden teruggeroepen om werkzaam te worden gesteld in de door zijn vader en de **heeren** D. Dros en C. Dros sedert kort opgerichte Conservenfabriek, onder de firma Tieleman en Dros.

In 1878 te Leiden teruggekeerd werd hij alras als deelgenoot in de firma Tieleman & Dros, die toentertijd een handelsvennootschap was, opgenomen.

Bij het omzetten dezer handelsvennootschap in een Commanditaire Vennootschap op aandelen, hetwelk in 1896 geschiedde, werd hij te zamen met de **heeren** C. Dros en A. H. Dros tot beheerend vennoot benoemd.

Het zou hier te ver voeren om uit te weiden over hetgeen hij in den loop der jaren in genoemde firma gepresteerd heeft, maar zeer zeker mag niet onvermeld blijven, dat de bloei, die deze firma genomen heeft, voor een niet gering deel te danken is aan zijn groote werkkraft, gepaard gaande met een helder verstand.

Daar een toenemende doofheid hem het deelnemen aan de leiding der zaken ernstig bemoeilijkte, trad hij met ingang van 1 januari 1919 als beheerend vennoot af, waarna hij tot commissaris werd verkozen, welke functie hij heeft uitgeoefend tot 1928.

Toen noodzaakte hem zijn doofheid, die met het klimmen der jaren steeds was verergerd, ook het commissariaat neer te leggen.

In het openbare leven heeft hij zich weinig bewogen.

Alleen is hij jarenlang commissaris der Leidsche Spaarbank geweest.

Na een ziekbed van 3 weken is hij op den 31en Juli 1933 overleden.

DR. J. W. P. FRANSEN †

Johan Warnar Pieter Fransen werd 23 Mei 1883 te Nieuwe-Pekela (Groningen) geboren. Hij volgde de lagere school in Roosendaal, de H.B.S. in Assen en liet zich in 1900 inschrijven als student in de geneeskunde aan de Universiteit te Amsterdam, waar hij op 10 Mei 1907, nog geen 23 jaren oud, het arts-diploma verwierf.

Tijdens zijn studie was hij gedurende twee jaren werkzaam geweest in de ontleedkunde en verrichtte hij een onderzoek over de segmentatie der buikorganen, dat hooge waardeering van zijn leermeester, Prof. Bolk, opwekte en onder den titel „Le Système Vasculaire Abdominal et Pelvien des Primafes” het licht zag. En het was op diens aanbeveling, dat hij aanstonds als assistent in de heelkundige afdeeling van Prof. Rotgans geplaatst werd. De overtuiging, dat meerdere en nauwkeuriger kennis der ontleedkunde voor zijn welslagen in de heelkundige vakken noodig was, deed hem besluiten die betrekking op te geven. Na een reis als scheepsarts werd hij, opnieuw door aanbeveling van Prof. Bolk, prosector der ontleedkunde, ditmaal in Leiden, waar Prof. Langelaan juist het ambt van hoogleeraar in dat vak had aanvaard. Niet minder dan acht jaren bleef

Dr. Fransen in dezen werkkring, waarin hij tijdens de afwezigheid van den hoogleeraar Boeke, die Prof. Langelaan inmiddels was opgevolgd, als tijdelijk lector in de ontleedkunde belast werd met het geven van het onderwijs en het afnemen der examens. In dezen tijd verscheen van zijn hand „**De Functioneele Beteekenis van het Omentum Majus.**” Dit alles wist hij met een drukke praktijk in Voorschoten te verbinden, waar hij zich in 1909 als huisarts had gevestigd. In 1915 moest hij eindelijk de anatomie vaarwel zeggen, omdat hij als gemobiliseerd arts in de heelkundige afdeling van het Haagsche **Gemeenteziekenhuis** gedetacheerd werd. Bij zijn werkzaamheden daar vond Dr. Fransen den tijd, in 1918 een handleiding „**Eerste Heelkundige Behandeling van Oorlogsgewonden**” het licht te doen zien, welke nog heden gebruikt wordt bij de opleiding van reserveofficieren van gezondheid. En in hetzelfde jaar verscheen zijn dissertatie „**Over de Pathogenese en Therapie der Varices**”, waardoor hij den **doctorstitel** verwierf. Na de demobilisatie gaf Dr. Fransen in 1919 zijn praktijk in Voorschoten op, en was een jaar lang werkzaam in de orthopaedie te Leiden, waar zijn onvermoeibare werkkraft, zijn uitgebreide kennis en zijn bijzondere tact in den omgang met **patiënten** hem vele ver eerders en vrienden bezorgden. In September 1920 vertrok Dr. Fransen naar Groningen, waar hij naast de heelkundige ook de orthopaedische praktijk uitoefende. Deze praktijk nam spoedig een belangrijken omvang aan. Niettemin vond hij tijd, verhandelingen te schrijven over „**Schachtfracturen** van het **Onder-**

been”, „Breuk van het Boveneinde van de Humerus-schacht” en „Juxtavesiculaire Uretersteen”. Negen jaren bleef hij in Groningen gevestigd. Toen keerde hij naar Leiden terug, om zich als mede-directeur der Anna-Kliniek voortaan geheel aan de orthopaedie te wijden.

Gedurende het tweede Leidsche tijdperk deed Dr. Fransen, door ervaring gerijpt, zich kennen in zijn volle kracht. Onverpoosd wijdde hij zich aan de behandeling der patiënten zoowel als aan de belangen der kliniek. Bijzondere belangstelling toonde hij voor de gewrichtstuberculose. Van beteekenis zijn zijn inzichten over de behandeling der knietuberculose bij kinderen, de anatomie en physiologie van het heupgewricht en den klompvoet van kinderen.

Dr. Fransen was eere lid der „British Orthopaedic Association” en lid der Internationale Orthopaedische Vereeniging.

Niemand heeft kunnen verwachten, dat aan deze stoere werkkraacht zoo spoedig een einde zou moeten komen. Bij zijn vijf-en-twintig-jarig arts-jubileum in 1932 mocht hij nog met dankbaarheid getuigen van het voorrecht, dat hij in al die jaren zonder één dag van ziekte zijn werk had mogen doen. De diepe ernst, waarmede hij deze woorden sprak, doet schier vermoeden, dat hij reeds toen gevoelde, dat bezwaren die hij bereids een jaar lang in alle stilte had gedragen, de greep des doods aankondigden. Niet meer dan drie jaren was het Dr. Fransen vergund, het werk, dat hem zoo lief was, te dienen. Nauwelijks drie maanden na zijn jubileum moest hij voor goed

LX

den arbeid verlaten, om na nog een jaar van bitter,
doch geduldig gedragen lijden op 8 September 1933
het einde te vinden, dat voor hem een verlossing was.

Hij ruste in vrede.

DR. MURK JANSEN.

LEIDEN, 7 November 1933.

E. D. VAN OORT †

31 October 1876 — 21 September 1933.

Op 21 September j.l. overleed alhier plotseling Prof. Dr. Eduard Daniel van Oort, sedert 1915 directeur van 's Rijks Museum van Natuurlijke Historie. Aan deze instelling heeft de overledene zijn beste krachten gegeven, eerst als conservator (1904—1915), in welk ambt hij de afdeling der vogels en zoogdieren met groote toewijding en kennis beheerde; later toen hij als directeur het geheele museum onder zijn leiding had, was zijn streven er steeds op gericht de collecties te vergrooten en in wetenschappelijke waarde te doen stijgen. Het ideaal, dat hem voor **oogen** stond, n.l. het inrichten van een publieke tentoonstelling, heeft hij helaas geen werkelijkheid zien worden.

Het is niet alleen het Museum van Natuurlijke Historie, dat een groot verlies heeft geleden; aan de Leidsche Universiteit, waaraan de overledene in het jaar 1920 werd benoemd als buitengewoon **hoogleeraar**, ontvalt een docent, wiens colleges jaar op jaar druk bezocht werden. Hij bezat de gave zijn stof helder en op boeiende wijze voor te dragen, zoodat hij de belangstelling wist op te wekken bij zijn hoorders, evenals Dr. Ed. Everts bij hemzelven de liefde had wakker geroepen voor de systematische zoölogie, in de jaren, dat hij diens leerling was op de H.B.S. te Den Haag.

Deze eens opgewekte belangstelling was beslissend voor de loopbaan van Van Oort; hij ging in 1895 te Leiden studeeren in de biologie, werkte later als assistent bij Prof. Martin en promoveerde in 1904 te Bern „magna cum laude” op een proefschrift, getiteld „Beitrag zur Osteologie des Vogelschwanzes”.

Ofschoon hij op het Museum een drukken werkring had, wist hij toch tijd te vinden voor vele publicaties voornamelijk op systematisch ornithologisch gebied, nam het initiatief tot het z.g.n. ringonderzoek omtrent den vogeltrek. en had vele malen zitting in staatscommissies. Zijn groot standaardwerk in vijf deelen „Ornithologia Neerlandica” heeft hij helaas niet geheel kunnen voltooien.

Moge zijn wetenschappelijke arbeid worden voortgezet op een wijze, die beantwoordt aan de hoge eischen die deze nauwkeurige onderzoeker zelf aan al zijn werk stelde.

CH. BAYER.

PROF. **DR.** P. EHRENFEST.

Op den 18 Januari 1880 werd Ehrenfest geboren, als jongste van vijf broers. Hij bezocht achtereenvolgens het academische en het Franz Joseph Gymnasium te Weenen, zijn geboortestad, alwaar hij in 1899 het eindexamen aflegde.

Gelukkig heeft hij zich zeker niet gevoeld in dezen schoolschen tijd. Want indien iets hem verre stond in het onderwijs dan was het zeker schoolschheid. Het leven was hem, den diepen geest, van eenzijdig hooge begaafdheid, in het antijoodsche milieu van de Oostenrijksche hoofdstad dikwijls moeilijk. Velen van ons kunnen, wanneer hun op lateren leeftijd het leven om een of andere reden zwaar wordt, hunne gedachten terug laten dwalen in de dreven van het kinderland. De vroolijke en kleurige beelden, die zij zien, verkwikken hun geest en geven hun het blijde genot van het eens bezetene en doorleefde. Een gelukkige jeugd kan men niemand meer ontnemen, evenmin als een ongelukkige ooit gecompenseerd kan worden.

De machine der staatsopvoeding maalt echter allen gelijk. Zij is niet geschikt voor extreme naturen of begaafdheden. De afkeer van de school heeft Ehrenfest zijn geheele leven behouden. Zijn hartstochtelijke natuur, levend en levendig als weinige,

vermocht slechts datgene te verwerken, waarin hij hartstochtelijk belangstelling had.

En dat was de physica. Zijn jonge kinderhart ging er al naar uit. De eenvoudige fysieke instrumentjes, die hij zich als knaap vervaardigde, waren hem verboden, wijl hij zijn aandacht concentreeren moest op de geheele receptuur der school.

Ook de Technische Hoogeschool, die hij na zijn eindexamen korten tijd bezocht, kon hem niet boeien. Hij zocht de physica en hij wenschte physica te leeren met de gansche vurige begeerte van zijn jeugd.

Reeds op het Franz Joseph Gymnasium had hij, samenwerkend met een trouw en groot vriend en medeleerling, den lateren Professor Herrglotz te Göttingen, zich de hoogere wiskunde voor een goed deel eigen gemaakt, het duistere en suggestieve boek van Maxwell over de theoretische electriciteitsleer bestudeerd. En het behoeft niet te verwonderen, dat Ehrenfest zich afwendde van de ingenieurswetenschappen en vooral van de ingenieurscarrière, om de colleges van den grooten Boltzmann aan de Universiteit van Weenen te volgen. Van deze Universiteit werd hij een schitterend en destijds reeds beroemd leerling.

In 1904 promoveerde hij als leerling van Boltzmann na van 1901 af eenige jaren in Göttingen gewerkt te hebben, waar hij zijn toekomstige levensgezellin en begaafde medewerkster leerde kennen. In 1907 begaf Ehrenfest zich naar Rusland. Hij heeft daar met zijne vrouw gelukkige jaren doorgebracht.

Hij gaf colleges aan het polytechnicum te Petersburg,

doch een vaste aanstelling was voor hem als „**konfessionslos**” niet mogelijk.

In 1912 kwam de groote wending in zijn leven. H. A. Lorentz, die een groote bewondering voor zijn scherp critisch denken had, riep hem als zijn opvolger naar Leiden.

Daar ontplooidde Ehrenfest een even oorspronkelijke als ontembare werkkraft. Weinig schoolsch, weinig professoraals was er aan hem. Hij wenschte niet het uiterlijk der dingen. Hij wenschte liefde en eerlijkheid bij zijne leerlingen. Liefde voor hun taak en liefde en behulpzaamheid voor hunne medemenschen, eerlijkheid in de opvatting van hun werk. Want zijn scherpe geest kon het vermoffelen der moeilijkheden onder een wiskundig jargon niet verdragen. Zoo schiep hij rond zich een school van uitermate begaafde jongeren, die van hem medekregen de groote gift anderen te te dienen en te helpen. Vast is door zijn voorbeeld de kring zijner leerlingen gesmeed. En geen van deze jongeren zullen naar werken en handelen hun meester beschamen. Want daarvoor had Ehrenfest een ook te scherpe blik op het kunnen en het karakter van **degenen**, die hij tot zijn discipelen koos.

Het spreekt van zelve, dat het een man als Ehrenfest niet aan de uiterlijkheden van den roem ontbrak. Schoon hij zelf deze allermint zocht en schoon eene eering hem slechts dan bijzonder lief was als zij kwam uit vriendenhand. In Mei 1919 werd hij benoemd tot lid van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen. Het spreekt wel van zelve, dat hij lid was van **alle** geleerde genootschappen in den

LXVI

lande. In 1922 werd hij corresponderend lid van de Royal Society, in 1923 eerelid van l'Union des mathematiciens et physiciens Tschechoslovaques te Praag, in 1925 corresponderend lid van de Russische Academie der Wetenschappen, in 1927 lid van de Gesellschaft der Wissenschaften te Göttingen, in 1932 lid van de Deensche Academie.

Verscheidene uitnodigingen om voordrachten in Amerika te houden heeft hij aanvaard.

Schitterend en uiterst scherp denkend spreker, was hij allerwege een geziene gast op Congressen.

Zijn leven is kort geweest, maar tot zegen van velen.

Den 25en September 1933 overleed hij. Dit helder daglicht is voor hem gebluscht. Maar de levenden, zijne vele leerlingen en vrienden, gedenken hem en zullen aan hem blijven denken met groote vereering en innige dankbaarheid.

W. J. DE H.

HENDRIK BAREND GREVEN

1850-1933.

De in marmer gegrifte namen van de drie **hoogleeraren** uit **Leiden's** juridische faculteit, die destichters waren van het Leidsche Volkshuis, vertegenwoordigen sedert 13 Dec. 1933 overledenen. Op dien datum stierf, op bijna drieëntachtig-jarigen leeftijd, Mr. H. B. Greven, van 1880 tot 1915 hoogleeraar in de staathuishoudkunde aan Leiden's universiteit. In die jaren heeft hij zijn volle aandacht geschonken aan Leiden's blijvende zoo goed als aan hare tijdelijke bevolking.

Als voorzitter van de in 1891 opgerichte „**Vereeniging** tot bevordering van den bouw van **Werkmanswoningen**” heeft hij pionierswerk verricht. Voorzoover noodig, hielp deze aan bouwkapitaal de door een veertigtal Leidsche arbeiders opgerichte vereeniging „**Eigen Haard**”. Later ruimde zij krotten op, verving ze ter plaatse door menschaardige behuizing en bouwde, na aanneming van de Woningwet, waaraan de naam van een ander stichter van het Volkshuis verbonden is, op open terrein arbeiderswoningen. Alleen wie van nabij is bekend geweest met de Rozepoort, de Roggebroodspoort, de **Komkommerpoort**, de Halvemaans- en de Paradijspoort met hare respectieve bewoners, wie dezer kinderen

LXVIII

en kleinkinderen kent, is in staat de draagkracht van zulke bemoeiingen naar waarde te schatten. Greven is een van de sterke figuren uit de generatie, die, met bezonken durf pionierswerk ondernam en met stoere volharding het tot stand gekomene in stand en op peil hield.

Dat deze mannen, voor wie behoorlijke volkshuisvesting een zedelijke **eisch** was, volksopvoeding op dezelfde wijze aanvoelden, ligt voor de hand. En **zoo** spreekt het vanzelf, dat hij tot het driemanschap hoorde, aan welks helderen blik, doorzicht en toewijding Leiden zijn Volkshuis dankt. Van de oprichting in 1899 af tot aan 1915 heeft hij als penningmeester de belangen der Stichting als de zijne behartigd en in al haar lief en leed gedeeld. In 1915 werd hij voorzitter en woonde ook later, vanuit den Haag, de vergaderingen bij, tot enkele jaren voor zijn dood.

Wie Leiden gekend heeft in den tijd, toen de universiteitsstad alleen door het grabbelen bij club-inauguraties iets merkte van de industriestad, voor die heeft het Volkshuis symbolische beteekenis. **Zóó** heeft ook Greven het gezien, als een brug tusschen volksdeelen die elkaar niet missen kunnen. Zijn nuchterheid en werkelijkheidszin, die den ander nooit ontnuchterden, zijn zelden of ooit uitgesproken, maar soliede geloof in geestelijke waarden en der menschen vatbaarheid deze te verwezenlijken in gezindheid en in daad, zijn onkreukbaarheid en rechtschapenheid, zijn zuivere, levende belangstelling in menschen en in dingen, maakten hem tot

LXIX

den betrouwbaren mensch, van wien men zeker is.

Deze humane humanist heeft er in zijn laatste levensjaren diep onder geleden, dat zijn menschen maatschappij-opvatting niet meer door den tijdgeest gedragen wordt. Zeker is, dat **karakter-eigenschappen** als de zijne mede voorwaarde zijn tot den opbouw en de instandhouding van een rechtvaardiger wereld.

E. C. KNAPPERT.

B. F. KRANTZ.

Toen Boudewijn Franciscus Krantz, die 6 Maart 1884 geboren is, den 10den April 1933 overleed, trof Leiden een verlies dat gevoeld is in alle lagen van de geheele bevolking maar waarvan de **betekenis** in haren vollen omvang slechts door weinigen, die hem zeer na stonden, kan worden beseft.

Indien een volledig overzicht van zijn werk en zijn karakter voor ons lag, zou dit de bewondering, die zijn leven en zijn persoon verdienen, algemeen maken en niet minder bezielend werken op velen, dan de biografieën van **zoo** tal van groote mannen, die hun sporen in het nageslacht achterlaten. Zijn nobel karakter zou dan algemeen de volledige **ver**eering vinden, waarop het aanspraak mag maken.

Ware de loop van zijn opvoeding, waren de omstandigheden, waarvan hij in zijn jongere jaren de speelbal was, anders geweest, er zou van **Krantz** in andere richting, **n.l.** op wetenschappelijk gebied, iets zeer groots gegroeid zijn, maar niet waarschijnlijk een man van **zóó** veelzijdige nuttigheid, een **zoo** voortreffelijk staatsburger, als wij nu in hem **eer**en.

Wij hebben voor ons **zelven** de zekerheid, dat hij, ware hij met zijn chemische studiën doorggegaan, op dat gebied tot de uitstekenden zou hebben behoord, maar wij hebben de bewijzen dat hij, in de leiding van een

groot bedrijf opgenomen, de daartoe noodige eigenschappen, het daarvoor onontbeerlijke doorzicht in ruime mate bezat. De richting, die zijn leven nam, toen hij op jongen leeftijd in het zoo vermaarde huis J. J. Krantz & Zonen, Lakenfabrikanten, te dezer stede sinds anderhalve eeuw gevestigd, werd opgenomen, heeft aan zijn capaciteiten een mogelijkheid tot ontplooiing gegeven, die een meer eenzijdige doelstelling mogelijk verijdelde zou hebben. Krantz is door zijn zaken in aanraking geraakt met meer en **grooter** verscheidenheid van problemen van **eco-**nomischen en socialen aard, dan hem anders wellicht zouden zijn in den weg gekomen.

Hem waren, als uitzet voor het leven, van **nature** groote gaven medegegeven en van de zijde van zijn ouders en dier intellectueel zoo hoogstaande omgeving, kreeg hij — een der meeste beteekenende **opvoedings-**elementen — hoogverheven voorbeeld en ernstige inspiratie.

Gaven van hart, ontving hij, die hem tot dienen van zijn medemenschen noopten. Geen wonder dan ook, dat deze leefregel van de Rotarybeweging: “service above self”, hem aanstonds aantrok en hem tot een actief rotarian maakte.

Gaven van hoofd stelden hem in staat veel te doorgronden en veel te verwerken. Gaven van verstand en een arendsblik op personen maakten, dat hij veel kon tot stand brengen. Zoo een dan heeft deze mensch gearbeid in den wijngaard, onverpoosd en zonder zichzelf te sparen, helaas! Alle deze gaven stelde hij zonder eenigen ophef, zonder

opdringen, geheel spontaan ten **dienste** van anderen en ten **dienste** van welk werk ook, dat hij op zijn weg vond of waaraan hij maar meende iets te kunnen bijdragen. Tegenwerking, teleurstellingen, zij vermochten het niet hem te verdrieten of te ontmoedigen, hoogstens interesseerde het hem er een verklaring voor te vinden; zich daarover gegriefd te **toonen** of zich daardoor van zijn doel af te laten brengen, kwam niet in hem op. Eigen moeilijkheden, eigen tegenslagen hield hij, wellicht teveel, voor zich zelf en verwerkte hij zonder daarvan naar buiten te doen blijken. Dat hij ook het recht had daarin anderen te doen **deelen** of zelfs iets ervan te laten merken, kwam bij **Krantz** nooit in de gedachten.

Wat heeft al niet zijn aandacht getrokken en wat heeft hij al niet met de hem aangeboren grondigheid onderzocht en in zich opgenomen! Daar is natuurlijk in de allereerste plaats zijn industrie, zijn fabriek en zijn arbeiders. Geen machine, die hij niet zelf in elkaar kon zetten, geen medewerker waarvan hij de prestatie's, de eigenschappen en de belangen niet kende en behartigde. De Leidsche fabrieksbevolking kende hij door en door. Ik herinner mij zijn bezorgdheid dat er toch een weg naar den Leidschen Hout zou komen buiten de hoofdwegen der stad om. „Dat volk dat ik naar den Hout wil trekken, loopt niet over Stationsweg en Rijnsburgerweg”, **zeide** hij mij eens.

En dan daarnaast. Wat al niet voor belangstelling! een spectrum van kleuren beslaan de objecten, waaraan **Krantz** zijn aandacht schonk of waaraan hij

hielp door ontginning, bewerking, bestudeering en regeling. Alles wat zijn aandacht trekt boeit hem en hij weet er urenlang boeiend over te spreken.

Nauwelijks had hij U verbaasd door zijn kennis van natuurwetenschappen en van technologie of hij bleek een even grondig kenner van muziek en haar geschiedenis. Hij is in de filosofie en haar stelsels tehuis als of hij er dagelijks een *encyclopaedisch* college over te geven had.

Litteratuur van de klassieke en ernstige soort is blijkbaar bij terloopsche kennismeming tot blijvend en paraat bezit geworden.

In alles wat **Krantz** in den orbis van zijn denken betreft, is hij tot de kern doorgedrongen. Nieuwe ontdekkingen, nieuwe gezichtspunten, nieuwe ideeën komen in dat rijk voorziene brein binnen, niet als vreemde heterogene bestanddeelen, doch zij vinden daar een ondergrond van kennis en inzicht, die er bevruchtend en verklarend op inwerken kunnen.

Krantz heeft de gemeente niet in belangrijke openbare *functie's* gediend, maar hij heeft haar wel zeer groote diensten bewezen.

Vooreerst door het besturen en uitbreiden van zijn fabriek, waarin hij de traditie van vader en voorvaders voortzette, een traditie, steeds gepaard met vooruitstreven.

Van zijn vele andere bemoeïingen kan ik er slechts enkele noemen en bepaal mij voornamelijk tot die waarbij onze Leidsche gemeenschap gebaat was.

Gedurende vele jaren was hij lid van de **Gemeente-**

lijke Commissie voor Sociale Adviezen en van de Gezondheids-Commissie. Vooral in eerstgenoemde kwam zijn breed inzicht in alle sociale vraagstukken hem te pas. Als lid en voorzitter dient hij de Leidsche Vereeniging van Industrieelen.

Van het terrein der politiek heeft hij zich steeds afzijdig gehouden, hoe veelvuldig op hem ook van verschillende zijden aandrang geoefend werd. Voor iemand met een zoo absoluut onbevooroordeelden kijk op zaken, vooral ook met zoo geheel op eigen oordeel berustende inzichten is een partijband op den duur hinderlijk en hij schuwde dat daarom dan ook.

Tot volle ontplooiing kon zijn organiseerend talent en zijn doortastendheid komen, toen hem werd opgedragen, tezamen met zijn vriend A. Couvée, schoon schip te maken in de verworpen administratie van het Academisch Ziekenhuis alhier. Voortreffelijk werk bracht hij daar tot stand en wel verdiend was de hem daarvoor te beurt gevallen Koninklijke Onderscheiding in den vorm van benoeming tot Officier in de Orde van Oranje-Nassau. Als lid van de Commissie van Toezicht op het Beheer van het gereorganiseerde Ziekenhuis bleef hij zijn belangstelling in het door hem tot stand gebrachte werk toonen.

Doch meer dan voor iets anders is Leiden hem dank verschuldigd voor het tot stand brengen van het Wandelpark „de Leidsche Hout”, dat voor ons, zijn medebestuurders, die zijn aandeel daarin van den aanvang af mochten waarnemen, blijft het monument, dat zijn nagedachtenis zal doen voortleven. In minder dan geen tijd was Krantz deskundig op

allerlei gebied, waarmee hij door dit werk in aanraking kwam, waterschapskwestie's, pompinstallatie's, werkverschaffingsproblemen, enz. werden met de hem eigene grondigheid bestudeerd en beheerscht. Onverflauwd de ijver, waarmede hij onderhandelde met den architect, tactvol, de bemiddeling tusschen de uitvoering en de in werkverschaffing werkende arbeiders, bezielend, zijn animo en toewijding. Gelukkig heeft **Krantz** nog de opening van het park bijgewoond, zelfs nog beleefd dat de gezegende opgroei van het geboomte voldoening schonk op zijn werk, want **zijn** werk mag dit genoemd worden. Het is een troostrijke gedachte dat hij van deze poging iets voor zijn medestadgenooten te doen, nog zooveel plezier gehad heeft.

Het zoutgehalte van het water van **Leiden's** beruchte grachten — voor zijn industrie van primaire beteekenis — deed een aantal artikelen van zijn hand verschijnen, die niet zonder invloed gebleven zijn.

Dit wat Leiden betreft. Deze, hoezeer dan ook beperkte levensbeschrijving, mag niet onaangestipt laten wat hij beteekende in **ruimeren** kring. Het Nederlandsch Verbond van Werkgevers had hem tot voorzitter; in den Nijverheidsraad, de **Rijkscommissie** voor werkverruiming en in het Rijksinstituut voor de Zuivering van afvalwater zat hij als lid. Toen à l'**instar** van het Academisch Ziekenhuis te Leiden, de **Rijksklinieken** te Utrecht reorganisatie behoeften, werd op de beproefde deskundigheid van **Krantz** niet vergeefs een beroep gedaan.

Van beteekenis was Krantz's ijveren voor de in-

voering van een weergeldbelasting, waarover hij schreef en dit is een van de staaltjes van het sociaal voelen van den te vroeg van ons weggenomen vriend. Een zelfde sociaal medegevoel sprak uit zijn ijveren voor de beweging om arbeid voor onvolwaardige arbeidskrachten te vinden.

Dat Krantz zich niet ontzag, was voor een ieder die hem kende duidelijk, dat hij zoo onverwacht aan die te groote inspanning ten offer moest vallen, een groote teleurstelling en een blijvende smart.

Op 12 April droegen wij dezen gaven mensch, voor wien de ernst van het leven een lust, nooit een last was, ten grave.

A. VAN DE SANDE BAKHUYZEN.

CHRISTOFFELPLANTIJNTELEIDEN

1582-1585.

HEILIGE GEEST-HOFJE AAN DE BREESTRAAT

1692-1850.

In het „Chaertbouc van de straten binnen deser stadt Leyden”, gemeten door Salomon Davidsson van Dulmanhorst, komt op de kaart, gelegen in het „Gasthuys vierendeel”, welke de perceels-grenzen aangeeft en waarvan enkele perceelen ook nog door een aardig gevelschetsje zijn opgeluisterd, een perceel voor aan de Breestraat (waar nu de studenten-societeit staat) tusschen de Jan Dortensteeg (deze steeg bestaat niet meer) en de Vrouwensteeg, waarin vermeld is „Christoffel Plantin”, als bewoner. Het perceel had aan de Breestraat een afmeting van 6 roeden, 3 voet en 3 duim, aan de Oostzijde, dus aan de tegenwoordige Vrouwensteeg, van 11 roeden, 3 voet, 0 duim en strekte zich verder uit tot aan de Bloemmarkt, d.i. totaal 14 roeden, 13 voet, 9 duim.

Plantijn was een Franschman, geboren in 1514 te

Mont-Louis in Touraine; hij vestigde zich in 1549 te Antwerpen. Een der merkwaardigste werken, door hem aldaar gedrukt, is de Biblia polyglotta, 1569-1572, in acht deelen.

In Leiden was hij niet onbekend en had daar vele vrienden. Hij kocht in 1582 het huis in de Maarsmanssteeg, „In den gulden enghel”, van den zoon van zijn voorganger Silvius, schuin tegenover de Kapelstraat, thans no. 7, en waarschijnlijk kocht hij ook den inventaris van diens drukkerij. Hij liet er den zoon van zijn vriend Pierre Porret, Chretien Porret, in wonen, die zich als apotheker te Leiden ging vestigen.

CHRISTOFFEL PLANTIJN 1582-1585

LEIDEN, OCT. 1933

H. J. JESSE, ARCHITECT

Plantijn had na den dood van Willem Silvius nadere betrekkingen met Leiden aangeknoopt, wegens de vele teleurstellingen, welke hij in Antwerpen had ondervonden. Aan Douza en vooral aan Lipsius, die 5 April 1578 tot professor benoemd was, zal Plantijn's overeenkomst te danken zijn. Plantijn's naam wordt 6 April 1581 voor het eerst vermeld in de Acta

Senatus, wanneer hij door tusschenkomst van Lipsius een afdruk van het zegel van de Universiteit verzocht om **daarmede** de boeken, die hij ten geschenke wilde geven, te stempelen. Plantijn kreeg een afdruk van het zegel in was, besloten in een doosje; 24 Mei had hij door Barth-Meer daarnaar een stempel laten graveeren en 26 Juni bood Lipsius namens Plantijn, die bij hem logeerde, aan de Universiteit een exemplaar van het Corpus Juris van de Joh. Coropii Opera ten geschenke aan.

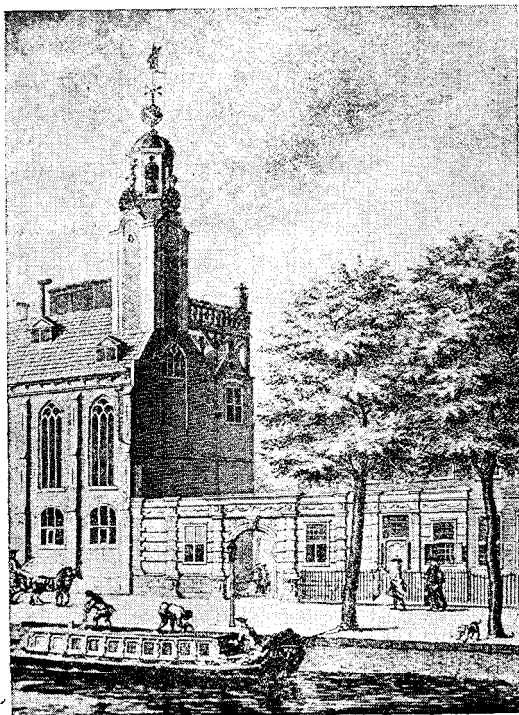
29 April 1583 is D. Christophorus Plantinus in het Album Studiosorum ingeschreven en den 14en Mei 1584 stellen Curatoren der Universiteit en Burge-meesters van Leiden Plantijn tot ordinaris drukker van de Universiteit aan, in plaats van Mr. Willem Silvius; de benoeming werd gerekend te zijn ingegaan den 1sten Mei 1583, op een salaris van f 200.—. Plantijn was niet als zijn voorganger door de Staten aangesteld en ook niet als Silvius drukker van de Staten.

Wij verplaatsen ons nu even naar het **Academie-pleintje**.

Plantijn's latere opvolger **Elsevier**, drukker en pedel van de Universiteit, vroeg 25 April 1587 aan Curatoren hem te vergunnen „**een** plaetsken aende Universiteit beneffens de **wech omme** aldaer te stellen een winckelken in zulcker voegen gelyk het Christoffel Plantyn geleden 4 **jaeren** (dus in 1583) toegelaten es geweest”, wat toegestaan werd. De aan Plantijn gegeven vergunning luidt aldus :

„**25** Mei 1583. Plantijns **winckel**. Hebben Burge-

„meesteren Christofflen Plantyn tziynen verzoucke

„toegelaten ende geoorloft opte plaetse van de
 „Universiteyt in t'innecome van de poorte ter slincker-
 „hant aen de gevel van voors. Universiteyt tot zynen

„kosten te doen bouwen zeeckere winckel van steen
 „of hout omme bij hem daer eene neeringe van
 „bouc-vercopen te mogen doen, ende zal in de
 „muyl, responderende aen Rapenburch ooc een casyn
 „mit een neervallende venster stellen, zonder de
 „straet eenichsins te verhinderen, des zal hij de
 „voors. winckel zoo maeken, dat de veynsteren, die
 „men in tijden ende wijlen in de voors. gevel zal
 „mogen stellen omme daer deur licht in de librarie, ter
 „plaetse daertoe gedestineert, te trecken, onverhindert
 „en onbelet mogen zyn, zonder dat de voors. Plantyn,
 „mits de jegenwoordige toelaetinge eenich recht
 „totte plaetse of grond van dien zal vercrijgen, mer
 „gehouden zijn tot welcker tijd Burgermeesteren de
 „plaetse aldaer andersins ten dienste van de Universiteyt
 „van behouf zouden mogen hebben, naer behoorlickē
 „vermaninge de voors. winckel ende tgebou, tot
 „dien einde aldaer gemaect, weder af te breecken ende
 „wech te nemen ende daarvan te passeren acte”.

In het thans nog bestaande overwelfde vertrek, links van den ingang van de Academie, was dus de *oorspronkelijke* Academische Bibliotheek gehuisvest.

Het pleintje voor de Academie was toen niet met een hek als thans, maar door een muur met poortdeur van het Rapenburg gescheiden. Fragmenten van dien muur en het linkerkozijn van het winkeltje van Elsevier zijn in den gevel van het voormalig prentenkabinet bewaard gebleven. Het Academieplein was vroeger grooter, maar doordat in 1621 aan Elsevier vergunning was verleend om

achter zijn winkel „**een** bequame gaelderij” (drukkerij) te bouwen tegen eene jaarlijksche recognitie van 18 gulden, is die eigenaardige architectuur ontstaan, zooals het voormalig prentenkabinet nu aangeeft; het is gedeeltelijk over het winkeltje heen gebouwd.

Plantijn's winkel was dus links, Elsevier's winkel rechts in den hoek als men binnen kwam. Na Plantijn's vertrek nam zijn schoonzoon Raphelengen (over wien straks) dezen winkel niet over, en hij is denkelijk afgebroken, want in Mei 1595 vroeg de pedel Bailly toestemming van Curatoren om, „in den anderen hoek van het pleintje ook een winkeltje te mogen bouwen en hem werd daartoe de „Zuytoosthouc „achter de poorte **ende** innegang aangewezen”.

In het Academiegebouw is een **tentoonstellings**zaaltje, waar een afbeelding voorkomt uit het Album Amicorum van Johannes van Amstel van Mynder (handschrift Kon. Bibl. uit 1600). Men ziet daarop de daken van de winkeltjes van Plantijn en Elsevier. En ook een afbeelding naar een schilderij in het Rijksmuseum, afgebeeld bij een artikel van Jhr. B. W. F. van Riemsdijk in Eigen Haard van 25 Dec. 1915. Rechts boven den muur ziet men het dak van Elsevier's galerij. Links komt geen dak meer boven den muur uit, zooals vroeger. Het venster is er nog, dat licht geeft in het huisje, dat in 1643 op verzoek van de pedellen was gebouwd, „binnen aen de poort „**op** de plaetse van de Academie, aen de slincker „sijde als men inkomt — in 't **welck** syl. **sich** „**mette** sceptrā mochten begeven om drooch te „blijven bij tijde van quaet weder”.

Plantijn heeft in 1586 ook nog twee huizen aan het Rapenburg gekocht, die Elsevier, wegens schuld aan Plantijn moest verkoopen en Mei 1587 ontruimd hebben. Hij heeft daar dus niet gewoond.

November 1582. „Joncvrouwe Dieuwere van der Laen, wedue wijlen Joncheer Henrik van Assendelft, voor hairzelven ende als moeder ende voochdesse van haer kinderen, daervooen zij haer midtsdesen starc maect, in desen vergeselschapt mit Joncheer Johan Engenieuwelandt, haer schoonzoon ende gecoren voocht in deze zaicke. Ende bekende midtsdesen vercocht te hebben aen Sr. Christoffe Plantijn zeeckere huysinge ende erve, staende ende gelegen binnen der voors. stad Leyden aen de Breedestraete opten houc van de Vrouwensteeye mit twee huyskens ende haeren erven daerachter aen gelegen (die hij beyde eerst Meije toecomende zal aenvaerden).” Koopsom 3300 gl. van veertig grooten ‘t stuk.

In een brief van Plantijn aan G. de Cayas (31 Januari 1587) wordt ook over dat huis te Leiden gesproken. Daar wordt o.a. gezegd, dat Plantijn voor dien aankoop het noodige geld ontleende aan een „zekere weduwe”, die volgens Dr. J. Denucé „Mamaiselle Diewoore van de Lan, weduwe van Henrick van Assendelft” was.

In Pallas Leidensis, 1925, zegt Dr. Molhuysen van Plantijn o.a.: Zijn verblijf te Leiden is slechts zeer kort geweest; begin Augustus 1585 maakte hij zich op voor de terugreis naar Antwerpen, dat toen nog door Parma belegerd werd. De directe aanleiding

mag ontevredenheid geweest zijn, dat hij de **justification** van Don Antonio van Portugal moest drukken, de reden is zeker bij hem, evenals bij Lipsius, dat hij als Katholiek, zich te Leiden niet thuis voelde. Een eerbiedwaardige lijst van de werken, welke hij in die drie jaren te Leiden heeft laten verschijnen, geeft Tiele.

Plantijn overleed te Antwerpen 1 Juli 1589. Zijn schoonzoon Jan van Morst (Johannes Moretus) werd zijn opvolger; de derde schoonzoon Guillaume le Be kwam aan het hoofd van een drukkerij te Parijs. Zooals bekend, is de drukkerij in 1875 door Antwerpen aangekocht voor 1.200.000 franc, thans typographisch Museum-Moretus zonder wedergade.

Plantijn droeg November 1585 de drukkerij te Leiden aan zijn schoonzoon François Raphelengen, die met zijn oudste dochter Marguerite gehuwd was, over. Deze vestigde zich in het huis aan de Breestraat. Raphelengius was meer geleerde dan drukker: „un „savant et non un homme de métier”, zeide zijn schoonvader van hem. Hij was orientalist, had, naar ‘t schijnt, omstreeks 1565 te Cambridge onderwijs in ‘t Hebreeuwsch gegeven en was later als corrector bij Plantijn gekomen.

Curatoren stelden hem 3 Maart 1586 tot ordinaris drukker van de Universiteit aan op een salaris van f 200.— en benoemden hem 20 Juni tot **extra-ordinaris-professor** in het Hebreeuwsch (in plaats van Drusius, die naar Franeker vertrokken was) op een salaris van f 300.—, en 8 Februari tot ordinaris. 11 Juli 1593 werd zijn wedde **als** professor tot f 400.— verhoogd, boven de f 200.—, welke hij als

drukker ontving. Zijn meeste uitgaven hebben tot adres : Lugduni Batavorum Ex officina Plantiniana of (typis) Plantinianis apud Franciscum Raphelengium.

Franciscus overleed Juli 1597. Zijn erfgenamen verzochten 12 Augustus in het ambt van Academie-drukker te worden gecontinueerd, maar Curatoren wilden liever met één persoon te doen hebben en stelden zijn zoon Christoffel aan op dezelfde wedde. Het contract bepaalt, dat hij alles moest drukken, wat een professor wenschte uit te geven (niet al te letterlijk opgevat). Verder moest hij alle boeken, die de Universiteit noodig had, uit Frankfort laten komen volgens vast tarief.

Hij overleed 17 December 1600, zijn broeder François, die katholiek gebleven was, (de vader en Christoffel waren calvinist geworden) zette de drukkerij voort, maar werd geen Academie-drukker. De zaak ging echter niet best en in 1619 sloot hij haar en verkocht 14 October van dat jaar, wat hij aan boeken in magazijn had. De Syrische, Aethiopische, Samaritaansche, jolie Hebreuwsche en Ascendonica cursiefletters van de drukkerij had hij in 1619 aan Erpenius verkocht. Het huis aan de Breestraat is in 1626 verkocht.

Inderdaad komt dan ook in het Bonboek, Gasthuysvierendeel, fol. 269, (Gem.-archief Leiden) de overdracht d.d. 1 Mei 1626 voor van een huis, gelegen aan de Breestraat, hoek Lange Vrouwensteeg, door de erfgenamen van Mr. Franchoy van Raphelengii ten behoeve van „juffr. Johanna van Duvelandt,

wedue wijlen de heere Dirck van der Nath" voor de som van 16600 gulden.

De geschiedenis van het huis gaat nu verder naar het Heilige Geest-Hofje van Sprongh. Het huis werd door de erfgenamen van voorn. weduwe wijlen Dirck van der Nath „vercoft aan de heer Thymannus Sprongh, belast met de voors. pachten, bovendien om XXI m. gulden gereet gelth, 5-6-1666", zooals de overdracht in het reeds genoemde bonboek op folio 269 luidt. Na den dood van Thymannus Sprongh wordt het huis „bij scheyding, onderhant verleden „op den 25-2-1670 tusschen Cornelis Sprongh ende „Jacobus Sprongh, gebroeders, beyde erfgename van „d' heer Thymanus Sprong, aenbedeelt Cornelis „Sprong, voornoemt, volgens extract enz. De huysinge „met de kelders, daeraen behoorende, met deszelfs „drie in en uytgangen, soo op de Bredestraet, „Vrouwesteegh als Rhijn".

Deze Cornelis Sprongh is in 1692 de stichter van het Hofje aan de Breestraat in de voormalige woning en drukkerij van Plantijn.

Cornelis Sprongh zegt in zijn testament hieromtrent het volgende : „wille ende begere, dat mijn huys op „de Bredestraet binnen de stadt Leyden, daer de „Heilige Geest boven in de gevel staet, naest mijn „grote huys, waerin ick self woon, nae mijn over- „lyde altoos sal werden bewoont bij seven oude „vrouwspersonen, sijnde Weduwe ofte Vrysters, ende „oud boven de vijftich jaeren". Dus er werden zeven kamers gesticht voor Roomsche-gezinde vrouwen.

Verder „dat de oude Luiden opden 21e September

„en 21e October, sijnde mijn en mijns vrouws geboortedag, sullen hebben een glaesje wijn.”

Voorts „gelijk mede onverkoft sullen blijven aen het selve huis, mijne graven in de St. Pieterskerk tot Leyden. Des sullen mijn Broeder en syn Vrouw en kinderen daerin begraven mogen werden, gelijk mede in de voorzeide huysen fatsoenlijke luiden wonen, dezelve sullen mogen werden begraven en dat vol sijnde, sullen de beenderen werden begraven in de andere graven etc.”¹⁾

HOFJE HEYLIGE GEEST OF SPRONG 1787

(GECOP, GEM.-ARCHIEF LEIDEN, H. J. JESSE, OCT. 1933)

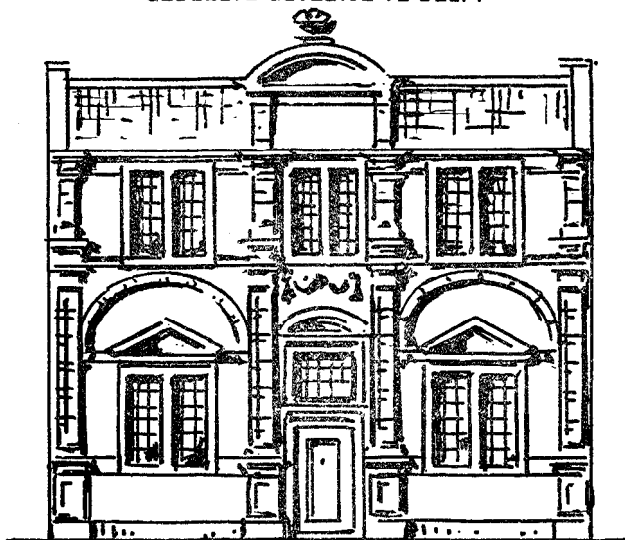
Volgens eene gekleurde potlood-teekening van

¹⁾ Ook Roomsche-gezinden werden in protestantsche kerken begraven.

1787, in het Gem.-Archief te Leiden, was het geheel, hoe verminkt al, toen nog in ouden toestand en men kan uit die teekening opmaken hoe de oorspronkelijke toestand geweest kan zijn, n.l. een toegang en zeven bogen, waarin vensters, overeenkomende met de zeven kamers „naast mijn grote huys”.

In 1850 was het hofje zoo bouwvallig en ook te klein geworden, dat de toenmalige regenten van de stad Leiden kregen of kochten een ledig erf, ontstaan door 't springen van 't kruitschip in 1807 aan 't Rapenburg, hoek Douzastraat, waarop om een pleintje,

GEDEELTE GEVELTJE TE DELFT

OCTOBER 1933

H. J. J.

doch met ramen naar de straatzijde, veertien huisjes gebouwd werden, dato 1851. Ook dit hofje is sedert eenige jaren afgebroken en door een mooi modern ingericht hofje vervangen.

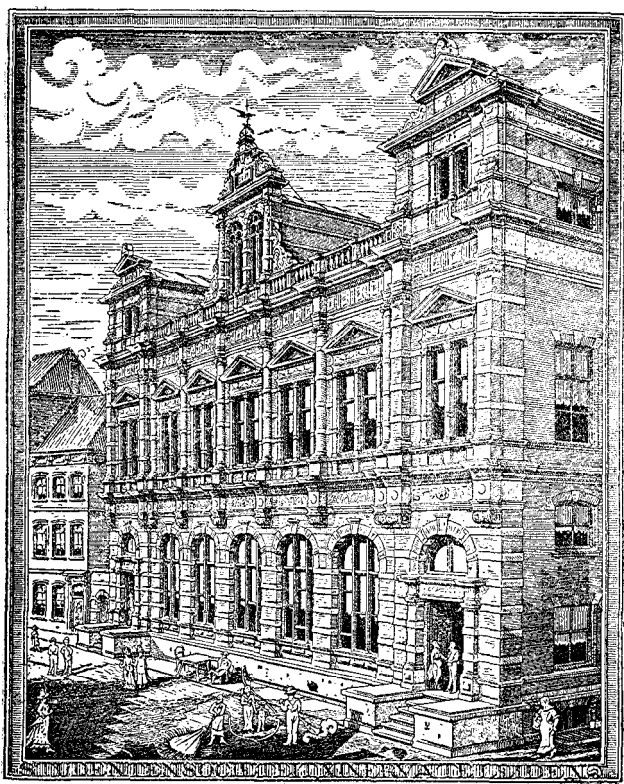
Na 1851 heeft men een gedeelte van het voormalig hofje aan de Breestraat afgebroken en hiervan een tuin gemaakt voor de studentensocieteit op den hoek van de Vrouwensteeg.

Een gedeelte was in stand gebleven, **n.l.** twee vensters met deur in het midden, wat enkele oude inwoners van Leiden zich mogelijk nog zullen herinneren. Het werd omstreeks 1875 door de studentensocieteit aangekocht voor f 5000.

In 1875 heb ik als jongen van 15 jaren dit overgebleven geveltje voorzichtig zien afbreken en in schuiten laden, bestemd voor Delft, waarvan men toen niets begreep. De oorzaak hiervan was, dat Prof. Gugel te Delft de Studentensocieteit Minerva zou bouwen op de plaats van de drukkerij Plantijn, later Heilige Geest-Hofje, hoek Vrouwensteeg. Aan Prof. Gugel **is** het te danken, dat 't geveltje van ondergang is gered geworden. Hij heeft 't doen opbouwen tegen een blinden muur op de binnenplaats van de Politechnische school (thans Technische Hoogeschool) te Delft. Aan den gevel van de **Studentensocieteit** kan men bemerken, dat Prof. Gugel door 't geveltje geïnspireerd is, ofschoon 't geheel zwaar is van den gemoedelijken Duitschen Hoogleeraar.

Latere jaren kwam ik nog dikwijls langs 't geveltje

op de binnenplaats, om naar het college te gaan,
dat v. d. Kloes, later hoogleeraar, toen op den

1883

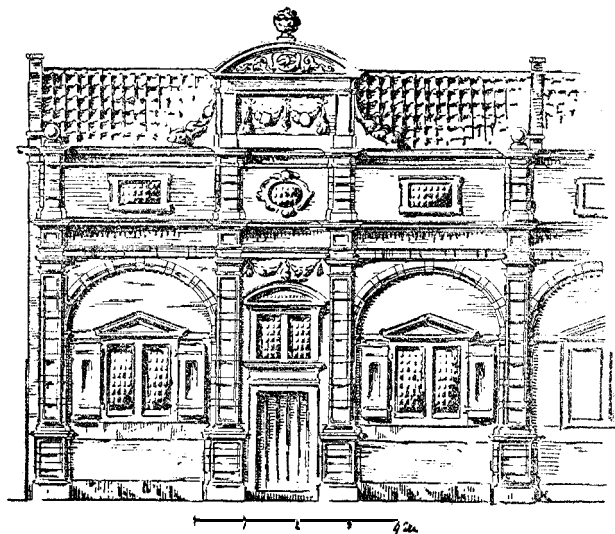
H. J. JESSE

zolder van een achtergebouw .gaf. Vandaar, dat 't
geveltje steeds mijn aandacht behouden heeft en ik

hoop, dat het nog eens in Leiden als werkelijke gevel voor een gebouwtje zal dienst doen.

Uit architectonisch oogpunt is het overgebleven deel van den gevel zeer merkwaardig, men treft dien

RESTAURATIE-TEEKENING VAN HET HOFJE HEYLIGE
GEEST OF SPRONG

LEIDEN, FEBR. 1933

H. J. JESSE

stijl in Holland niet veel aan uit den tijd van François I, 1515-1547. Deze stijl, genaamd François Premier, wordt gekenmerkt door een pilaster-stelsel, veelal met gedrukte bogen. Het kasteel Chambord o.a. is in dien stijl gebouwd. De bogen waren dikwijls heel fijn geprofileerd en doen denken aan Gothische blindbogen.

De pilasters zijn sierlijk behandeld en uitgediept; vooral zijn zij in Frankrijk met rijk beeldhouwde kapiteelen en verder beeldhouwwerk voorzien. Verder fijn geprofileerde Renaissance kroonlijsten en architraven met verkroppingen boven de pilasters, waardoor strengheid vermeden werd. Op de verdieping wordt 't pilasterstelsel herhaald.

Bij den Leidschen gevel is een athiek met kleine rechthoekige vensters toegepast, afgewisseld door ovalen (oeil-de-beuf) en boven den ingang door een opzet met pilasters met een gebogen fronton bekroond, gesteund door beeldhouwde wangen. Boven den vijfden boog is dan nog een driehoekig fronton, waaruit volgens de teekening van 1787 't aantal van zeven bogen, waarin vensters, is op te maken. Het geheel, gemetseld in diep rooden baksteen met talrijke zandsteenbanden doorweven en voorzien van vele cornissen van lijsten, met boven elk venster een zandsteen driehoekig fronton en zijne vele gekleurde luikjes, moet aan de zonzijde van de Breestraat eene schitterend rijken en levendigen indruk gemaakt hebben.

Voor wien of door wien dit Leidsche gebouw gesticht is, is tot heden onbekend.

Volgens den bouwstijl moet het gebouw zijn **tus-**sch en 1530 en 1540. Het geheel wekt herinnering op aan Maison François Premier te Moret nabij **Fontainebleau**, gebouwd in 1527, en in de vorige eeuw afgebroken en weer opgebouwd aan den **Seine-**oever te Parijs, nabij de Champs Elysées. Ook te Orleans bestaat een huis François Premier, gebouwd

in 1536, dat met voornoemd huis eenige overeenkomst bezit; doch beiden missen de prachtige wisselende kleur van den Hollandschen baksteen en zandsteen. Het is de overgang van de late Gothiek naar de Renaissance, waarin de Gothieke gedachte nog heerscht, doch Renaissance-vormen aanneemt.

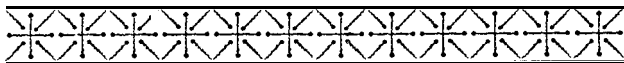
Naschrift. Op mijn vraag aan den Conservator deelde de heer Maurits Sabbe van het Museum **Plantin-Moretus** te Antwerpen *mij* mede, dat in het groote werk van zijn voorganger M. Rooses alles, wat bekend was over Plantijn te Leiden is opgenomen.

De heer Maurits Sabbe schreef mij o.a.: Wat echter in uw schrijven voor ons nieuw is en bijzonder belang oplevert, is: 1e. de verkoop van het huis in de Breestraat door de erven van F. van Ravelingen aan Juffr. Joanna van Duvelandt in 1626, en vooral 2e. de teekening, een gedeelte van het huis uit de Breestraat voorstellende, zooals het was toen Plantin er woonde. Hier zijn geen teekeningen van het huis in de Breestraat te Leiden voorhanden. Alles, wat U over het uitzicht van dit huis bekend maakt is nieuw voor ons. Ook meen ik *niet*, dat **Plantin** dat huis zoo heeft laten bouwen. Ware dit laatste het geval, er zou in het archief alhier wel eenig spoor van te vinden zijn”.

Verder betuig ik Mej. Versprille mijn bijzonderen dank voor hare welwillendheid en hulp bij mijne nasporing op het Gemeente-Archief te Leiden door H.Ed. bewezen.

H. J. JESSE, Architect.

LEIDEN.

Het leven van Jan Pietersz. Dou

als burger, landmeter, wijnroeier en notaris van
Leiden, 1573-1635, toegelicht uit zijne hand-
schriften en werken.

De keuze van dit onderwerp heeft eene bijzondere aanleiding. Het Leidsche gemeente-archief ontving in 1930 door bemiddeling van Dr. P. C. Molhuysen een handschrift ten geschenke van den Heer W. C. van der Sleyden, oud-burgemeester van Sint Philipsland, hetwelk als titel draagt: „Bouchouder van den staet mijns goets mitsgaders de goederen, die mijn laetste huysvrouwe Josyna de Sadelaer in houwelyck aen mijn heeft gebracht, mitsgaders de ommestandicheden van dien, twelck gehouden wart als autentyc ende daerom mit desen op den vierden December 1607 bevesticht, bij mij J. Pietersz. Dou.” Dit geschrift van de hand van Jan Pieterszoon Dou, groot 113 folio's, maakte mijn belangstelling in dezen man gaande en het bleek mij al spoedig, dat deze buitengewone persoonlijkheid maar al te weinig door het nageslacht is geëerd en aleszins een grootere bekendheid waardig is.

Nog eenige andere zijner handschriften¹⁾ en al zijne werken heb ik nagespeurd om een beknopt levensbeeld van hem te ontwerpen. Literatuur over hem bestaat er zeer weinig. ²⁾

1) „Den Hutspot der Geometrya”, loopende over 1592—1596 geschreven in 1603, 354 fol.; in het bezit van de Universiteits-Bibliotheek te Amsterdam.

Aanteekeningen en kaarten van de opmeting der vroomwateren, loopende over 1595-1597, 41 bladz. in klein octavo; dit handschrift en de twee volgende zijn in het bezit van het Gemeente-Archief van Leiden. Heerlijkheid.+archieven, no. 977.

„Register dienende tot de Calculatie van de oncosten over de Noort-Merenborger polder voor te vallen”, octavo, 1613. Arch. van de stads-heerlijkheden en van de vroomwateren, no. 537.

Rapporten betreffende de verversching der wateren te Leiden, 1629, 1633 en 1635 in: Stukken rakende de verversing van de wateren”, A, fol. 127-139, 143-146 vso en 164-165 vso. Archief der Secretarie, no. 5314.

Akte van admissie tot gezworen landmeter van Rijnland; in het bezit van de Koninklijke Bibliotheek.

Kaarten en platte gronden, geteekend door J. Pietersz. Dou, aanwezig in het Gemeente-Archief van Leiden.

2) Slechts zijn te noemen:

Een oud plan van doorgraving van Holland op zijn smalst met eenige bijdragen tot de levensbeschrijving van Jan Pietersz. Dou, zijn zoon Johannes Dou, zijn kleinzoon Jan Johannesz. Dou, alle drie landmeters van Rijnland, door Mr. Jacob Paulus Amersfoordt te Haarlemmermeer.

Corte onderrichtinghe dienende tot het maecken van de reductionen van de jaercustinghen tot gereede penningen enz., gedrukt opt Raedhuys der stadt Leyden in den jare 1599.

Quelques arpenteurs Hollands de la fin du XVIe et du commencement du XVIIe siècle et leurs instruments par

Bij het hooren van den naam Dou, gaan onze gedachten aanstonds naar den meer bekenden Gerard Dou, den schilder, die den 7den April 1613 te Leiden geboren werd en de vraag volgt als vanzelf, of zij met elkander in familieverhouding stonden. Daartoe geeft de gemeenschappelijke naam Dou aanleiding. Maar dit is slechts schijn. De naam Gerard Dou wil zeggen: Gerard, de zoon van Dou; zijn vader heette Douwe Janszoon. Dou is hier een patronymicum, een afstammingsnaam. Maar Dou als achternaam van Jan Pietersz. Dou is geen vaderlijke voornaam, maar familienaam. Zijn overgrootvader droeg reeds dien naam; deze heette Pieter Arentsz. Dou ¹⁾ en diens nazaten, gelijk ook de nakomelingen van Jan Pietersz. Dou, worden alle met den familienaam Dou aangeduid. Jan Pietersz. Dou en Gerard Dou zijn niet aan elkander verwant; ten onrechte wordt in de biografische woordenboeken van Kramm en Van der Aa aan familie-betrekking gedacht.

Achtereenvolgens wil ik handelen over Jan Pie-

G. A. Vorsterman van Oyen, professeur de mathématiques et de physique. In: Bullettino di Bibliografia e di Storia delle Scienze **Matematiche** e Fisiche, deel 3, 1870.

De werken door Dou uitgegeven zijn bijeen te brengen in de Kon. Bibl., de Universiteits-Bibliotheek en het Gemeente-Archief van Leiden.

¹⁾ In het genoemde handschrift: „Bouchouder van den staet mijns goets” enz. fol. 127, teekent J. Pietersz. Dou bij den naam van zijn overgrootvader aan: „De naem van Dou schijnt zijn beginsel genomen te hebben van den voorn. Pieter, soon van Arent Woutersz., die een leydecker was.*”

tersz. Dou in zijn particulier leven en in zijn ambtelijk leven.

Zijn geboortejaar is in geen doopboek te vinden, omdat zulk een register ontbreekt. Maar langs anderen weg is dit vast te stellen. In de „Naereden ende Besluyt” van het „Tractaet van de roeden ende landtmaten” enz., door Dou in 1629 uitgegeven, waarvan de opdracht door hem den 30sten October van dat jaar 1629 onderteekend is, zegt hij het volgende: „Maer alsoo mijn overschietende tijt weynich is ende mijn jaeren tot int 57ste zijn gelooopen ende lichtelick verhindert mocht werden in 't geene voorsz. is te voltrecken, heeft mij goet gedocht bij provisie dit Tractaet van de Roeden ende Landtmaten int licht te brengen.” In 1629 was hij alzoo in zijn 57ste jaar, dus 56 jaar oud, zoodat hij in 1572 of in 1573 zou moeten geboren zijn. Om tot zekerheid te kunnen komen, staat ons een tweede gegeven ten dienste in het woord tot den lezer in Dou's handschrift: „Den Hutspot der Geome-trya”, waarin hij het jaar 1591 noemt het achttiende jaar van zijn ouderdom; in 1591 was hij derhalve 17 jaar oud en diensvolgens moet hij geboren zijn in 1573 of in 1574. De eerste mogelijkheid, hierboven gesteld, was het jaar 1572 of 1573 en de tweede mogelijkheid 1573 of 1574; waaruit volgt, dat hij in 1573 geboren is, het jaar van Leidens beleg en niet in 1572, zooals Amersfoordt zegt.

Zijne ouders waren de kuiper Pieter Arentsz. Dou en Diewertgen Harmansdochter. Zij woonden met hun zeven kinderen: Harman, Arent, Jan,

Neeltgen, Geertgen en de tweelingen Katryna en Marytgen in 1581, blijkens het Bevolkingsregister van dat jaar, op den Ouden Rijn, naast het Vrouwen gasthuis, tusschen de Vischbrug en de Hoogeland-sche Kerkgracht.

De dood zijns vaders vermeldt Dou met de volgende bewoordingen: „Den vierden July 1624, zijnde een Donderdach ¹⁾, des namiddachs omtrent een quertier voor een uyren, is mijn vader Pieter Arentsz. overleden, als hij geleëft hadde achten-tachtich jaren ende omtrent twee maenden, als geboren zijnde Pinster Dinsdach ²⁾ anno 1536.” Zijn moeder „Diewertgen Harmans” was reeds „in den Heere ontslapen” op Zondag, den 9den Juli anno 1617, „des avonts bijna halff acht uyren, out zijnde Corsmis 1616 78 jaren, dat is ruym 78½ jaren.”

Dou voert zijn geslacht op tot op zijn bet-bet-overgrootvader Wouter Willemsz.; wij willen hem echter niet in de beschrijving van zijn geslachts-boom volgen, doch wel eenige oogenblikken stil-staan bij zijn grootmoeder van vaderszijde: Marit-gen Cornelisdr., getrouwd met Arent Pietersz. Deze Maritgen Cornelisdr. had tot overgrootvader: Roel-off Arens van Warmond, bij wien Dou aantee-kent: „daer het Roeloff Arentsveen zijn naem van heeft ende hem eygen was ende om geringen prijs vercoft heeft”. Hiermede is de naam van het dorp Roelof-Arentsveen verklaard, gelegen ten noorden van

¹⁾ Nieuwe stijl, gelijk alle volgende dateeringen na 1582.

²⁾ 6 Juni.

Woubrugge en behoorende onder de gemeente Alkemade, eens het eigendom zijnde van Roeloff Arens van Warmond, een verwant van onzen Dou.

Zooals wij reeds vernamen is Dou in een groot gezin opgevoed en zal hij hiervan zekerlijk de groote voordeelen genoten hebben.

Wat zijn aanleg betreft, schrijft hij zelf, dat hij in zijn „jonge dagen geen grooter schadt en achte, als de wetenschap van eenyge conste ofte sientie.” Sedert het jaar 1590, voelde hij zich zeer aange trokken tot de reken- en de landmeetkunde en het verdroot hem zeer in 1591, toen hij 17 jaar oud was, dat hij op achtjarigen leeftijd ‘beter lezen, schrijven en rekenen kon, dan toen. I Jverig toog hij nu aan de studie en begon zich in 1591 opnieuw te oefenen in de cijferkunst. Daarna legde hij zich toe op de geometrie of meetkunde, op de regula Cos of de algebra en op de binomische getallen. Dou bleef met ernst en groote volharding studeeren en vond door eigen nadenken de oplossing van moeilijke vraagstukken, terwijl hij tevoren meer machinaal zijn verkregen kennis had toegepast.

Eerst was zijne kennis in de genoemde vakken slechts eene uiterlijke, een zich eigen maken van uitkomsten en stellingen, waarvan hij het waarom niet wist; dit duurde tot 1594, toen hij in staat was een goeden grondslag te leggen. Dou deelt dit mede in het voorbericht van zijn werk: „De ses eerste boucken Euclidis”, waarvan hij den eersten druk in 1606 in het licht gaf. In 1562 waren de eerste zes boeken van Euclides door Willem Holtaman, pro-

fessor in het Grieksch aan de universiteit te Heidelberg, uit de Grieksche taal in het Hoogduitsch overgezet en met verscheidene aanhangsels uitgegeven, „waarmede” — om nu verder Dou's eigen woorden te gebruiken — „hij niet alleen zijn lantsluyden sonderling dienstich is geweest, maer oock mijselven, also ick vóór twaelf jaren daerdeur tot een goet fundament in de geometri zij gebracht geworden.

Want also ick mij doen omtrent drie ofte vier jaren in arithmetia ende geometri hadde gheoeffent ende van veel goede dinghen in deselve consten een bloote kennisse hadde, sonder tfondament te weten, waerom sulcx also ende niet anders mocht zijn, so ghevielt, dat ick aen eenighe kennisse gheraecte met Meester Symon Fransz. van der Merwen, professor ofte leeraar der mathematische consten in de duytsche ¹⁾ collegie der universiteyt tot Leyden, die ick in der eeren alhier verhale; dewelcke mijn onbekende onverstant, bedectelick ontdeckende, mij somtijts van eenige stucken deser const vraechde, waerdeur ick verseeckert was, dat dit aldus ofte also ende niet anders most zijn, twelck ick in velen niet wetende te bewijzen, was daerdeur mijn saeck in een naerder bedencken nemende, sodat ick achte, dat het niet ghenouch was eenich dinck te connen segghen of nadoen, maer dat men oock tselve behoorde te connen bewijzen ende reden daervan gheven.

¹⁾ Deze instelling tot opleiding van ingenieurs was door Prins Maurits tot stand gekomen.

Dit veroorsaecte in mij den voornoemden Euclidis ses boucken bij der handt te nemen ende deselve vlijtich te ondersoecken ende na te trachten, soodat ick doen (alst gheseyt is) eerst een goet fundament begonst te legghen."

Verder schrijft Dou in genoemd voorbericht: „Daernae zijn mij oock ter handt ghecome de ses eerste boucken Euclidis, int Franchoy's uytghegheven deur Errard de Bar-le-Duc, ingenieur van den Coninck van Vranckrijck, dewelcke mij om de demonstratien ettelicke malen beter zijn bevallen als de Hoochduytsche"; èn de Fransche èn de Duit-sche uitgave stonden in zijn boekerij.

Om zijn verstand „te verscharpen ende in de getallen te oeffenen" nam hij „dyversche sware questien bij der handt". Al deze uitgewerkte vraagstukken en zooals hij ze noemt „questien", heeft hij in het handschrift „Den Hutspot der Geometrya" „ordentlyck bijeengeschickt" in den jare 1603. Dit handschrift bevat de vraagstukken, welke Dou van den jare 1592 tot 1596 bewerkte.

Nog moet ik vermelden, dat Dou ook ten goede gekomen is de omgang met Johan Sems, van gelijken leeftijd als Dou, geboren te Franeker in 1572, die zijn jongelingsjaren te Leiden 'doorbracht en later als landmeter te Leeuwarden bekend is geworden. In 1600 gaf deze met Dou uit het werk: „Practijck des lantmetens."

In het voorbericht van dit boek, gericht „tot de verstandighe lesers", wordt o.a. het volgende gezegd: „Iemant, gonstige leser, mocht het billick

vreemt duncken te wesen, waerom wij desen boeck t'samen gecomponeert ende in 't licht ghebracht hebben, aengesien dat seer selden van twee personen eenighe boecken beschreven worden ende principalijck, die soo verder, als wij, van malkanderen zijn residerende, namelijk d'een tot Leeuwaerden in Vriesland ende d'ander tot Leyden in Hollandt. Hiervan is te weten, dat ons sulcx t'samen te doen, ghemoveert heeft onse onderlinghe vriendschap ende daghelijcsche conversatie, die wij in voorgaenden tijdt t'samen ghehadt hebben, in dewelcke wij desen boeck meest al ghecomponeert ende beschreven hebben."

Na aldus iets vernomen te hebben van Dou's opleiding tot zijne positie in de maatschappij, dient in dit verband ook zijn huwelijk ter sprake te komen.

Hij is tweemaal getrouwd geweest. Zijn eerste vrouw was Maritgen Louwerisdr. „Jan Pietersz. Dou, jonggesel van Leyden" — zoo zegt het Echtboek — teekende den 17den Juli ¹⁾ 1598, „vergeselschapt mit Pieter Arentsz., cuyper, zijn vader" aan „mit Marijtgen Lourisdr., jonghedr. van Zegwaert, vergeselschapt mit Marijtgen Maertensdr., haer moeye." Het huwelijk werd den 9den Augustus 1598 in de Pieterskerk voltrokken. ²⁾ Er zijn geen kinderen uit dit huwelijk bekend. „Maritgen Louweris" is reeds in 1603 overleden.

¹⁾ Amersfoordt beweert foutief: 14 Juli.

²⁾ en niet 14 Juli, **zooals** de Waard zegt in *Nieuw Nederl. biografisch woordenboek* in **voce** J. Pietersz. Dou.

Een tweede huwelijk ging Dou aan met Josyna de Sadelaer. Hij teekent hierover het volgende aan:

„Opten zeevenden dach van Aprille anno XVIc ende zeeven heb ic, Jan Pietersz. Dou, mijn opt raethuys doen opteykenen met Josyna de Sadelaer Philipsdr.. om mij metten zelve te begeven in den houwelijken state.” En dan vervolgt hij: „Wij trouden malcanderen opten negenentwintichsten derzelve maent in de St. Pieterskerck; de predi- cant was Festus Hommius; mijn speelgenoten waren Harmen Pietersz., mijn broeder, ende Abra- ham de Sadelaer, mijn huysvrouwen broeder. Haer speelgenoten waren Maritgen van Ravesteyn ende Annetgen van Dorp Henricksdr. De bruyloft was gehouden tot mijnen huyse opte Corte Nieuwe- straet.”

De bruiloft duurde vier dagen en kostte drie- honderd gulden, wat een aanzienlijk bedrag was in dien tijd en ten laste kwam van <bruidegom en bruid, elk voor de helft. Onder de bruiloftsgasten bevond zich ook Jan van Hout, secretaris van Leiden, een „welbekende goede” vriend van Dou.

Josyna de Sadelaer was als bruid circa 24 jaar oud, dus ongeveer 11 jaar jonger dan de bruide- gom. Zij was een ‘dochter van wijlen Philips de Sadelaer en van wijlen Josyna de Mayere, een aan- zienlijke familie ¹⁾ uit den koopmansstand te Gent. Philips de Sadelaer verhuisde naar Leiden, waar hij den 27sten April 1589 het huis „Ruytenborch”

¹⁾ Niet een graveursfamilie, zooals Amersfoordt schrijft.

had gekocht in de „Brede Nobelstraat”, tusschen de Roomgaardsteeg en Steenschuur, het vierde huis vanaf de steeg. Dit huis werd na zijn dood door de weduwe en erfgenamen den 19den Mei 1607 verkocht voor 6000 gulden. Toen Philips de Sadelaer den 30sten December 1605 zijn testament maakte, werd hij reeds hierin beschreven als „sieckelijck bij de viere sittende”; hij en ook zijn vrouw hebben het huwelijk van Josyna met Dou in 1607 niet beleefd.

Jan Pietersz. Dou voerde zijn jonge vrouw naar zijn huis aan de zuidzijde van de „Corte Nieuwstraat”, thans Nieuwstraat, het 2de huis vanaf de „Lange Coornbrugsteeg”, die thans Burgsteeg heet. Hij had het den 21sten April 1605 voor 1984 gulden gekocht, terwijl het na zijn dood zijn zoon Jan, die hem opvolgde als landmeter van Rijnland, werd aanbedeeld. Sedert den 28sten April 1611 bezat Dou nog een huis aan de overzijde van zijn woonhuis, het tweede huis vanaf de Wintersteeg, dat hij verhuurde en dat zijne kinderen den 18den Mei 1637 verkochten. Ten onrechte zegt kmersfoordt, dat hij hierin is overleden en dat dit dus zijn woonhuis zou geweest zijn.

Uit het bezit van deze beide huizen blijkt reeds zijn maatschappelijke welstand. Amersfoordt beweert, dat Dou het niet breed had vóór zijn huwelijk met Josyna de Sadelaer, wat niet juist blijkt te zijn. Immers hij bezat toen reeds het huis, dat hij in 1605 gekocht had en zijn inboedel, waarmede wij op de hoogte zullen worden gesteld, getuigt van

een zekeren welstand. De genoemde „Bouchouder enz.” bevat een inventaris van zijn boedel en goederen, welke hij in April 1607 bezat, toen hij met Josyna de Sadelaer trouwde. Enkele posten uit dezen inventaris wil ik aanstippen.

Tot aan genoemd jaar 1607 had hij 700 gulden betaald van de koopsom van zijn woonhuis en er voor 300 gulden aan laten vertimmeren en verbeteren. 140 gulden had hij in kas aan gereed geld en nog ruim 500 gulden te vorderen. Aan ongemunt goud en zilver bezat hij een waarde van 36 gulden, terwijl zijn inboedel, bestaande in beddegoed en zitkussens, koper- en tinwerk, ijzer en houtwerk, stoelen en mandenwerk, kaarten en schilderijen den indruk geven van een gegoed burgerhuishouden. In het bijzonder dienen vermeld zijne gereedschappen en zijn uitgebreide boekerij, werken bevattende over: theologie, astronomie, geometrie, arithmetica, architectuur, boekhouden, dialectica, „juydicom”, medicijnen en chirurgie, dictionaria en grammatica, philosophie en kronieken. In deze bibliotheek bevond zich ook „een geschreven boucxken betreffende meest dat binnen Leyden geschiet is”, waarvan gelijk van de geheele bibliotheek, voor zoover bekend, jammerlijk geen sporen teruggevonden zijn. Onder het opschrift: „Geweer” worden in dezen inventaris vermeld: „twe oude roers, een out hellebaert, een rapier, een cortlas, en een scharff mes.” Aangezien Dou onder de schutterij wordt vermeld, in 1592 en ‘93, blijkt hieruit, dat hij tot de klovenierssschutterij

behoord heeft, welke met het roer bewapend was en door de Leidsche regeering in plaats van de handboogschutterij was ingesteld; deze bestond sedert 1513 naast het gild der voetboogschutters.

Uit den inboedel blijkt geenszins eenige behoefteheid of armoede, zooals Amersfoordt beweert, maar wel dat Dou's huis goed is voorzien; hij is stellig te rangschikken onder de gezeten burgers van zijn tijd. Zijn wapen was een schild van zilver met drie klaverblaadjes, geplaatst twee en een. Na zijn huwelijk met een meer aanzienlijke dochter der Sadelaers behoort hij tot de meer gegoeden, terwijl met de jaren zijn finantieele omstandigheden nog steeds gunstiger worden. Een korte opsomming zijner hierna verkregen eigendommen zal zulks aantoonen.

Zijn vrouw bracht kort na het huwelijk, den 11den October 1607, ruim 2315 gulden aan als haar ouderlijk erfdeel.

Den 6den Februari 1610 kocht Dou met Harmen Jacobsz. van der Bell en Cornelis Aertsz. 3 morgen 206 roeden veenland te Stompwijk. In 1611 werd hij eigenaar van het reeds genoemde huis, gelegen aan de overzijde van zijn woonhuis. Drie jaar later kocht hij met korenkooper Gerrit Gerrits 2213 roeden weiland, gelegen buiten Leiden aan de Rodenborger laan voor 2400 gulden, waarop zij gezamenlijk ossen weidden; dit bezit werd in 1615 nog voor gezamenlijke rekening uitgebreid met 2870 roeden daaraan grenzend weiland. In 1623 kochten zij weder gezamenlijk een woning, d.w.z.

een boerderij met 16 morgen land in Rijsaterwou, waarvan een morgen lag in Jacobswoude, voor 5000 gulden.

In hetzelfde jaar kocht Dou een poort, genaamd „Grieckenlant” en gang, loopende „vant Hogelants kerckhoff naest de Hardebollen af totte Borch-graft.”

Bovendien ontving hij twee legaten. Een in 1623, gekomen van Livina Engelbrecht, die te Embden was overleden en de weduwe was van Lucas Maeyaert, raadsheer te Embden. Dit legaat was gemaakt aan de kinderen en kindskinderen van Niclaes de Sadelaer, den grootvader van Dou's vrouw. Livina Engelbrecht was de halve zuster van dien grootvader. Het andere legaat, groot 1000 gulden, was gemaakt door Jacob Dassegnij, een neef van Dou, overleden te Delft in 1625, welke making hem op den dag der begrafenis werd medegedeeld en welke zou zijn ten voordeele van zijn kinderen. Ten slotte is, wat Dou's vermogen aangaat, de scheiding en deeling van zijn inboedel en goederen van 12 April 1638 belangrijk, waarbij vermeld wordt, dat zijn boedel een waarde had van 11476 gulden.

Uit dit alles blijkt, dat Dou — in aanmerking genomen de meerdere waarde van het geld dan tegenwoordig — tenminste in zijn latere leven een man was in bonis.

Nog een ander bewijs is aan te voeren om aan te toonen, dat Dou tot de aanzienlijken van Leiden behoord heeft. Den 22sten Juli 1617 werd hij door

het College van Veertigen der stad Leiden tot Veertig of Vroedschap gekozen en nam hij denzelfden dag naar de gewoonte zitting. Immers de verkorene werd van zijn verkiezing aanstonds door een stadsbode verwittigd en denzelfden dag der verkiezing naar de vergadering der Vroedschap opgeroepen, waar hij, verschenen zijnde, den eed aflegde en van stonde aan zitting nam. Het volgend jaar, den 23sten Juli, werd hij door het College der Veertigen van Leiden genomineerd tot een van de 16 personen, uit wie de Prins de 8 schepenen had te kiezen, die hunne benoeming hadden te aanvaarden en niet mochten bedanken. Dou vroeg het College hiervan te mogen ontslagen worden, maar zulks werd hem niet verleend, waarop hij zich denzelfden dag schriftelijk wendde tot den Griffier van Zijne Excellentie prins Maurits, verzoekende dat Zijne Excellentie — om Dou's eigen woorden te gebruiken — „mijn ongelegentheyte om tottett ampt vant schependom te vaceren mij verschonon ende daervan exemt houden zal.” Hij verzocht den Griffier verder Zijne Excellentie „hoochlijck te bidden” en hem „van sodanigen ongelegen, swaren, hatelijcken dienst in dese gevaerlijcke tijden vrij ende ontslagen te houden.”

Het verder verloop dezer dingen is bekend. Wegens de kerkelijke staatkundige twisten verzettede Prins Maurits den 22sten October 1618 de regeering, gelijk in andere Hollandsche steden, ook te Leiden en Dou werd als vroedschap ontslagen en is niet als schepen benoemd geworden, zooals

ook bij Orlers, „Beschrijvinge der Stadt Leyden” ¹⁾ te zien is.

Uit Dou's huwelijk sproten 10 kinderen, 5 zoons en 5 dochters. Van enkele ~~dezer~~ wil ik eenige bijzonderheden mededeelen.

Vooreerst van Philips, zijn oudsten zoon; het eerste kind was een dochter. Uit de aantekening in het handschrift: „Bouchouder” enz., Philips betreffend, proeft men den landmeter. Zij luidt: „Den 20 February ²⁾, anno XVIc negen is mijn tweede kint geboren des middachs ontrent $\frac{1}{3}$ van een quertier voor twaelf uren op een Vrijdach; was een soon ende lanck volgende de roede, aen thienen verdeelt, 1-2-6 'ofte $\frac{126}{1000}$ deel van een roe; werde gedoopt bij Festus Hommius opten 10en Maert 1609, in de Hogelantskerck; werde genaemt Philips; de getuygen waren Abraham de Sadelaer; filius Philips, mijn swager ende Tanneken Verbeec, mijn broeders wijff. Toen hij $\frac{1}{4}$ jaers out was, doen was hij lanc 1-5-8 ofte $\frac{158}{1000}$ roeden; een halff jaer out 1-7-9 ofte $\frac{179}{1000}$ roeden lanc; $\frac{3}{4}$ jaers out was lanck $\frac{1951}{1000}$ roede.” Opmerkelijk is, dat hier het tientallig stelsel wordt gebruikt, in navolging van Stevin.

Ook meen ik te moeten wijzen op Dou's vijfde kind, waarvan hij aangeteekend heeft: „Den zevenden February, anno XVIc vijftien, zijnde een Saterdach, is mijn vijfde kint geboren, wesende een

¹⁾ 2de druk, bl. 597-599.

²⁾ Onjuist zegt de Waard in Nieuw Biogr. Woordenboek in voce: 10 Febr.

soon, des middachs terstont aen een uren; werde gedoopt opten 14en April 1614 op een Dinsdach in de Hogelantskerck bij Adriaen van der Borre; Johannes Arnoldus predycte; es genaemt Johannes. De getuygen waren, beneffen ick ende mijn huysvrouw, Harmen Pietersz., mijn broeder ende Mayken van Ravesteyn, huysvrouw van Daniel de Bleu. Doen hij een vierendeel jaers out was, doen was lanck 1-6-2½ ofte 1625/10000 roeden; doen hij twee jaer out was, is hij lanck 215/1000 roeden." Hierbij plaatst hij de volgende verbetering: „staet gedoopt 1614; geloove dat geweest is 1616, want den 14 April kan niet op 1615, mer wel 1616 op een Dingsdag bereeckent worden." ¹⁾

Johannes volgde de voetsporen zijns vaders en is als landmeter van Rijnland en als notaris bekend geworden, terwijl diens zoon, ook Johannes geheten, ook als landmeter van Rijnland gefungeerd heeft.

Ten slotte willen wij nog Dou's aanteekening inzien betreffende zijn 9de kind, Diewertgen, omdat hierin een 'bewijs gelegen is voor zijne Remonstrantsche gezindheid en tevens iets medegedeeld wordt aangaande de pest. „Den 24 Maert 1621 op een Woensdach, savons omtrent een halff quartier uijers voor acht uijren, is Josyna de Sadelaer verlost van een dochter; is genaemt Diewertgen. Sij nu es gedoopt in de Mandenmakersstege onder de

¹⁾ Hier is Dou abuis, het is geweest 14 April 1615, die wel op een Dinsdag viel.

vervolginge.” Dou meldt verder: „Den 22 July 1635 is overleden mijn ‘dochter Dieuwertge op een Sondag, des namiddachs omtrent halff vier uyren. Sij hadde op Vrijdach den 20en derselver maent in een tuyn geweest des avonts, ende thuys comende scheen zij wat onlustich te weesen. Saterdag hadden zij de coortse. Docter Florentinis, Sondag telgen den middach gehaelt, bevont, dat zij met sproten in den hals ende opte borst was uytgeslagen van de heete siecte ende was slaperich tot Sondag al naer den middach, dat haer een groote doots bangicheyt overquam, daer zij denselven dach, namiddachs omtrent halffvier, aen gestorven is. Zij was in haer joncheyt ondert cruys gedoopt in de Mandemakersstege, totte messemaker.”

Deze doop „onder de vervolginge” of gelijk het ook heet „ondert cruys” richt onze gedachten op het Remonstrantsch gevoelen, hetwelk Dou was toegedaan. Het is belangrijk hierbij stil te staan, omdat men lang in onzekerheid heeft verkeerd of Dou tot de Remonstranten behoord heeft. Sedert het remonstrantisme door de Dordtsche synode, den 23sten April 1619 was veroordeeld, zien wij Dou zich daadwerkelijk voegen bij deze godsdienstige partij, terwijl hij tot 1618 als ouderling voorkwam van de Ned. Gereformeerde gemeente van Leiden. Tot genoemd jaar 1618 leefden de aanhangers van Arminius en Gomarus tezamen in één kerkverband; de scheiding werd in 1619 voltrokken en de vervolgingen van de Remonstranten namen een aanvang, welke ook Dou pijnlijk heeft onder-

vonden. Zijne godsdienstige overtuiging spreekt duidelijk uit een uitvoerigen brief, dien hij den 24sten Augustus 1616 schreef aan een neef van zijn vrouws kant, Abraham de Sadelaer, te Amsterdam. Dezen neef had hij uitgenoodigd, als getuige tegenwoordig te willen zijn bij den doop van zijn zoon Pieter, welke doop den 30sten Augustus 1616 zou plaats hebben. Maar „cosyn Abraham de Sadelaer” had dit verzoek den 23sten Augustus schriftelijk geweigerd, „insichte dat hij hadde vernomen, dat Bernardus Dwingelo ten tijt van den doop soude predycken, niet eens met hem zijnde in de predestinatie met ten aencleven.” Dwingelo was vurig remonstrant.

De lange brief, nu door Dou aan zijn neef gericht, geeft een uitgebreiden blik op Dou's godsdienstige overtuiging. Het zij echter voldoende te vermelden, dat hij zich keerde tegen de zoogenaamde gereformeerde opvatting van zijn tijd, waarbij de predestinatie op den voorgrond werd gesteld en uitgangspunt was voor de prediking, terwijl Dou ervan uitging, dat — om zijn eigen woorden te gebruiken — onze kinderen tot lidmaten van Christus geheiligd zijn en door God, onzen Vader, in genade aangenomen zijn, waarvan de doop het zegel is. Cosijn Abraham de Sadelaer, die de eerstgenoemde opvatting voorstond, is niet tegenwoordig geweest bij den doop van Dou's zoon Pieter, die den 2den Augustus 1616 geboren was en ongeveer een maand later in de Hooglandsche kerk gedoopt is. Barnardus Dwingelo hield toen de prediking en zijn geest-

verwant Johannes Arnoldus verrichtte den doop.

Dou blijkt volgens dezen brief reeds in 1616 af te wijken van de gereformeerde opvatting van zijn tijd. Met zoovele andere Remonstranten heeft hij dan ook in 1618 zijn kerk moeten verlaten. In zijne aantekening betreffende zijn vijfden zoon, Cornelis, geboren den 7den Juny 1619" op een Vrijdach omtrent 1/3 uyers voor acht uyren" vermeldt hij, dat deze „gedoopt is tot Leyderdorp, overmits dat de remonstranten uyt de kerck gestelt waren binnen deser stadt Leyden." Vanwege deze uitsluiting zochten de Remonstranten hun heil in heimelijke bijeenkomsten, welke in particuliere huizen gehouden werden. Wel waren zulke bijeenkomsten verboden bij publicatie der Leidsche burgemeesters van den 27sten April 1619 en bij plakkaat van de Staten-Generaal van den 3den Juli daaraanvolgend en werden de overtreders met hooge boeten gestraft, maar toch baatte dit niet. Zulks bleek immers reeds uit den doop van Dou's zoon Cornelis te Leiderdorp in 1619 en van zijn dochtertje Dieuwertgen in de Mandenmakerssteeg in 1621.

Ook het inzamelen van gelden ten behoeve van Remonstranten, om hiermede hun boeten te betalen of op andere manier het remonstrantisme te steunen, werd streng achtervolgd. In het begin van het jaar 1621, toen Dou aan het meten was van de Purmer, werden verscheidene personen gevangen genomen om reden, dat zij deel hadden genomen aan een collecte ten behoeve van de uitgebannen predikanten. Ook Dou werd aangeklaagd. Hij hield zich

echter buiten Leiden schuil, gedurende vier maanden. En, schrijft hij, ik „ginck al bij vluchten lantmeten, maeckte in een besloten camer een grote chaert voor Z.Exc., die ick hem leverde.” Schout Bondt eischte van hem een boete van 1100 gulden, terwijl hij vervallen werd verklaard van zijne ambten en gebannen zijn leven lang uit Leiden, Rijnland, den Haag en Haagambacht en dit wel zonder bewijs. Door toedoen van Z.Exc., prins Maurits, is dit vonnis echter krachteloos gemaakt. Brandt in zijn ‘Historie der Reformatie (IV, bl. 182) wijdt ook hier zijn aandacht aan en zegt: „Deese gunst quam Dou den landmeeter t’huis, wegens sijne kennis in de meet- en telkonst en ’s Prinssen liefde tot die edle wetenschappen, daer hij een groot deel sijner daegen aen hadt besteedt, gelijk sijne Wiskonstige Gedachtenissen door den vermaerden Stevijn in suiver Duits uitgegeven, genoegh betuigen.” Aan Brandt is echter onbekend, dat Dou nog zoo pas een groote kaart voor den Prins had gemaakt.

Omstandig vermeldt Dou eene gebeurtenis uit de vervolging der Remonstranten, waarbij hij ooggetuige was. „Anno 1634 op Manendach, den tweden Corsdach, is bij de remonstrants gesinde, openbaerlijck binnen Leyden gepredict opte Papegraff, nu overwelt zijnde, de Papestraet genaempt, daer groote menichte van toehoorders waren ende men heeft aldaer salmen gesongen. De oorsake, waeromme dat sulcx op straet geschiede is, dat de heeren van Leyden met schout, diefleyders ende soldaten

hadden doen besetten de huysinge van de Cnotters, daerinne dat men den eersten Corsdach voor ende na den middach hadde gepredict ende alle andere plaetsen, daer se vermoeden, dat gepredict soude werden. Op Maenendach den 16en January 1634 hebben de heeren verscheyden personen gecondempneert in grote boeten, bannesement ende verboth van neringe. Doe de clocke voor de publicatie soude werden geclept, is de streng van de clock gebroken ende van boven nedergefallen, sodat de clockluyder in de peer van den tooren is geclommen ende heeft aldaer de clock geclept. De roede van de justitie, die de schout in de handt hadde int aflesen, is midden in twee gebrocken ende deen helft van boven neder opte aerde of opt volck gevallen ende de ander helft is in zijn handt gebleven. Dit hebbe ick alle selff gesien."

De omstandigheid, dat vele Leidsche Remonstranten in betrekking stonden met den voorgenomen aanslag op het leven van prins Maurits, heeft ook voor Dou zeer onaangename gevolgen gehad. Den 6en Februari 1623 was hij met Paulus Stockius, den in 1618 afgezetten vroedschap en secretaris van de weeskamer en met anderen ten huize van schout Lubbert te Zoetermeer, om veenland te koopen. Dien dag werd de samenzwering in den Haag tegen Prins Maurits ontdekt. Ook de genoemde personen te Zoetermeer werden verdacht; sommige werden gevangen genomen, andere verborgen zich, zoo ook de schout. De overheid wilde onderzoeken, wat het onderwerp van gesprek op

dien verkoopdag was geweest. Dinsdag den 14en Februari d.a.v. werd Stockius in de schemering, omstreeks 4 uur gevangen genomen en denzelfden avond, omtrent halfnegen werd Dou uit zijn huis gehaald door den schout en in de gijzelkamer gevangen gezet. Na middernacht werd het onderzoek begonnen „over de bijeencomste ende discours tot Soetermeer.” Ook nu verwachtte Dou heil bij Zijne Excellentie Prins Maurits en zette in een brief uiteen, dat het gesprek op de verkooping te Zoetermeer in geenerlei betrekking had gestaan met de conspiratie, Z. Vorstelijke Genade „hartgrondelyck biddende”, dat het hem believe, sich over Dou’s huisvrouw te erbarmen, die tot den tijd van barensnood toegekomen was en tot hare vertroosting en assistentie gaarne zijn persoon bij zich zou hebben en dat Zyne Vorstelijke Genade den officier van Leiden wilde gelasten om hem uit de gevangenis te ‘ontslaan. Dit ontslag liet echter op zich wachten. Na ‘zijn eerste verhoor vernam Dou niets meer van de schepenen. Toen deze den 26en Februari op het gevangenhuis vergaderd waren, vroeg hij om gehoor, maar het werd hem niet verleend. Den 2den Maart liet hij een request aan het gerecht hierop volgen, waarin hij verzocht om zijn zaak te behandelen, wat op niets uitliep. Zondag den 5den Maart raakte hij uit de hechtenis, na eene borgstelling van 2000 gulden „om weder tot vermaninge te compareren.” Hij was alzo 19 dagen gevangen gehouden geweest, in welken tijd, op

den 21sten Februari, zijn dochtertje Susanna geboren is.

Ruim een jaar daarna is zijn vrouw overleden. Dou teekende aan: „Den 18den October 1624” en niet 20 Sept. zooals Amersfoort dateert, „is Josyna de Sadelaer, myn tweede huysvrouw in den Heere ontslapen, des namiddachs omtrent halff vyf uyren.”

Dou's handschrift vergunde ons door zijne aantekeningen een blik te slaan in zijn particulier leven. Dit leven eindigde Zondag den 5den Augustus 1635 ¹⁾, het beruchte Leidsche sterfjaar, 's avond omtrent 7 uur. Dou was den voorafgaanden Donderdag ziek geworden aan de heete ziekte. Hij werd begraven in de Sint Pieterskerk, naast de Lochorst kapel (in de noord-buitenwandeling aan de pilaar geteekend met no. 75). Bij zijn dood waren van zijn tien kinderen nog vijf in leven, n.l. Philips, Nathanel, Jan, Josina en Susanna. Zijn zoon Cornelis is op denzelfden dag als de vader overleden; vader en zoon werden tegelijk begraven.

Na deze beschrijving van zijn particulier leven, volgt nu die van zijn ambtelijken loopbaan.

Bij deze beschrijving dient zijn landmeterschap zich niet alleen chronologisch als eerste tot behandeling aan, maar ook, omdat hij behalve wijnroeiër en notaris, bij uitstek als landmeter zijn sporen verdiend heeft.

¹⁾ Het „Niederländisches Künstler Lexikon von Dr. Alfred von Wurzbach” noemt abusievelijk 1647 als sterfjaar.

In het ja-ar 1597 geeft Jan Pietersz. Dou, geboren burger der stad Leiden, den Hove van Holland te kennen, ¹⁾ dat hij door „gestadich ondersouck ende vervolch (sonder jactantie)”, zoo toegenomen en in de „loffelicke conste Geometrie ervaren ende nae experientie nu lange geoeffent is opt examen ende proeve van vier geswooren lantmeeters” (n.l. van Symon Aerntsz. van Bruijningen, Symon Fransz. van Merwen, Jacob van Banchem en Salomon Davitsz. van Dulmerhorst, allen gezworen landmeters van Rijnland), waarvan hij een schriftelijk testimonium heeft verkregen, nu verzoekt toegelaten te worden tot de exercitie van het landmeterschap. Den 27sten November 1597 werd hij door het Hof geadmitteerd om het „ampt van geometria oft lantmeterschap te exerceren ende bedienen binnen den Lande van Hollandt, Zeelant ende Westvrieslant” na den behoorlijken eed gepresteerd te hebben.

Wat aangaat de genoemde lange oefening tot voorbereiding voor het landmeters-examen, vermeldt zijn „Hutspot der Geometrya”, dat hij vele vraagstukken der geometrie heeft bewerkt en dat hij deze geometrische „fyguren” en hunne beschrijving opgenomen heeft in genoemde „Hutspot”. Hierin zijn zij alle nóg in te zien, wat belangrijk zal zijn, om te weten te komen den stand der meetkunde — speciaal landmeetkunde — in de dagen van Dou. Toen

¹⁾ Los stuk, liggend in het handschrift: „Bouchouder enz.”.

Dou deze vraagstukken had afgewerkt, gaf hij ze ter inzage en leering aan Jan Sems en aan zijn broeder Harmen. De genoemde „Hutspot der Geometrya” bevat alle vraagstukken en opgaven, welke Dou van den jare 1592 tot 1596 heeft „geleert, ghepractiseert ende beschreven” en welke hij in 1603 tot dit handschrift bijeenvoegde. Bij het doorzien werd mijn aandacht getrokken tot dit belangrijke onderwerp : „de fabrycke van de graetboge” en „hoe men de graetbooge ghebruycken sal.”

Merkwaardig is, dat Dou bij het leeren van het landmeten geen les genomen heeft bij anderen, maar een self-made man is geweest; hij is van zijn vak „uut eygen ervinghe wijs geworden” en van ‘deze zelfstudie was het werk: *Pracktyck des Lantmetens* een schoone vrucht. Op de vraag: „wat een lantmeter behoort te weten”, zet hij in een breedvoerig antwoord de eischen uiteen, betreffende arithmethica en geometria.

Dou vond in 1596 ook een eigen methode van landmeten uit, *alzoó vóórdát* hij de admissie als landmeter verkreeg, welke methode in de „Hutspot der Geometrya” door hem is beschreven en in het boek: „de pracktyck des Lantmetens” door hem is gepubliceerd. Toen hij met zijn copie voor dit boek klaar was, haalde Samuel Crop hem over, om zijn geschrift aan hem ter overschrijving af te staan. Dou stond het hem toe „onder belofte, dat hijt niemant soude openbaren.” Crop hield echter geen woord en liet het aan Jan Sems, den land-

meter, zien, waaruit groote vijandschap ontstond tusschen Dou en Samuel Crop, vooral toen Dou bemerkte, dat zijn medewerker in „de practyck des Lantmetens” zijn geschrift ten gebruike had gekregen.

In 1600 verscheen de „Practyck des lantmetens” in druk. Dit is het eerste in druk uitgegeven werk van Dou, wat ik stellig kan zeggen, want in den „Naereden ende Besluyt” van zijn „Tractaet van de roeden ende landtmaten door Hollant ende West-Vrieslant met meer andere plaetsen” door Jan Pieterszoon Dou in 1629 te Leiden uitgegeven, geeft hij een overzicht van zijne werken in chronologische volgorde en noemt hij als eerste werk den „practijck des lantmetens”, door hem „gecomponeert en uytgegeven” in 1600. Dit boek leert, volgens den titel „alle rechte ende kromzijdige landen, bosschen, boomgaerden ende ander velden meten, soowel met behulp des quadrants als sonder hetselve; mitsgaders alle landen deelen in ghelijcke ende onghelijcke deelen op verscheyden manieren.” Hij schreef dit boek — zooals ik reeds zeide -- tezamen met Johan Sems, zijn jeugdvriend, „des lantschaps van Vrieslants lantmeter ende ingenieur” en vermeldt hierin een uitvinding, welke zij beiden gedaan hebben, n.l. de samenstelling van „tafelen” of tabellen, om gemakkelijk den inhoud te vinden van alle cirkelbogen of van landen, welke begrensd zijn door rechte en kromme zijden en om gemakkelijk alle cirkels te deelen in zooveel gelijke en ‘ongelijke deelen, als men be-

geert, welk werk tot nu toe bezwaarlijk werd gedaan. Dit werk werd te Amsterdam gedrukt bij Willem Jansz. op het Water, in de Sonnewijzer. In hetzelfde jaar van deze uitgave verscheen een nieuwe druk bij Jan Bouwensz. te Leiden.

Ook trof ik een exemplaar aan met andere, ingeplakte teekeningen, gedrukt te Amsterdam bij Jan Jansz., op het Water in de Pascaert. Deze verandering was aangebracht, doordat Jan Sems Dou's werk wederrechtelijk had ingezien. Den 11den October 1600 werd de „Practijck des lantmetens” door Sems en Dou opgedragen aan Prins Maurits en aan de Staten van Holland, Zeeland en West-Friesland.

Tegelijk met dit boek en in denzelfden band hiermede vereenigd, gaven Dou en Sems in 1600 uit: „Van het ghebruyck der geometrische instrumenten”, waarin zij leeren, op welke wijze lengten, breedten, wijdden, hoogten en diepten, welke onbereikbaar zijn, toch kunnen gemeten worden met behulp van landmeetkundige instrumenten en op welke wijze kaarten gemaakt kunnen worden van landschappen met hunne steden, dorpen en kastellen en van een geheele provincie, ja van de middellijn en omtrek van de aarde. In de voorrede, gericht „tot den konstlievenden lezers” zeggen de schrijvers, dat zulk een werk wel reeds bestaat in de Latijnsche, Fransche, Italiaansche en Hoogduitsche taal, maar ook in de Nederlandsche taal in een behoefte voorziet en dat zij ook hierom tot deze uitgave overgegaan zijn, omdat zij een andere

manier van meting hebben gevonden, welke niet alleen met, maar ook zonder calculatie kan geschieden, hetgeen zeer dienstig zal zijn voor „den ghenen, die in arithmetica ongheoeffent zijn.” Ook dit boek is niet alleen gedrukt bij Willem Jansz. in de Sonnewijser te Amsterdam, ‘maar ook bij Jan Jansz. op het Water in de Pascaert te Amsterdam, terwijl ook hiervan in hetzelfde jaar 1600 een nieuwe druk verscheen bij Jan Bouwensz. te Leiden. Dit boek „Van het gebruyck der geometrische instrumenten” is den vijfden September 1600 door Johan Sems en Jan Pietersz. Dou opgedragen aan „Wilhelm Ludwich, Grave tot Nassauw etc, Gouverneur ende Capiteyn Generael van Vrieslant, Groeninghen, Omlanden ende Drent, mitsgaders aan de Gedeputeerde Staten van Vriesland.” Het werd in 1616 uit het Nederlandsch in het Hoogduitsch vertaald „durch Sebastianum Curtium, Arithmeticum, Bürgern und verordneten Visitatoren der Deutschen Schulen zu Nürnberg en gedrukt door Wilhelm Jansz. Blaeu te Amsterdam.

Ter voortzetting van de beschrijving van Dou's loopbaan als landmeter heb ik nu stil te staan bij zijn benoeming tot gezworen landmeter van Rijnland, waartoe Dou in 1605 een verzoek richtte tot Dijkgraaf en Hoogheemraden van Rijnland. Deze overwogen, dat „verscheyden personen, gelant in ‘t heemraetschap van Rijnlant, geerne tot het lantmeten gebruycken een geswoorn lantmeter des voors. lants van Rijnlant, immer opdat ter saecke van metinge voor de Hogeheemraide questie ge-

resen sijnde, bij Hogeheemraiden, zonder swaricheyt recht gedaan zoude moge worden." Voorts namen zij inzage van de attestatie van „Symon Aerntsz. van Bruyningen, Symon Fransz. van Merwen, Jacob van Banchem ende Salomon Davitsz. van Dulmerhorst, alle *geswoorn* lantmeters van Rijnlant, in date den 20en Novembris 1597, houdende, dat zij Jan Pietersz. Dou op verscheyden difficulteyten, de conste der Geometrie aengaende, respectivelijk geexamineert ende denselven tot de bedieninge van het lantmeten bequamelijk onder-vonden hebben. Verder gezien copie der acte van commissie van 27 November 1597, hem verleend door het Hof van Holland ter fyne van het voors. landmeten, waartoe hij den behoorlijken eed gedaan heeft, admiteeren hem den 7den October 1605 tot geswooren lantmeter van Rijnlant, waartoe hij den gewonen eed zal moeten doen in handen van de Hogeheemraiden van Rijnlant," hetwelk den 15den October daaraanvolgend geschied is.

Maar hij genoot als zoodanig geen vast salaris, maar ontving betaling na elken gepraesteerden dienst. Nadat hij den 12den September 1631 tot ordinaris landmeter van Rijnland was aangenomen, in plaats van den overleden Adriaan de Bruyn, om in „alle ordinare en andre voorvallende saecken, als geswooren lantmeter", waartoe hij in 1605 was toegelaten, getrouw te dienen, verzocht hij in 1633 een jaarlijksche wedde te mogen genieten en versterkte de kracht van zijn verzoek door te wijzen op andere dienaars van colleges, die zulk een be-

zoldiging genoten en bracht ook in het midden, dat zijn werkzaamheden gewoonlijk niet alleen vallen in de moeilijke duinen, maar voornamelijk in de waterkuilen en moerassen aan en bij den Sparendamschen dijk, wat dikwijls ziekten en andere ongemakken veroorzaakt. Dijkgraaf en Hoogheemraden van Rijnland staan hem den 5den October 1633 een jaarlijksche wedde van 60 ponden toe met ingang van het loopende jaar.

Reeds hebben wij vernomen, dat Dou voor zijn studie in de geometrie veel profijt heeft gehad van de Hoogduitsche vertaling van de eerste zes boeken van Euclides, 'door professor Willem Holtzman vertaald.

In 1606 ging hij over tot de vertaling in het Hollandsch van zes boeken van dit werk „van den wijt-vermaerden Griecck Euclidis Megarensis”, die de principale fondamenten der geometrie bijeengetrokken had in 15 boeken. Dou gebruikte hiervoor niet alleen de genoemde Hoogduitsche, maar ook de reeds door mij vermelde Fransche uitgave van Errard de Bar-le-Dut. De titel van zijne vertaling luidt: „De ses eerste boucken Euclidis. Van de beginselen ende fondamenten der Geometri. Mitsgaders een cort bijvouchsel, in welck ten eersten eenighe nutticheyden uyt deselve boucken verclaert worden. Daernaee oock de specien in Geometrische figueren, alst maken, veranderen, tsamenvoughen, aftrecken, vermenichfuldighen ende deelen.” Zij is uitgegeven te Leiden door Jan Bouwensz. op de „Hooghelantsche Kerckgracht.”

Het werk werd den 19den Mei 1606 opgedragen aan den „eerwaardigen, verstandigen Jan van Hout, der stadt Leyden secretaris” en wel om dezen reden — zegt Dou — „dewijl mij nu ken- nelijk is, da U.E. een sonderlinghen liefhebber zijt van alle gheschichte ordeninghen ende beleydinghen, die deur dese const, wetenschap niet weynich ont- staen.” Van dit leerboek voor de meetkunde zijn negen nieuwe drukken bekend, verschenen te Lei- den in 1607, te Amsterdam in 1616, 1626, 1701 en 1702, te Rotterdam in 1632, 1647 en 1681 en te Utrecht in 1647. Zelfs is het in 1607 in het Chineesch vertaald.

Onvoldaan zijnde over de resultaten, welke hij verkreeg bij het gebruik van zijn instrument voor landmeten, zon Dou op verbeteringen hierin en vond een instrument uit, dat een groote verbete- ring aanbracht. Bij de bedijking van den Beemster gebruikte hij dit nieuwe instrument, wat zoo de belangstelling trok van zijn collega's, dat zij be- geerden het ook voor hun gebruik te kunnen ver- krijgen. Dit drong Dou tot het schrijven van een werkje, getiteld: „Tractaet vant maken ende ge- bruuycken eens nieu gheordonneerden mathemati- schen instruments”, uitgegeven in 1612, herdrukt in 1620 bij Willem Janssen (Blaeu) te Amsterdam en in het Hoogduitsch vertaald door Sebastianum Cur- tium te Nurenburgh. Dou stelde zijn „Tractaet” verkrijgbaar voor 9 stuivers per exemplaar. Ook hierin heeft Dou het decimale stelsel toegepast. Hij droeg het op aan Prins Maurits, van wiens

goede gezindheid jegens hem wij reeds een bewijs gezien hebben tijdens zijne veroordeeling wegens het steunen der Remonstranten.

Van Dou's nagelaten werken moet ik ook nog vermelden zijn „Tractaet van de roeden ende landtmaten door Hollant ende West-Vrieslant, met meer andere, plaetsen. Deselve bij roedenlengten, roedenquadraet ende morgens, elcx in haer rechte proportie jegens den anderen gecalculeert ende in verscheyden tafelen beschreven.” Uitgegeven te Leiden in 1629 „ter druckerije van Jan Paets Jacobsz.” Dou merkt in de opdracht van dit „Tractaet” „aen de Edele Heeren, de Heeren Dijckgraven ende Hoogheemraden van Rhijnlandt, Delfflandt ende Schielandt” op, dat de landmaten of roeden van de landen van Rijnland, Delfland en Schieland vroeger van één grootte waren, welke maten ook werden gebruikt bij de bedijkingen van den Beemster, Purmer en Wormer, (bij deze laatste in 1624.) Maar in het jaar, waarin hij zijn tractaat schreef, in 1629, was er eenig verschil in de roeden van de bovengenoemde hoogheemraadschappen. Reeds wijlen Prins Maurits had hem opgedragen de juiste lengte aan te geven van een halve Rijnlandsche roede. Dou meldt, dat hij daartoe de juiste lengte had opgenomen „voor t’Raethuys van Leyden tuschen de ijsere stijlen aldaer.” Daar was de legger, welke reeds lang verdwenen is. Ook had Prins Maurits een halve Delflandsche roede aan Dou ontboden. Deze beide heeft Dou op ‘s Prinsen kamer vertoond. Hij bevond „dat de Delfflandsche

halve roede omtrent de dicte van een gemunte halve Rijcxdaelder corter was als de halve Rhijn-lantsche roede.” Maar meerdere roeden, in gebruik in andere deelen des lands, verschilden in grootte. Dou had, sedert den jare 1629, 32 jaren als gezworen landmeter, niet alleen in Rijnland, Delfland en Schieland, maar ook door Zuid- en Noord-Holland, Zeeland, Brabant en meer andere streken zijn praktijk uitgeoefend en aldaar vele verschillende roeden en landmaten aangetroffen. Dit dreef hem in 1629 tot het schrijven van genoemd Tractaet, waarin hij tafelen geeft van de onderlinge verhouding dezer verschillende landmaten en waarbij hij gebruik maakt van het tiendeelig stelsel, welk stelsel Symon Stevin voor het eerst heeft vertoond. Een nieuwe druk verscheen in 1664 te Dordrecht.

Dou heeft het plan gehad om bij zijn „Tractaet van de roeden ende landtmaten enz”, uitgegeven in 1629, een tweede werkje te voegen, n.l. een „Tractaet van de fortificatien”, waartoe hem het verzoek was gedaan door den mathematicus Willem Jan Blaeu te Amsterdam, dien ik reeds als uitgever heb vermeld onder zijn korteren naam van Willem Jansz. Hierin is hij echter door zijne „veelvuldige occupatien verhindert” gebleven. De Waard in Nieuw Nederl. biografisch woordenboek, vermeldt dit tractaat abusievelijk als voltooid.

Om van zijne geschriften over te gaan op zijne werken als landmeter, noem ik in het algemeen zijn vele metingen van daken en van landen, maar vooral zijn vele karteeringen van huizen, landen

en meren. Het Gemeente-Archief van Leiden bezit circa 200 kaarten van J. Pietersz. Dou, terwijl ook het Archief van Rijnland en het Algemeen Rijksarchief er vele hebben. Bovendien heeft genoemd Gemeente-Archief vijf kaartboeken van hem met meer dan 400 kaarten.

De kaarten geven den indruk van een nauwkeurige teekening; zij zijn met groote zorg behandeld, de aanwijzingen zijn fraai geschreven en de kleuren hebben gedurende drie eeuwen bewezen standhoudend te zijn.

Enkele zijner andere werken wil ik meer in het bijzonder noemen. Een zijner eersten was de meting en de karteering der vroomwateren, welke bestaan in verschillende meren en poelen, toekomende weleer aan den graaf van Holland. De stad Leiden verkreeg deze den 21sten April 1433 in erfpacht van Filips van Bourgondië, welke erfpacht zou ingaan na het beëindigen van den lijftocht van Margaretha van Bourgondië, maar reeds den 20sten Maart 1435 droeg zij hare rechten aan de stad over; de erfpachtscanon werd den 31sten December 1583 door Leiden afgekocht. Betreffende deze vroomwateren bevat het Leidsche archief in een klein octavo van 41 folio's, loopende over de jaren 1595 tot 1597 de minuutaanteekeningen en kaarten van de opmeting der vroomwateren, naar de hand te oordeelen, van Jan Pietersz. Dou. Later, in 1601, werd met Dou door de stad Leiden een overeenkomst ¹⁾ gemaakt over het afwerken van

¹⁾ Heerlijkheden-Archieven no. 991, deel B. 2, o., L.O., fol. 193.

de kaarten van de meren, stadswateren en visscherijen en van de stad met hare omgeving, door Symon Fransz. van der Merwea begonnen, welk werk den 31sten Mei 1602 voltooid was; hiervoor ontving hij f200. Toen in 1621 de stad Leiden verlof gaf tot droogmaking van het Stommeer en in 1623 van het Hemmeer, beide behoorende tot de Vroonwateren, was het weder Dou, die deze wateren in kaart moest brengen.

Een belangrijk aandeel heeft onze landmeter verder gehad door zijne werkzaamheden in de vergrooting der stad ¹⁾, welke uitbreiding zich uitstreckte vanaf het Galgewater, langs de Noordzijde der oude stad, tot aan de oude Zijlpoort, in den jare 1610. Hiervan leggen nog aanwezige kaarten in het Gemeente-Archief getuigenis af.

Terloops vermeld ik zijn „Register dienende totte calculatie van de oncosten over de noort-Merenborger polder voor te vallen” van 1613, zeer handig ingericht, om te berekenen het bedrag, dat ieder ingeland heeft te betalen naar de grootte van zijn land, liggende in dezen polder; dan zijn geprojecteerde vaart uit de Peel, in kaart gebracht in 1617 en een kaart van Grave, geteekend voor Prins Maurits, in hetzelfde jaar; en ook zijn ontwerp van 1628 voor het plan van doorgraving van Holland op zijn smalst, door Mr. J. P. Amersfoordt gepubliceerd in het Tijdschrift van het Koninklijk Instituut

¹⁾ Orlers, Besch. der stad Leyden, 3de druk, bl. 30 en 52.

van Ingenieurs ¹⁾, waarin de waterloozing van Rijnland zou geschieden door een kanaal, vanaf het JJ of Wijcker Meer, loopende door de Breesaep, tusschen Zandpoort en Velzen naar de Noordzee. Aan het Chaertbouc van straten binnen deser stadt Leyden en Chaertbouc van de stadswateren gemeten bij Salomon Davidssoon van Dulmanhorst en Jan Pietersz. Dou, in facsimile uitgegeven door W. Pleyte, in: Leiden vóór 300 jaren (1874) is ongeveer al het werk aan van Dulmanhorst toe te schrijven.

In het bijzonder moet ik Uwe aandacht vragen voor de droogmaking van het Zoetermeersche meer in 1614. Leiden, gelegen tusschen dit meer en het Groote meer, terwijl de stad door de Mare en de Vliet, zijnde de verbinding dezer beide meren, doorstroomd werd, waardoor het Rapenburg, Oude en Nieuwe Rijn en Oudevest voortdurend gezuiverd werden, leed door deze 'droogmaking groote schade, want de strooming hield op en de vervuiling der genoemde grachten nam daardoor toe en daarmede ook het geklaag over den stank, waartegen reeds vele maatregelen tot dier tijde toe genomen waren, maar toch tot onze dagen toe niet tot zwijgen is Bunnan 'brengen. In 1628 werd aan Dou door de stedelijke regeering opgedragen, plannen te ontwerpen, tot wegneming van het in 1614 ontstane euvel.

Den 18den Juli 1629 werd door Dou ingediend

¹⁾ 1872-1873, 3de aflevering.

een „Ruych Bewerp omme de stadt Leyden (volgens de tegenwoordige gelegenheyt, so veel doeneelijcken is, in de ververschinge van water te benificceeren”. De tijd laat niet toe, dit ontwerp te bespreken ;in 't kort kan ik slechts aanstippen, dat Dou voorstelde om schuttingen met wachtdeuren in de singelgrachten te plaatsen, opdat het water uit de Meer zijn weg door de stad zou moeten nemen, terwijl de strooming nog kon 'bevorderd worden door het aanbrengen van watermolens met breede schepraderen en door welgaten te graven. Den 29sten Augustus 1633 liet Dou hierop volgen: „Consideratien ende voorslagen om de stadt Leyden te benificeren in de verversinge ende schuyringe van hare wateren.” Hieriu stelde hij voor òf een groot aantal welgaten in den bodem der grachten te doen boren, welke als welputten, water zouden moeten leveren, strekkende tot zuivering der grachten òf door middel van deuren te plaatsen in de grachten, de stad als het ware in te deelen in polders, welke door watermolens bemalen moesten worden òf een kanaal te graven van den IJssel bij Gouda tot aan de Vestgracht der stad, welk water dan zou kunnen afgetapt worden op de stadsgrachten, wat strooming zou veroorzaken. Het 'overvloedige water zou dan weder ontlast worden op den Rijn, die door middel van een doorgraving in de duinen in verbinding zou kunnen gebracht worden met de Noordzee.

Tijdens de buitengewone sterfte van inwoners in 1635, toen er in een tijdruimte van iets meer dan

zes maanden 13580 menschen begraven werden, zette Dou nog eens de schade uiteen, welke de inpoldering van het Zoetermeersche meer had veroorzaakt, in een opstel, getiteld: „Swaricheden bij Borgermeesteren ende Regierders der Stadt Leyden in doen stellen overt maken van de grote polder int Zuyder quertier van Rijnlandt, die bij de Schouten ende Ambachtsbewaerders van Soetermeer, Segwaert, Stompwijk ende andere aen de Ed. heeren dijcgrave ende hogeheemraden slants van Rijnlandt werd versocht.”

Als gevolg hiervan heten Leidens burgemeesters den 3den Juli 1635 een inspectie houden van die wateren om de stad, welke te voren onmiddellijk op het nu bedijkte Zoerbermeersche meer in verbinding hadden gestaan, waarin ook Dou zijn deel had, die een maand later overleden is.

In officieele akten wordt Dou niet alleen genoemd gezworen landmeter, maar ook: dezer stede wijnroeier of gezworen wijnroeier. Tot dit ambt werd hij in 1598 ¹⁾ door die van den Gerechte van Leiden benoemd, waarna hij den 12den Februari van dat jaar in handen van Claes Adriaensz., eersten en presideierenden burgemeester den volgende eed heeft gedaan:

„Ic zweere ende gelove, dat ic mij in het ampt van het roeyen en peylen van alle wijnen, twelc mij es toevertrout, ter goeder trouwen gedragen

¹⁾ en niet in 1597, **z.a.** de Waard zegt in: Nieuw Nederl. biografisch woordenboek.

ende de bevonden mate oprechtelicken, volgende de roeystoc ende de ordonnantie of instructie, mij geleverd of noch te leveren, openen ende verclaren zal, zonder daerinne yemant te verongelijcken of affectie, gonst of afgonst toe te dragen. Ende dat ic voerts al zal doen, dat een goet, oprecht ende getrou roeyer ende peyllder schuldich es ende behoort te doen. Zo waerlicken moet mij Godt Almachlich helpen. Ende es den voorn. mr. Jan Pietersz. opt doen van zijn voors. eedt aangeseyt, dat hij van alle zijn besoinge ende handelinghe bouc of register houden ende dat men hem dienvolgende teynden tsiaers van tstadswegen zijn arbeyt, moeyten ende dienst betalen zal. Aldus gedaen opten XIIen February XVc XCVIII.”¹⁾

Zijn besogne bestond dus in het roeien en peilen van alle wijnen, ‘d.w.z. in het meten van den inhond der wijnvaten met den roeistok, volgens de hiervan bestaande ordonnantie, wat in verband stond met den wijnaccijns. Op den roeistok of wijnpeilstok, gestoken in het vat, is het aantal stoopen gemakkelijk af te lezen. De vaten moesten door de wijnkuipers volgens een bepaald voorschrift gemaakt worden. De maten „van de ‘diepten der buycken, bodemen ende lengden binnenswercx.” waren aangegeven „op een coperen mercanten staf, opt stadhuis bewaert.”²⁾ Voor zijn moeite in het roeien en peilen der wijnen ontving Dou jaar-

¹⁾ Dienstboek B, fol. 211. Leidsch Archief der Secretarie.

²⁾ Uitleggenge van den peylstock van de wijnen.

lijks 150 gulden. Dit ambt heeft hij uitgeoefend tot aan zijn dood in 1635, toen zijn broer Harman hem als zoodanig opvolgde. ¹⁾

In een ander verband wordt de „ghezworen wijnroeyer” genoemd in 1599, toen hij medewerkte aan een „Corte onderrichtingte, dienende tot het maecten van de reductien van de jaercustingen tot gereede penningen.” De Gecommitteerde Raden van de Staten van Holland en West-Friesland hadden den 18den Januari 1599 aan Jan van Hout opgedragen om met hulp van meester Symon Fransz. van der Merwen, presideerend schepen van Leiden of van meester Ludolff van Coelen te maken een generalen voet van reductie tegen den penning zestien om dezen alom te gebruiken in het ontvangen van den nieuwen impost van den veertigsten penning volgens het plakkaat van 22 December 1598, waarbij de custing tot gereede penningen moest herleid worden. Behalve Jan van Hout en de beide andere genoemden, van der Merwen en van Coelen, hebben ook medegewerkt meester Mathijs Mintens, Fransch schoolmeester en meester Jan Pietersz. Dou. De 40ste penning moest betaald worden ten behoeve van den Lande bij overdracht van onroerende goederen en de genoemde reductie of herleiding was noodig om de waarde van zulk goed dan vast te stellen, dat meestal gedrukt werd door custingen of pachten of lijfrenten, naar welke

¹⁾ 1652. Leidsch Archief van de Secretarie. Dienstboek K. fol. 31 vso.

waarde dan de 40ste penning werd berekend. Deze „Corte onderrichtinghe” is gedrukt „opt Raedhuys der stadt Leyden.” Aldaar had de stadsregeering in 1577 een eigen drukkerij laten inrichten, waarvan Jan van Hout de leiding had en welke tot aan zijn dood in 1609 heeft bestaan. Van deze „Corte onderrichtinghe” had ik een exemplaar in handen, hetwelk in gebruik was geweest bij Jan van Hout, die op het titelblad — gelijk hij wel meer deed in door hem benutte registers --, een Latijnsche spreuk schreef; ditmaal in dit finantieel berekenboek: *Maiore tormento pecunia possidetur, quam quaeritur.*

Ten slotte nog een enkel woord over J. Pietersz. Dou als notaris. Van zijn drie ambten was dit wel van de minste beteekenis. Aan de Ed. Heeren van den gerechte der stad Leiden geeft J. Pietersz. Dou in 1618 ootmoediglijk te kennen ¹⁾ „hoe dat hij nu eenigen tijt hem heeft geoeffent in de theorijsche ende practijcke vant notarischap, sulcx dat hij verhoopt hem daerin wel ende getrouwelijck te connen gedragen, over zulcx te rade vint hem, **benefens sijn conste** ende ampt vant lantmeten, **totten selven dienst** vant notarisschap te laten gebruycken om waertoe te raecken hij suppliant, hem is kerende tot u Ed., die hij bidt ende versouckt dat believen hem sodanige **recommandatie** ende voorschrijven aen den Hove van **Hollandt** ende daer

¹⁾ Gerechtsdachboek H. fol. 345. Leidsch Archief der Secretarie.

des nodich zijn, soude mogen te verlenen, omme tottet zelve ampt te mogen werden geadmitteert." Den 18den October 1618 besluiten die van den gerechte, dat Dou „brieven van voorschrijvens ende recommandatie zullen werden verleent." Deze brieven hadden het geweaschte gevolg.

De notarieele protocollen van Jan Pietersz. Dou vormen slechts één deel, aanwezig in het Gemeente-archief, loopende van 1618 tot 1635, zijn sterfjaar. De eerste akte is van 23 December 1618 en passeert voor Jan Pietersz. Dou „notaris publiccq, bij den Hove van Hollandt geadmitteert ende binnen de stadt Leyden residerende." Ook is in deze protocollen te lezen, dat hij woonde „opte Corte Nieuwestraet." Zijn zoon Jan volgde hem den 29sten December 1636 op in dit ambt.

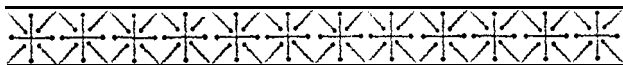
En hiermede eindig ik mijne mededeelingen betreffende een Leidenaar, wiens groote verdienste nog maar al te weinig in het licht was gesteld.

Jan Pietersz. Dou heeft zich in zijn landmeter-schap door eigen studie tot een hoogte weten op te werken, waarvoor wij alle bewondering moeten hebben. Door zelf-ontwikkeling, zelfstudie en eigen nadenken en waarneming heeft hij moeilijke vak-problemen opgelost en is de uitvinder geworden van landmeetkundige instrumenten, welke zijn collega's gaarne voor eigen gebruik benut hebben. Ook moeten wij verwonderd staan over de oplossing van wiskundige vraagstukken, welke hij in zijn tijd reeds met vrucht had bewerkt. Zijn kaarten, in grooten getale nog aanwezig, welke uit-

munten in nauwkeurigheid en juistheid, bewijzen aan ons, na drie eeuwen, nog groote diensten.

Evenals Gerard Dou, de volgeling van Apelles, verdient ook Jan Pietersz. Dou, de leerling van Euclides den roem van het nageslacht.

J. W. VERBURGT.

Uit de geschiedenis der Bibliotheca Thysiana.

Rechtgeaarde Leidenaren kennen, op den hoek van Rapenburg en Groenhazengracht, naast het hooge en breede, weidsch-achttiendeuwsche „heerenhuis”, zeker wel het lagere en smallere, eenvoudig-deftige zeventiendeuwsche gebouw, met den naam des stichters : „Ioannis Thysii Bibliotheca”, zijn wapen en het jaartal der stichting: „M.DC.LV” op den gevel prijkende. Het inwendige van het huis zal echter niet alleen aan de meeste stadgenooten, maar zelfs aan vele bibliophilen slechts bij geruchte bekend zijn; al kunnen zij den kostbaren inhoud beschreven vinden in de catalogi der boeken en der pamfletten ¹⁾, de beknopte geschiedenis lezen in een opstel van wijlen den curator P. J. Blok ²⁾. Ter aanvulling van dit laatste wensch ik hier wat breeder uit te weiden over een daar, in ruimer verband, slechts kort behandelde episode uit die geschiedenis, nauw venbonden met die der Leidsche Universiteit, en als zoodanig allicht eenige belangstelling waardig van Leidsche academie- en andere burgers. Ter inleiding mogen echter, ten

gerieve van wie Blok's opstel niet kennen, de voornaamste feiten uit de geschiedenis der stichting nogmaals in herinnering worden gebracht.

De stichter, J(oh)an(nes) T(h)ijs(sen) o f T(h)ijlsz., zoon van een vermogenden Amsterdam-schen, kleinzoon van een Danzig-schen koopman (waarschijnlijk, evenals Jans moeder, van Antwerp-sche afkomst), was in 1621 te Amsterdam geboren. Als zoodanig werd hij, na den dood zijns vaders in 1634, op 13 Augustus 1635 in het „Album studiosorum Academiae Lugduno-Batavae” ingeschreven als: „Johannes Thysius, Amsterodamensis, an. 14, stud. „bon. lit., habitans apud cl.d. Const. l'Empereur, Prof. H(ebr.) Ling.³). Deze inschrijving als student op zóó vroegen leeftijd was toen niet heel onge-woon; maar zulke jonge knapen waren dan meestal besteed bij, en onder de hoede en tucht van ver-wanten of vrienden der ouders. De „hospes” van dezen jeugdigen „alumnus” der Leidsche „alma mater” was zijn oom van moederszijde Const. l'Em-pereur, vermaard hoogleeraar in de oostersche talen. Maar ook van vaderszijde was hij door fami-liebanden verknocht met de Leidsche Hoogeschool: een oudoom en diens zoon en genen, Ant. Thysius 1 en 11, waren hoogleeraar; de eerste in de god-geleerdheid, de tweede in „poesis” en „eloquentia”, tevens in de rechtsgeleerdheid, en bovendien nog, sedert 1653, bibliothecaris der Universiteit. Geen wonder dat de neef van 'drie Leidsche professoren, opgekweekt in de schuts der „Pallas Leidensis”, den classiek-Latijnschen staart, hem naar toen-

malige academische zede, achter zijn goed-Nederlandschen vadersnaam toegevoegd ⁴⁾, met gragen trots aanvaardde en bleef „voeren”. Evenmin dat hij in 1646, ter voltooiing zijner academische studie, den toen voor jongelieden van zijn stand en vermogen gebruikelijken „grand tour” naar Frankrijk (Parijs, Caen, de Loire-steden Tours en Orleans, voorts Bordeaux, Marseille) en Engeland ondernam. Denkelijk zal hij ook wel een dergelijk „album amicorum” met inschriften van op die academische reis bezochte geleerden hebben aangelegd en meegebracht als het in zijne boekerij bewaarde van zijn bloedverwant van moederszijde De Bacher. Aan eene dier buitenlandsche universiteiten zal hij dan den graad (lager dan de doctorale) van „licentiatius juris” behaald hebben, met welken hij, na twee jaren reizens te Leiden teruggekeerd, aldaar 27 Aug. 1648 ⁵⁾ wederom werd (en ook in 1650 nog staat) ingeschreven, beide malen wonende bij zijne „moeye”, de weduwe van Prof. L’Empereur ⁶⁾. Ten slotte is hij in 1652 te Leiden in de rechten gepromoveerd: „Post disputationem in Senatu Ioannes Tyssen visus est dignus cui supremus in Iure gradus conferretur, quem ei contulit D. Colonijs” ⁷⁾. Den jongen doctor was echter geen lang (vermoedelijk voor rustige studie en boekverzameling bestemd) leven beschoren: reeds één jaar later, tusschen 3 en 8 October 1653, is hij te Leiden, slechts 32 jaar oud, overleden. Zijn portret, thans boven de deur van het lees- en schrijfvertrekje zijner boekerij hangende, vertoont een jongen man

in deftige, rijke kleedij. Zijn geslachtswapen prijkt, behalve op den gevel, ook boven eene kast (met het jaartal „1657”), waarin, behalve allerlei bescheiden en geschriften, de familie Thijs en aanverwanten betreffende, ook het omvang- en belangrijke koopmansarchief der Leidsche firma’s Van der Meulen, Fierens en L’Empereur bewaard wordt; terwijl boven een der boekenkasten een fiere, trots gekamde (Gallische) haan, „met sinen vederen seere slaende”, te pronk staat (ook, verkleind, in het zegel, waarmede de oudste boeken gewaarmerkt zijn): wellicht een zinnebeeld der Fransche en Waalsche relaties en sympathieën, waarvan ook des erflaters testament en de ‘inhoud en de geschiedenis zijner boekerij wel blijken geven.

In dat testament, 29 Sept. 1653 te Leiden onder- teekend en 3 Oct. d.a.v. („sieckelijck van lichaem, te bedde legghende”, ‘denkelijk in zijne woning op de Papengracht) door een codicil nader aangevuld — 8 Oct. is hij in de Pieterskerk begraven —, bepaalde hij, na making van een paar legaten, dat zijne geheele, met zorg door hem verzamelde boekerij door zijn neef en executeur-testamentair, „jonch^r Marcus de Tour sal werden geemployeert tot publijcke dienst der studie”; voor welker „verbeteringe” hij eene jaarlijksche som van f 300.— bestemde. Voorts bepaalde hij, ten einde voor de bibliotheek eene „bequame plaets” te „besorgen ende oock te voorsien dat eenige studenten daer omtrent een beurse moge hebben ende datter oock yemant zij die de opsichte over deselve boucken

mach hebben", dat de executeur uit zijn kapitaal een som van f 20.000 zou nemen „ende daer uyt eerst ende voor al besorgen de bouwinge van een bequame plaets ⁸⁾ . . . tot bewaringe der voors. Biblioteecque, ende de woninge eeniger studenten, mitsgaders van den Custos ofte opsiender vande selve Biblioteque"; voor welke doeleinden ook het eventueel na den bouw overschietende dier som bestemd werd. Bovendien beval hij dat een kapitaal van f 40.000.— belegd moest worden in „een stuck heerlick goet ⁹⁾ oft andere suffisante vaste goederen. . . . twelc. . . . ten eeuwigen dagen sal moeten vast ende onveralieneert blijven"; van welk kapitaal de vruchten achtereenvolgens aan zijne halve zusster Levine Thijs, zijne nicht Sara l'Empereur van Opwijck (gehuwd met bovengenoemden Jhr. Du Tour) en de afstammelingen van wijlen zijn oudoom Ant. Thysius (I) — de eene staak den anderen bij uitsterven vervangende -, maar bij uitsterven van alle deze staken almede „ten eeuwigen dagen zullen blijven ende geemployeert werden ten dienste en tot verbetering der voors. biblioteecque ende tdistribueren van noch meerdere beursen aen arme studenten soo veel als tselve bequamelijc sal cunnen uytdragen ende toereycken". Na aldus zijne geliefde boekverzameling zoo goed mogelijk verzorgd te hebben, stelde hij ten slotte als zijne eenige erfgename in zijne (reeds met bovengenoemd eventueel vruchtgebruik bedachte) nicht Du Tour-L'Empereur. Na beredding des boedels moest de executeur, Du Tour, „noch yemant

uyt mijn geslacht daer toe bequaem zijnde off een ander gequalificeert persoon neffens hem. . . . qualificeeren ende subrogueren, die dan tsamen de opsicht en twel emploijeren vande voors. bibliotheecque ende de gelden daer toe gedestineert naerstich ende sorchfuldich zullen waarnemen. . . . Ende sal by tsterven van een der selver persoon [*sic*] de macht hebben ende oock moeten een ander in des overledens plaetse authoriseeren ende tselve altijt continueren doch vooral daer toe nemende die vanden geslachte die daer toe mogen bequaem zijn. Ende indien de langstlevende naliет yemant te authoriseeren sal sulcx geschieden bij 't Collegie der heeren Rector ende Professoren vande Universiteyt deser stadt in der tijt"¹⁰).

Ingevolge deze testamentaire beschikkingen is in 1655 het, thans in hoofdzaak nog onveranderd bestaande ¹¹), huis volbouwd, tegenover het andere hoekhuis der Groenhazengraoht, waar toen het ook in het testament vermelde „Collegium gallo-belgicum” van Hal(l)et, ter huisvesting en opleiding van arme studenten in de theologie voor de Waalsch-Hervormde Kerk, gevestigd was: de Waalsche, jongere wedergade van het vermaarde („Duitsche” d.i. Nederlandsche) „Staten-Collegie” (ter plaatse van de tegenwoordige manége).

Ik laat de inrichting van het gebouw en den inhoud der boekerij nu verder buiten besprek ¹²), en bepaal mij bot het droef, ontstichtend verhaal der schade en der moeiten en beslommeringen, door de verwaarloozing, het wanbeheer van sommige latere

curatoren — in spijt van bovengemelde goede bedoelingen en nadrukkelijke voorzorgen des stichters — berokkend aan de stichting, en mede aan den Academischen Senaat, voor wien de Bibliotheca Thysiana vele jaren lang inderdaad „een voorwerp van aanhoudende zorg” (d.i. hier: b e zorgdheid) geweest is; ten gevolge waarvan zij echter ten slobte geworden en gebleven is eene wel zelfstandige, maar met de Universiteit nauw verbondene, voor de wetenschap dienstige instelling. De gegevens voor dit relaas zijn alle ontleend aan de notulen („acta”) van den Leidschen Academischen Senaat, natuurlijk steeds vervat in ’t deftig, ja plechtig (maar, naar gelang van den secretaris „in der tijd wesende”, meer of min sierlijk, classiek) Latijn, soms in wonderlijke, ook wel eens vermakelijke tegenstelling met de niet altijd uitsluitend wetenschappelijke of anderszins belangrijke onderwerpen en mededeelingen ¹⁴⁾.

Reeds vrij kort na de stichting der Bibliotheca Thysiana, in 1676, vindt de Senaat eene (allicht niet ongewenschte) aanleiding om zich hare belangen aan te trekken. Er wordt voorlezing gevraagd van de clausule in ‘t testament over de benoeming, door den Senaat, der curatoren van het „Legatum Thysianum”, in geval van verzuim daarvan door den langstlevende hunner. Op advies der Juridische Faculteit wordt de Secretaris naar den Curator der Universiteit Lantschot gezonden om hem te herinneren aan zijn (kennelijk verzuimden) plicht tot

coöptatie van een medecurator en tot het afleggen van rekening en verantwoording aan den Senaat; welke laatste eisch misschien reeds voortspoot uit eenig wantrouwen in het beheer en uit den begriipelijken, wegens 't algemeen belang ook wel te billijken (doch niet op het testament gegronden) wensch naar bemoeienis en medezeggenschap ¹⁵).

Geruimen tijd, veertig jaar lang, is er dan in de „Acta Senatus” geen gewag van de Bibliotheca Thysiana. Doch wanneer in 1717 de „consul” (d.i. burgemeester) Lantschot (dezelfde als de bovengenoemde??) overleden is, blijkt diens zoon niets te weten van een door zijn vader benoemden medecurator! Doch Du Tour, die in de bibliotheek woont (toch zeker niet als arm student, noch als custos!), verklaart dat zijn vader (de executeur, Marcus?) zijn schoonzoon Lantschot, deze, na 't overlijden van Du Tour sr., Hemmema ¹⁶), en deze weer, na Lantschot's dood, hem, Du Tour jr., geasumeerd heeft. Hij, Du Tour, heeft voorts beloofd goede zorg voor de bibliotheek te zullen dragen, ook dat de door „incuria custodis” geleden schade vergoed zal worden. Waarschijnlijk slechts matig bevredigd door deze mededeelingen (die een ietwat zonderlingen indruk geven van dergelijk „familiebeheer”), vraagt de Senaat van Burgemeesters van Leiden en, na hunne verwijzing naar Du Tour, van dezen Thysius' testament ter inzage ¹⁷).

Vijf jaar later wordt eene (naar 't schijnt ongegronde) klacht, over Du Tour's verzuim om een medecurator te benoemen, van zekeren Edmond uit

Amersfoort, die beweert met den erflater verwant te zijn — en dus voor het eervolle curatorschap in aanmerking te kunnen komen? — naar Curatoren der Universiteit verwezen ¹⁸⁾. Ook later is er meer-malen sprake van dezen en van andere verwanten, gegadigden naar het curatorschap.

Vier jaar na Hemmema's dood rijst in den Senaat wederom dezelfde twijfel als in 1717; doch Du 'Tour jr. blijkt zijn zoon geassumeed te hebben, zoodat er voor de (door den Senaat waarschijnlijk gehoopte) inmenging geen grond bestaat ¹⁹⁾.

In 1741 maakt de Secretaris van Curatoren der Universiteit D. van Royen, in een breedvoerig en voortreffelijk verslag over de geschiedenis der Universiteits-Bibliotheek, ook gewag van de Bibliotheca Thysiana, de rechten des Senaats te dezer zake en de aan de instelling verbonden beurzen. De ergernis over de verwaarloozing — in 62 jaar is de Bibliotheek slechts met 145 boeken vermeerderd en de helft „verergerd”! — ontlokt hem de klacht, waarom de geheele boekerij niet aan de Univ.-Bibliotheek vermaakt is ²⁰⁾. — Herhaalde verzoeken in de volgende jaren om inzage van Thysius' testament, van (denzelfden?) Van Royen, lid der Staten van Holland, en van graaf Bentinck (zeker den destijds aan het stadhouderlijk hof invloedrijken Willem Bentinck, Curator der Universiteit) zullen wel de blijken zijn eener voortdurende en toenemende bezorgdheid over het beheer. Bij de beraadslaging over het laatste verzoek rijst in den Senaat weer dezelfde vraag: of de curator,

„nob [ilissimus] Van Haren”, wel een collega nevens zich benoemd heeft. Diens antwoord op de deswege tot hem gerichte vraag wordt gelezen en weder beantwoord met een tweeden brief, waarvan, evenals van den vorigen, een ontwerp vooraf gelezen en goedgekeurd en een afschrift in de „Doc. Act.” bewaard wordt: er heerscht kennelijk onrust en wantrouwen ²¹⁾).

Geen wonder! Het in menig opzicht aanstoetelijke particuliere leven van dezen laatsten met den stichter verwanten curator der B. Th., Willem van Haren, zoon eener baronesse Du Tour, en dus afstammehng van Thysius' nicht l'Empereur ²²⁾ — den in onzen staats- en lettergeschiedenis met eere bekenden Frieschen edelman, afgevaardigde vanwege de Staten-Generaal bij den vredehandel te Aken in 1748 en sindsdien gezant aan het landvoogdelijk hof te Brussel, tevens dichter van het vermaarde gedicht Leonidas en andere tijdzangen en van het „heldendicht” „Friso” — behoeft hier niet opgehaald te worden ²³⁾). Dat deze man, een treurig toonbeeld van het zedelijk verval in vele Nederlandsche adellijke en patricische kringen der 18de eeuw, meestal te Brussel of op Henkenshage (in Noord-Brabant) e.e. vertoevende en met velerlei publieke en particuliere „besognes” bezet, het curatorschap over de aan zijne zorgen toevertrouwde Leidsche boekerij — denkelijk een zijner talrijke „bijbaantjes” — uit de verte volijverig zou behartigen, dat hij „de gelden daer toe gedestineert naerstich ende sorchfuldich waernemen” zou,

dit was kwalijk te **verwachten**. Het omgekeerde is dan ook maar al te duidelijk gebleken!

Van nu af is er in de notulen der talrijke, vaak dicht op elkaar volgende Senaatsvergaderingen onophoudelijk gewag van de B. Th.; voor **welker** behoud, ten bate der wetenschap en der Universiteit vele jaren lang met **hardnekkig** geduld een strijd gevoerd is, die in het 6de deel der „Bronnen” eene groote en belangrijke plaats inneemt.

Wanneer Van Haren in 1768 een einde aan zijn leven heeft gemaakt en zijn „desolate boedel” door de erven „**met** den voet **gestooten**” is, richt de Senaat eerst, als reeds 200 vaak, de oude vraag tot Du Tour (III?), naar men meent Van Haren’s collega-curator, of hij zich reeds een nieuwen medecurator geassumeerd heeft. Doch **deze** antwoordt dat hij wel door V. H. **uitgenoodigd** is, doch bedankt heeft, dus zelf geen **curator** is! Wat nu te doen? Zou V. H. dan een **ander** benoemd hebben? Het testament wordt eerst bij alle professoren omgezonden. Ten einde raad, besluit de Senaat driemaal eene advertentie te plaatsen in de te Leiden **verschijnende** Fransche en Nederlandsche couranten („*novellis publicis*”) ²⁴⁾ : eene oproeping van wie door V. H. als „opziener en **bezorger**” benoemd mocht zijn ²⁵⁾.

Terwijl men de uitwerking hiervan afwacht, deelt de Rector Magnificus den Senaat de ontvangst mede van twee brieven: 1° van zekeren C. **Combe**, een „Gallus” — wiens inschrijving in het Album academicum, in zijne hoedanigheid van custos der

B. Th., vroeger reeds niet algemeen goedgekeurd was ²⁶⁾ —, thans, op grond zijner benoeming door Van Haren en Du Tour, zich noemende „Bibliothecarius Thysianae Bibliothecae”; 2° van Th. Edmond (zie boven, blz. 70), die zich, als behoorende tot Thysius’ verwanten, candidaat stelt voor het curatorschap. De eerste brief wordt geene aandacht waardig gekeurd, daar immers Du Tour het curatorschap geweigerd heeft; de aanspraken van E. zullen onderzocht worden ²⁷⁾.

Maar de advertenties doen niemand opdagen: er blijkt derhalve geen „langstlevende”, er blijkt in ‘t geheel geen curator meer te zijn! Schoone, wellicht nimmer terugkeerende gelegenheid om des Senaats, op het testament (zie boven, blz. 67), gegrond recht van benoeming te doen gelden, en zodoende dit belangrijk, doch verwaarloosd legaat weer, en meer, ten algemeenen nutte te doen strekken! Na langdurige beraadslaging wordt dan ook besloten de zaak ter hand te nemen. Sommige leden leiden wederom uit des Senaats recht van benoeming bij gebreke eener coöptatie ook het recht van toezicht op het beheer af. Men wil dan nu aan de Staten van Holland vragen, den Senaat het recht te geven om voortaan, ter voorkoming van verdere verwaarloozing, de nieuw te benoemen curatoren te binden aan zekere regelen; men tracht een geregeld toezicht van den Senaat op het beheer der curatoren te verkrijgen. Eerst dient nu echter een curator gekozen. De Leidsche burgemeester Huybregts ²⁸⁾, uit Thysius’ familie, hier-

over gepolst, vraagt. waarschijnlijk moeilijkheden in verband met Van Haren's boedel voorziende en schuwende, eerst bedenktijd, wil dan de van de Staten te vragen voorwaarden vernemen, en wordt ten slotte uitgenoodigd tot eene samenkomst met Rector en Seniores, ter bespreking der door dezen opgestelde en door den Senaat goedgekeurde instructie ²⁹).

Intusschen is er in Van Haren's boedel een curator benoemd: Wopkens (een Fries); wien nu uitlevering aan den Senaat van al hetgeen de B. Th. betreft gevraagd zal worden. De onderhandelingen met burgemeester Hubrecht hebben o.a. geleid tot het voorstel om bij verschil van gevoelen tusschen curatoren en Senaat voortaan de zaak aan het oordeel van het Hof van Holland te onderwerpen, en tot een brief van Hubrecht, die weer bij alle professoren omgezonden wordt. — Voorts blijkt de bovengenoemde custos Combe reeds lang te Amsterdam te wonen en mondeling tot zijn plaatsvervanger aangesteld te hebben zekeren door de regenten van het Waalsche Weeshuis („*procul dubio ob mores minus bonos*”) ontslagen schoolmeester, die nu in de B. Th. woont! Den pedel wordt opgedragen Combe aan te schrijven, dat hij zijne betrekking zelf behoort waar te nemen. — En blijkens brieven van of namens den te Brussel vertoevende curator Wopkens is V. H.'s boedel jammerlijk in de war en staat te vreezen, dat het met de zaken der B. Th. niet beter gesteld zal zijn ³⁰). Laatstgenoemde heeft zich in een onder-

houd met den „Exactuarius” (gewezen secretaris?) van den Senaat zeer verbaasd getoond, dat Du Tour (een officier) ontkent door Van Haren tot medecurator benoemd te zijn; hij had aan hem, in die qualiteit, alles betreffende de B. Th. willen afgeven, doch op een daarover tot hem gerichten Franschen brief alleen ten antwoord ontvangen: „je ne me mêle pas de l'affaire de cette bibliothèque”! Maar hij, W., betwijfelt het recht van den Senaat om de zaak geheel aan zich te trekken. De meerderheid in den Senaat acht het nu beter, thans niet verder aan Du Tour, noch aan Wopkens te schrijven, maar kortweg een curator te benoemen: een fait accompli te stellen, waartegen protest afgewacht en afgeweerd kan worden ³¹).

De onderhandelingen met Habrecht, verstoord over het uitblijven van antwoord op zijne voorstellen en door de familie Du Tour lastig gevallen, worden afgebroken; de B. Th. zelve wordt verzegeld. Op voorstel van den Rector besluit de Senaat nu een curator, eventueel buiten de verwanten des stichters, op zekere reglementaire voorwaarden te benoemen. Benoemd wordt prof. B. S. Albinus, de vermaarde hoogleeraar in de anatomie en de chirurgie. Doch deze verontschuldigt zich wegens zijn hoogen leeftijd (72 jaar); waarop, na herhaalde vergeefsche benoeming van anderen, eindelijk prof. F. B. Albinus (jongste broeder, vakgenoot en later opvolger van B. S.) zich, tot algemeene blijdschap zijner ambtgenooten, bereid verklaart, dezen blijkbaar zeer weinig aantrekkelijken

lastpost te aanvaarden³²⁾. — Wanneer deze nu echter weldra den Senaat voorstelt om de kosten der te verwachten processen te bestrijden uit de boeten (wegens afwezigheid van vergaderingen. enz.) en uit de gelden, tot dusverre aan den rectoralen en andere maaltijden besteed, wordt dit laatste een te groot offer geacht! Voor de verwerving van het beheer der Bibliotheca Thysiana mogen wel, drie jaar lang, de boeten gebruikt worden, en de voor de kreeft- en oesterpartijtjes aan de beurt zijnde professoren telkens f 30.— in de Senaatskas storten; waaraan ook de Rector, desverkiezende, het geld voor den rectoralen maaltijd ten zelve einde kan afstaan. Doch de „convivia additionalia” der nieuwe collega’s³³⁾ — die ook toen zeker reeds „niet zonder schroom den nieuwen kring binnentraden”, maar voor dit voorrecht ook wel wat mochten overhebben — wilde men niet derven! — Kort hierna wordt een zeer uitvoerige, zorgvuldige, „bederfwerende” instructie voor curatoren der B. Th. door Rector en Senaat goedgekeurd en voorgelezen.³⁴⁾

Doch hiermede is de zaak nog lang niet ten einde. De curator van V. H.’s boedel weigert de papieren enz. betreffende de B. Th. aan Albinus af te geven: hij betwist het recht van den Senaat om nu reeds een curator der B. Th., en nog wel buiten de familie Thysius, te benoemen. Lange beraadslagingen van Rector en Seniores met Albinus over de middelen om Wopkens tot afgifte te dwingen, zonder echter het recht der benoeming aan het

oordeel van het (vreemde, immers „buitengewestelijke!“) Hof van Friesland te onderwerpen. Een Haagsch advocaat, door hen geraadpleegd, raadt aan bevestiging, door het Hof van Holland en Zeeland, van Albinus' benoeming te verzoeken, en wordt zelf met deze taak belast. Inderdaad wordt de benoeming bekrachtigd; van een vertoornden brief van Du Tour wordt geen notitie genomen³⁵). En ook het proces, tusschen Wopkens en Albinus, beiden qq., voor het Hof van Friesland gevoerd over de afgifte der papieren, wordt na twee jaar door den laatste gewonnen, die ze dan ook eindelijk ontvangt³⁶). — De custos Combe, door Albinus aangemaand zijne betrekking zelf waar te nemen, bedankt en wordt vervangen door zekeren Heenk, die, volgens het nieuwe reglement, na ontzegeling en behoorlijke recensie der bibliotheek, deze overneemt; waarbij blijkt, dat Van Haren eenige boeken en ook financieele papieren over te Voorschoten gelegen onroerende goederen der B. Th. zich heeft laten opzenden doch niet teruggegeven³⁷).

Wanneer nu in 1773 de Rector in den Senaat de vraag te berde brengt, of ook ditmaal „more veter?“ de jaarlijksche November-maaltijd „ex pecunia mulctitia“ gehouden zal worden, dan of volgens het besluit van 23 Mei 1769 (zie boven, blz. 76) deze boeten ook zullen strekken ter bestrijding der nog te vreezen proceskosten over de B. Th., bericht de curator Albinus, 't eerst om zijn gevoelen gevraagd: dat, naar hem gebleken is, een groot deel der bezittingen van het Legatum

Thysianum teloorgegaan is; dat hij zich met zijne vordering heeft aangemeld onder de schuldeischers van den boedel van Van Haren, met beroep op **pandrecht** van ouderen datum **dat** dat der overige crediteuren; dat, dank zij zijner voortvarendheid, de vordering van Thysius door den Raadsheer-Commissaris boven alle andere gesteld is, en dat hij, indien men slechts deze plaats mag **behouden**, hoop heeft een groot deel van het verlorene uit V. H.'s goederen te herkrijgen: dat echter vijf andere schuldeischers, door den Raadsheer-Commissaris achter hem gesteld, in hooger beroep zijn gegaan bij het Hof van Friesland, waardoor hij genoodzaakt is zijn zaak in vijf verschillende **processen** te **verdedigen**, en dat hij niet weet hoeveel kosten hiermede gemoeid zullen zijn; op grond van al hetwelk hij vertrouwt, dat de Senaat, nu de zaak langer blijft slepen dan verwacht was, niet zal besluiten die boeten thans voor een maaltijd te **besteden**, nog **vóórd**at de zaak van het Legatum Thysianum afgedaan is; ten **slotte** dat hij, indien de Senaat zijn woord niet gestand deed, zou **wenschen** het curatorschap niet **aanvaard** te hebben. Onder den indruk van dit nadrukkelijkwoordwordt, onder dankzegging aan Albinus, overeenkomstig zijn **wensch** besloten ³⁸⁾.

Twee en een half jaar nadien bericht Albinus dat hij door het Hof van Friesland in 't gelijk gesteld, zijn eisch als billijk erkend en Wopkens tot afgifte van het aan het Legaat toekomende veroordeeld is; dat hem nu uit den boedel *f* 4000.— à

oordeel van het (vreemde, immers „buitengewestelijke!“) Hof van Friesland te onderwerpen. Een Haagsch advocaat, door hen geraadpleegd, raadt aan bevestiging, door het Hof van Holland en Zeeland, van Albinus' benoeming te verzoeken, en wordt zelf met deze taak betast. Inderdaad wordt de benoemingbekrachtigd; van een vertoornden brief van Du Tour wordt geen notitie genomen³⁵). En ook het proces, tusschen Wopkens en Albinus, beiden qq., voor het Hof van Friesland gevoerd over de afgifte der papieren, wordt na twee jaar door den laatste gewonnen, die ze dan ook eindelijk ontvangt³⁶). — De custos Combe, door Albinus aangemaand zijne betrekking zelf waar te nemen, bedankt en wordt vervangen door zekeren Heenk, die, volgens het nieuwe reglement, na ontzegeling en behoorlijke recensie der bibliotheek, deze overneemt; waarbij blijkt, dat Van Haren eenige boeken en ook financieele papieren over te Voorschoten gelegen onroerende goederen der B. Th. zich heeft laten opzenden, doch niet teruggegeven³⁷).

Wanneer nu in 1773 de Rector in den Senaat de vraag te berde brengt, of ook ditmaal „more veter?“ de jaarlijksche November-maaltijd „ex pecunia mulctitia“ gehouden zal worden, dan of volgens het besluit van 23 Mei 1769 (zie boven, blz. 76) deze boeten ook zullen strekken ter bestrijding der nog te vreezen proceskosten over de B. Th., bericht de curator Albinus, 't eerst om zijn gevoelen gevraagd: dat, naar hem gebleken is, een groot deel der bezittingen van het Legatum

één na alle professoren hem hunnen bijstand beloofd hebben en er ten overvloede nòg eens gevraagd is of niemand anders deze hachelijke taak op zich wil nemen. Alle onder Albinus berustende zaken en papieren rakende het Leg. Th. zijn in volmaakte orde bevonden en hebben blijk gegeven van de ongeloofelijke moeite, door den overledene hieraan besteed. Doch weldra wordt de hoop op eene vlotte overdracht van het curatorschap verijdeld. Voorda eischt voorlezing, en inlassching in de notulen, eener verklaring: dat hij 't niet met den Senaat eens heeft kunnen worden over de bepalingen der (vóór zijne benoeming te herziene) instructie voor curatoren; dat hij zich beklaagt, dat van hem meer verlangd, hem nieuwe, andere voorwaarden gesteld worden dan aan Albinus; dat hij meer dank voor het aanvaarden dezer taak had verwacht; en dat hij derhalve bedankt! Nu is goede raad duur: niemand anders is bereid! Er wordt eene nieuwe regeling aangenomen; waarbij onder meer uit de boetenkas f 1500.— (!) voor de proceskosten bestemd wordt, en bepaald dat de nieuwe curator zich uit den Senaat een collega moet assumeeren. Wanneer ook op deze voorwaarden allen blijven weigeren, tracht de Rector den eveneens beroemden jurist Van der Keessel te overreden den Senaat niet te leur te stellen en, mits de anderen wederom hunne hulp en bijstand beloven, den post op zich te nemen. Na eindelooze beraadslagingen over verschillende voorstellen (o.a. om het lot tusschen Van der Keessel en twee andere daartoe aangewezenen te

doen beslissen of om er den Secretaris mede te belasten) laat Van der Keessel zich ten slotte vermurwen om, op eene nieuwe instructie, het curatorschap te aanvaarden, vertrouwend op de hulp van Voorda, als meer in 't bijzonder bekend met de in Friesland geldende rechtspraak; waarna hij „inpen-se” wordt bedankt. Behalve de reeds toegezegde *f* 1500.— zullen nog *f* 103.— voor proceskosten, uit de kas van het Leg. Th. geleend, daaraan uit de Senaatskas terugbetaald worden ⁴²⁾.

Op Van der Keessel's verzoek wordt „in cista illa Thysiana, quae in armario Senatus servatur” — waarin zich ook reeds de papieren aangaande de „praedia Voorschotana” bevinden — een staat der aan het Leg. Th. behoorende effecten, ten bedrage van *f* 8250.—, geborgen. V. d. K.'s benoeming wordt door het Hof van Holland bekrachtigd ⁴³⁾.

Allengs ontwikkelt zich nu een meer geregelde staat van zaken. De bibliotheek wordt opnieuw „gerecenseerd” en de door den custos Heenk onder- teekende *catalogus* den Senaat getoond. Er heeft nu jaarlijks, gewoonlijk (gelijk tot heden) in April, eene rekening en verantwoording van curatoren aan den Senaat of aan Rector en Seniores plaats, volgens nauwkeurige bepalingen over het toezicht op de bewaring der gelden en geldswaardige papieren. Uit Van Haren's boedel worden nog enkele sommen verwacht en, naar 't schijnt, ook geind. Doch zoolang de processen voor het Friesche Hof niet geheel en al beëindigd zijn, blijven er nog moeilijkheden over den Frieschen borgtocht, over

de (door het Hof van Holland te bekrachtigen) benoeming van een tweeden curator enz. ⁴⁴⁾.

Een ernstig geschil ontstaat dan nog in den boezem van den Senaat over de vraag, of de uit de Senaatskas voor de proceskosten ten bate van het Leg. Th. verstrekte gelden geleend dan wel geschonken zijn. Bij meerderheid van stemmen wordt beslist dat zij geleend zijn en dus teruggegeven moeten worden. Doch twee tegenstemmers en de curator Van der Keessel eischen en verkrijgen de inlassching hunner protesten in de notulen; de laatste beklaagt zich, niet vooraf door den Rector hierover gehoord te zijn en verklaart de gelden slechts door een rechterlijk vonnis daartoe gedwongen terug te zullen geven. Waarop de Rector Voorda in eene volgende vergadering in de notulen eene verklaring laat inschrijven, waarin hij zijn faculteitsbroeder het antwoord niet schuldig blijft: deze moet den Senaat niet met processen bedreigen, maar behoort veeleer, met dankbetuiging, den Senaat beleefdelijk („officose”) zijn geld terug te geven of althans aan te bieden, vooral daar het Leg. Th. nu in vrij goeden doen is! ⁴⁵⁾

Nog moeten bezwaren uit den weg geruimd: over de afgifte der papieren en over de hooge rekeningen van Wopkens, den curator van Van Haren's boedel, o.a. ter zake van pogingen om van de Staten-Generaal vergoeding te krijgen der schade, door hunnen gezant berokkend („damni furto vel rapina 111. van Haren tempore legationis ad Bruxellam facti” ⁴⁶⁾). Doch ten slotte maakt een vonnis van

het Hof van Friesland, dat Wopkens eensdeels veroordeelt, anderdeels in 't gelijk stelt, een einde aan het vele jaren hangende proces over de door Van Haren's wanbeheer veroorzaakte schalde. En Van der Keessel geeft in den reglementairen vorm den Senaat kennis, dat hij zich ais collega-curator heeft geassumeerd den onlangs opgetreden hoogleeraar in de theologie Brouerius Broes ⁴⁷⁾. Alles is nu in orde: pais en vreê! Alleen nog een klein naspel. Na het overliiden eener juffrouw Edmond, krachtens Thysius' testament vruchtgebruikster der hofsteden te Voorschoten (zie boven, blz. 70 en 78), doet eene oproeping, in de Leidsche (Nederlandsche en Fransche) en Haarlemsche couranten, van gerechtigden tot dit fideicommis eene bonte schare van gegadigden opdagen: afstammelingen van Th.' zuster Levine, van zijne nicht Sara l'Empereur en van zijn oudoom, Ant. Th. I: „boeren, burgers en edellui” ⁴⁸⁾.

Het laatste gewag, in de (tot en met 21 Febr. 1795 gedrukte) Senaatsnotulen, van de B. Th. betreft den aankoop, in veiling, van meer dan 200 deelen van de Resolutiën der Staten van Holland (tot 1785) voor *f* 1675.—, ten deele renteloos van de Juridische Faculteit, ten deele à 4 % („pro ratione usurarum trientium”) elders geleend: eene niet te duur geachte aanwinst, immers „in usus publicos, maxime eorum, qui in hac Academia provinciam aliquam administrant, insigne incrementum” ⁴⁹⁾.

Zoo was dan ten langen leste, na vele jaren van allerlei strijd en strubbeling, de *Bibliotheca Thysiana* in veilige haven, onder de hoede van den Academischen Senaat! Hare geschiedenis levert wel een treurig tafereel van de miskennis en verijdeling der goede bedoelingen van den stichter, een liefhebber van wetenschap en kunst, door zijne nazaten. Maar zij geeft tevens hier en daar aardige kijkjes in het academisch leven uit de 18de eeuw, in den tijd van de oude Republiek der 7 Vereenigde Nederlanden, wanneer, ondanks allerlei uiterlijke verschillen, de menschen toch door dezelfde drijfveeren tot dezelfde handelingen als in onzen tijd gedreven blijken!

De bovengenoemde twee laatste vermeldingen, in de Senaatsnotulen, van de B. Th. . vormen eenerzijds het slot harer lotgevallen in de 18de eeuw; maar zij zijn anderzijds het voorspel van hare geschiedenis in de 19de eeuw. Want geheel en al was het geding op 't eind der 18de eeuw nog niet beslecht. De familie Du Tour heeft hare ('t dient erkend, rechtmatige) aanspraken op een deel der nalatenschap van Thysius in de 19de eeuw geenszins prijsgegeven ⁵⁰⁾. Het daaruit voortgesproten „proces eindigde bij vonnis van 14 Febr. 1815 met een veroordeeling der stichting tot uitkeering van aanzienlijke jaarlijksche bedragen, ingaande in 1794, aan mr. M. W. C. baron du Tour van Bellinchave; welke verplichting in 1849 eindigde met een schikking tusschen den Leidschen Senaat en de familie Du Tour van Bellinchave, waarbij de bibliotheek

hare inkomsten ernstig beperkt zag" ⁵¹). Sindsdien hield de B. Th. nauwelijks genoeg over voor het onderhoud van gebouw en boekerij, eenig salaris (behalve de vrije woning) voor den custos, en nu en dan den aankoop van een enkel boek of pamflet ⁵²). Gelukkig heeft echter een belangrijk legaat van mevr. J.F. Blok—Kuiper, door haren echtgenoot, den curator prof. P. J. Blok, nog vermeerderd met het grootste deel van het hem bij zijn aftreden als hoogleeraar in 1925 geschonken som, in de laatste jaren dezen toestand aanmerkelijk verbeterd; waarvan thans in het voorhuis een gedenksteen de dankbare heugenis bewaart.

En de aankoop dier Resolutiën is de eerste geweest van een toch niet al te klein getal andere dergelijke aanwinsten, veelal op historisch gebied. Helaas heeft echter al te vaak bij latere aankopen niet eenig beginsel of stelsel, maar wel de bijzondere liefhebberij of persoonlijke voorkeur de „in der tijd wezende" beheerders geleid. Zoo vindt men hier thans b.v. een groot aantal (meer dan 170) werken van en over den Zweedschen mysticus Swedenborg, eene kleinere verzameling van negentiendeeuwsche uitgaven van Middelhoogduitsche dichters, vele werken over middeleeuwsche geschiedenis (b.v. Pertz' Monumenta), en voorts vele toevallige geschenken: allerlei hier niet verwachte en eigenlijk misplaatste boeken, „bien étonnés de se trouver ensemble", naast de oorspronkelijke boekerij. Deze was vanouds: eene keurverzameling, bijeengebracht door een zeven-

tiendeewuwschen „liefhebber” van belangrijke en fraaie boeken uit de 16de en 17de eeuw; rijk aan thans zeldzame en kostbare werken, niet in de laatste plaats op ‘t gebied der graphische kunsten (plaatwerken, oude plakboeken met prenten en portretten enz.), die, te zamen met de beroemde reeds door den stichter (begonnen, door latere aanwinsten nog belangrijk vermeerderde verzameling van wellicht meer dan 20.000 Nederlandsche, maar ook Fransche, Duitsche en Engelsche pamfletten ⁵³⁾, nog altijd der Bibliotheca Thysiana hare bijzondere waarde en haren roem verzekeren ⁵⁴⁾.

Oestgeest, September 1933.

J. W. MULLER.

1) P. A. Tiele, Catalogus der Bibliotheek van Joannes Thysius, Leiden 1879. — L. D. Petit, Bibliotheek van Nederlandsche pamfletten. I, II, 's-Gravenhage 1884. III, Leiden 1925. Een supplement of vierde deel is thans ter perse.

2) De Bibliotheca Thysiana te Leiden, in Tsch. v. Boek- en Bibliotheekwezen. V (1907) 53-61.

3) Aldus volgens Blok, a. w. 53, naar het oorspr. hs. van het Album; de druk (1875) geeft, kol. 274, als steeds, alleen den naam, den leeftijd, de geboorteplaats en de faculteit.

4) Doch, vreemd genoeg, in de Latijnsche opteekening, zijner promotie in de Acta Senatus (op de meest „classieke” plaats derhalve !) juist „gefnuikt” (zie boven, blz. 60.).

5) Alb. Acad., kol. 389.

6) Blok, a. w. 54, naar het recensieboek in het Senaatsarchief. Ik maak hier en elders ook gebruik van enkele schriftelijke aantekeningen van wijlen mijn collega-curator Blok.

7) Acta Senatus, 21 [Sept.] 1652 (Bronnen III 64).

8) D.i.: het bebouwen van een open ruimte, een stuk gronds.

9) D.i. goed van een „heer”, waaraan „heerlijke rechten” verbonden zijn.

10) Aldus naar het oorspronkelijke testament (thans bestuende onder Curatoren van het Legatum Thysianum), dat ook ten deele, naar een afschrift, is afgedrukt in de straks te noemen Bronnen t. d. gesch. d. Leidsche Univ. VI 4*—5*.

11) Alleen is in de 19de eeuw de vroegere dubbele trap in het voorhuis „veréenvoudigd”, om plaats te maken voor een opkamentje; waarboven van de boekenzaal eveneens een lees- en schrijfvertrekje is afgeschoten.

12) Slechts vestig ik hier even de aandacht op het in de boekenzaal staande merkwaardige, kunstige samenstel (ten behoeve van staand-studeerenden?), een soort van „boekermolen” of „wentelenden lessenaar” (zooals P. C. Hooft een kennelijk gelijkvormig, wellicht hetzelfde, door hem te Leiden *geziene voorwerp* noemt: zie zijne Brieven, ed. Van Vloten, II 44, 69, 75).

13) Uitgegeven door Dr. P. C. Molhuysen in de „Bronnen tot de geschiedenis der Leidsche Universiteit. III-VI (R.G.P., no. 38, 45, 48, 53). ‘s-Gravenh. 1918-23; hier verder alleen met deel, bladzijde en datum aangehaald.

14) Naast zeer veel voor de geschiedenis van onderwijs, wetenschap en *hoogeschool* belangrijks vindt men er ook niet zelden de prototypen van nog heden onveranderd voortlevende academische „mores”; ook natuurlijk, tusschen de regels door, de hartstochtelijk verbitterde, uit heftig *meeningsverschil* of uit persoonlijke *veeten*, haat en nijd gesproten redewisselingen; dit alles is van alle tijden! Maar toch niet meer van onzen, meer zakelijken tijd zijn de uitvoerige vermeldingen der talrijke dankbetuigingen, *gelukwensen* en andere plichtplegingen, tusschen Rector en Senaat of tusschen Senaat en Curatoren gewisseld, der voorstellen tot, en der breede verslagen van „funera” der professoren (met de rouwbezoeken aan de weduwen) enz. — Curieus is ook het druk gewag der talrijke en verschillende „convivia”. Vooreerst de rectorale maaltijd — nog n i e t op de „dies”, den 8sten Februari, maar veelal in den zomer, vóór of na de (reeds toen, veel meer dan men zou verwachten, gebruikelijke) vacantiereizen —; waarvan de kosten (in 1769 b.v. f 281.—) door den Rector in de *Senaats-*

kas gestort werden. Maar daarnaast ook het jaarlijksch „convivium” in November, „ex pecunia multitia” (een „boetenmaaltijd” of „academisch potverteren”!); en de „convivia aditialia”, d.i. door de nieuw-„aangekomen” professoren aan hunne medeleden van den Senaat (en derzelver echtgenooten!) aangeboden: een aan de Utrechtsche Universiteit, in kleiner formaat, **noq** in den aanvang der 20ste eeuw stand, houdende „mos”! Zoo bericht b.v. de Rector Magnificus 14 Juni 1769 in den Senaat: „Cl[arissimum] v. d. **Wijnpersse** [29 Mei jl. geïnaugureerd] **rogare** Senatores, ut una cum dilectissimis coniugibus convivio aditiali, in diversorio suburbano, quod a Fonticulo nomen habet, atque die 7. instantis mensis Iulii suis sumtibus **parando**, interesse velit. cui amicae viri Cl. invitationi **lubentes** adnuere cuncti”. Daarnaast vindt men ook vaak (b.v. 23 Mei 1769) een jaarlijks, om beurten door de professoren, te geven oester-, kreeften- of krabbenpartijtje („ex ostreis, cancris vel **gamaris** parari **solitum**”) vermeld: allicht een (al dan-niet weidscheren?) voorvader van den huidige, maandelijkschen **professoren„krans”**.

Met het „diversorium suburbanum”, „in Fonte”, in „Fonticulo” of „het Fonteyn” (zie b.v. VI 72, 167, 243, 274) is zeker wel bedoeld: „de zoogenaamde Fonteyn, zijnde een luthof door een logementhouder Muller bezeten geweest, tot gastreeren en plaisierpartijtes aangelegd”, gelegen „ter zijde” van „de gemakelijke Buyteplaats Rijn en Landzigt. . . . aan den Rijn onder Zoeterwoude” (welke naam nog in 1915 op een cartouche boven een ouderwetsch ingangspoortje ter plaatse, aan den **Hoogen** Rijndijk, te lezen stond). Het hierboven aangehaalde is ontleend aan het bijschrift bij een plan en plattegrond van genoemde buitenplaats, in het Leidsch Gemeente-archief (no. 8447 van den **catalogus** der prentverzameling): een en ‘ander volgens vriendelijke **mededeeling** van den Gemeente-archivaris, Mr. J. W. Verburgt. Dat, gelijk t. a. p. vermeld wordt, deze „luthof” reeds vóór 1774. evenals de aangrenzende **buitenplaats**. „aessloot zou zijn, wordt echter door bovenstaande **aanhalingen** ‘uit de **Acta** Senatus (de laatste van 1785) weersproken.-Daarnaast wordt ook een enkele maal (VI 155) een „convivium aditiale” vermeld „ad Aggerem Leidensem” (d.i. den Leidschendam), „in diversorio, quod ab **Insula** nomen habet (d.i. „het Eiland”, of misschien „de Waard” of „Weerd” (verg.

Waardgracht te Leiden en Bemuurde Weerd te Utrecht?) ; hetgeen herinnert aan Leidsche, academische of andere, feestmalen aan Den Deyl, te Lisse enz. in den aanvang der 19de eeuw.

15) III 322, 330 (1 Oct. 1676, 2 Juli 1677).

16) Waarschijnlijk Duco Hemmema, ritmeester, later gardekapitein († 1721), gehuwd met eene baronesse Du Tour, dus zeker Lantschot's zwager en derhalve wel „uyt mijn [Thysius] geslacht”, althans aangehuwd (doch ook „daer toe bequaem?”). Zijne zuster was gehuwd met een ouderen Willem van Haren († 1708), over-oudoom van den staatsman-dichter W. v. H.; zie H. J. H. van Haselen, W. van Haren's Friso (1922). 134.

17) IV 289-92 (21 Aug. 1717). 18) IV 329 (2 Juli 1722).

19) V 3-4 (3 Maart, 5 Apr. 1725).

20) V 88*-131* (103*-4*) (26 Apr., 11 Juli 1741).

21) V 305 (23 Sept. 1749). — V 390 (18 Jan. 1765); VI 1-3 (1 April (bis), 17, 25 Mei, 7, 22, 28 Juni 1765); Doc. A. S. 1765, no. 18-9.

22) Zie Van Haselen, t.a.p.

23) Zie o.a. Van Vloten, Leven en Werken van W. en O. Zw. van Haren (1874) en Van Haselen, a.w., passim.

24) Zeker de ('t eerst genoemd!) Fransche courant, de vermaarde „Gazette de Leyde” en de „Leydse Courant”.

25) VI 26-8 (8, 24, 30 Sept., 18. 26 Oct. 1768).

26) VI 2 (25 Mei 1765). 27) VI 28 (20 Dec. 1768).

28) Elders H u b r e g t s(e), H u b r e c h t enz. gespeld: denklijk de ook in de 19de eeuw nog te Leiden gevestigde familie Hubrecht. Zie N. Ned. Biogr. Wdb. VIII 872-3.

29) VI 29-31, 40 (6, 20, 27 Jan., 1, 21, 24 Febr. 1769).

30) VI 41-3 (17 Maart, 7 Apr. 1769).

31) VI 43-4 (22, 26 Apr. 1769).

32) VI 44-6 (30 Apr., 3, 5, 8 Mei 1769).

33) Zie boven, noot 14.

34) VI 47-9 (23 Mei, 26 Juni 1769); zie deze artikelen: VI 10*-14*.

35) VI 50-2 (6 Oct., 9, 17 Nov. 1769).

36) VI 67, 74-5, 81-2 (20 Febr., 20 Juli, 16 Oct. 1771;

2, 29 Mei 1772).

37) Geen wonder dat omstreeks dezen tijd de langdurige verwaarloozing der B. Th. in de stad ruchtbaar geworden was en aanleiding gaf tot de stellig zeer overdreven schil-

dering der stichting, in F. van Mieris' Beschr. d. stad Leyden (1770) 11 5546, als door het in gcbreke blijven der aan niemand verantwoordelijke besticrdcrs, „beklaaglyk te niet gelooopen, waardoor de boeken thans zoo verre verminderd (zyn), dat ze naauwlyks waardig zijn bezien te worden”!

³⁸⁾ VI 91-2 (8 Nov. 1773).

³⁹⁾ Dit omdat nog in revisie gegaan kon worden.

⁴⁰⁾ VI 149—51 (23 Mei, 25 Juni, 2 Juli 1776).

⁴¹⁾ VI VII (Inleiding van Dr. Molhuysen).

⁴²⁾ VI 170, 176-86 (31 Jan., 16, 26, 30 Juni, 27 Juli, 1 Aug., 30 Sept., 2, 23, 28 Oct., 6, 18 Nov. 1778).

⁴³⁾ VI 190 (9 Dec. 1778).

⁴⁴⁾ VI 198-214 (24 April, 8 Mei, 8, 16 Oct., 11 Nov., 18, 24 Dec. 1779; 1 Febr. 1780).

⁴⁵⁾ VI 227-8 (24. 31 Maart, 26 Apr. 1781). Voorda is blijkbaar een „stugge Fries” geweest, niet licht van zijn stuk te brennen; zie de stukken over zijne weigering van den nieuwen: in 1788 gevorderden eed en zijn daaruit voortgevloeid ontslag: a.w. VI 330—45, 348-50, 45*—61*. Maar ook V. d. Kccssel was zeker geen gemakkelijk heer: zie VI 352-3 !

⁴⁶⁾ VI 231-43 (16 Nov. 1781, 24 Apr., 1 Juni, 10 Sept., 19 Oct. 1782).

⁴⁷⁾ VI 250, 252, 263, 273 (16 Apr., 17 Juli 1783, 29 Apr. 1784; 7 Febr., 6, 27 Mei 1785).

⁴⁸⁾ VI 343, 347, 353-5 (6 Dec. 1788, 7 Febr., 29 April 1789).

⁴⁹⁾ VI 415 (7 Febr. 1793).

⁵⁰⁾ Het gold met name het in een „stuck heerlick goet” (zie boven, blz. 62) te beleggen kapitaal: de meermalen vermelde „praedia Voorschotana”).

⁵¹⁾ Blok; a.w., bl. 58.

⁵²⁾ De samenstelling en de druk van de boven, noot 1, genoemde catalogi der boeken en der pamfletten is dan ook, tot dusverre, alleen mogelijk geweest door den welwillenden steun van andere fondsen of personen.

⁵³⁾ Véeel meer dan in den catalogus vermeld staan: zie hierover de voorrede van het 4de deel van dien catalogus.

⁵⁴⁾ Zie ook Blok, a.w. 59-61.

Een merkwaardige vondst in de duinen van Katwijk.

Eenigen tijd geleden werd door een Rijnsburger uit de duinen van Katwijk een wagen zand gehaald en gebracht naar een erf in zijn woonplaats. Tegelijk met dit zand was, zonder er verder acht op te slaan, een zware, gebeeldhouwde **manskop** opgeschept, welke mede vervoerd en uitgestort werd als een waardeloos voorwerp, zonder de bijzondere opmerksaamheid van iemand te trekken.

Maar toch wel van **één**, want bij datzelfde erf woont een gewezen dienstbode van mij, die bij het zien van dit oude stuk aanstonds aan haar vroegere mevrouw dacht, van wie zij wist, dat zij wel van zoo iets hield. Het duurde dan ook niet lang, of ik had den „schedel”, zooals zij den kop noemde, in handen. Reeds bij het eerste zien vond ik het een prachtkop met een gelaatsuitdrukking, welke den meester verraadt. En dan: gevonden op een plaats, waar reeds vele Romeinsche scherven waren aangetroffen! Hij zou wel Romeinsch kunnen zijn!

Deze verwachting werd echter al spoedig de bodem

ingeslagen, toen Dr. Holwerda constateerde, dat de kop wel zeer mooi was, maar lang niet zoo oud als ik hoopte. Ook was de opmerking gemaakt door een ander, dat hij wel wegens het lange haar een Germaan zou kunnen afbeelden. Was het dan maar Julius Civilis; ik zou ermede tevreden zijn geweest.

Nadat de kop, geplaatst op een piedestal, eenige weken als hal-versiering dienst had gedaan, werd hij mij toch te griezellig. De gelaatstrekken geleken op die van een **doode** en een meisje, dat er langs liep, schrok er voor. De expositie nam hiermede een einde en na eerst zelf eigenares geworden te zijn, zond ik hem naar het Rijksmuseum te Amsterdam, wiens directeur mijn geschenk ten zeerste waardeerde.

Bij mijn onderzoek naar den maker dacht ik aan den beroemden beeldhouwer Rombout Verhulst, die het bekende grafmonument van Willem van Lyere en zijn **echtgenoot** Maria van Reygersberg, opgericht in de Hervormde kerk te Katwijk-Binnen, heeft vervaardigd, maar gelijkenis met deze personen kon ik niet ontdekken. Van bevriende zijde was mij inmiddels medegedeeld, dat er in het Rijksmuseum te Amsterdam drie busten aanwezig waren, gemodelleerd door Rombout Verhuist en afkomstig van den huize 't Zant te Katwijk. Bij mijn komst aldaar vernam ik van den directeur, dat de kop geen werk van Rombout **Verhulst** kon zijn maar wel dateerde uit het einde van 1700 of omstreeks dat jaar.

Mij werd aangeraden in de richting van Katwijk te zoeken of de kop soms dienst gedaan had ter versiering van een of ander huis.

Nu bevindt zich in den atlas van „Rhijnlands fraaiste gezichten”, plaat 28, uitgave L. Schenk, Amsterdam 1732, een afbeelding van een huis, genaamd „Lustplaats van den heer Carolus Boeurs Balliuw van beide de Katwijken en ‘t Zant”.

Dat huis was werkelijk met meer dan 20 beelden versierd en naar het oordeel van sommige Katwijkers zou dit huis te Katwijk aan den Rijn gestaan hebben. Vóór eenige jaren was ik al door den heer J. Kloos, archivaris te Noordwijk, opmerkzaam erop gemaakt, dat dat bewuste huis niet te Katwijk gestaan had, maar wel te Noordwijkerhout. Ik ging nu bij den heer Kloos nader informeerden. Deze was uit een oude koopacte te weten gekomen, dat de heer Carolus Boers, Bailluw van beyde de Catwijken en ‘t Zand, schout van Noordwijkerhout, op 9 Januari 1736 verklaart, verkocht te hebben aan den WelEd. Heer Stephanus Laurentius Neale: een hofsteede met zijn huyzinge, stallinge, koets en tuinmanshuys voor drieduizend Carolus gulden. Uit dezelfde acte blijkt, dat Bailluw Carolus Boers hetzelfde pand sinds 1 Juni 1735 in eigendom bezat. Hij had het bij een parate executie gekocht.

Genoemde „heerenhuyzinge”, volgens overlevering van oude Noordwijkerhouters „De Burgh” geheeten, waarvan nog een perceel land het Burghstukje genoemd wordt, is in de tweede helft der 18de eeuw afgebroken en in dienzelfden tijd is de buitenplaats Dijk en Burg gesticht op iets „zuidelijker terrein”.

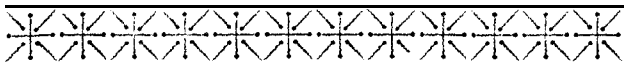
Nu is bij den heer Koudijs te Noordwijkerhout nog een wit borstbeeld (vrouwenfiguur) in bezit,

afkomstig van de heerenhuizinge de Burgh te Noordwijkerhout. Ter nader onderzoek voelde ik mij nu geroepen dit bewuste borstbeeld te gaan bezien, of het ook eenige gelijkenis met den **manskop** uit Katwijk had. Het beeld staat op het land voor een bollenschuur. Het is een vrouwenbuste, die in een nis heeft gestaan. In dit opzicht kan het volkomen thuis behoord hebben op de buitenplaats van **Carolus Boers**, waar een groot aantal van zulke beelden tot versiering gediend heeft. Wat de **qualiteit** van beeldhouwwerk aangaat staat die vrouwenbuste verre achter bij den Katwijkschen kop en kunnen deze beide nooit gediend hebben ter versiering van hetzelfde huis.

Voorloopig blijft de vondst in het Katwijksche duin een puzzle ter oplossing. Misschien weet een der lezers van dit artikeltje opheldering te geven.

M. L. H. EERDBEEK-CLAASEN.

KATWIJK A.D. RIJN, januari 1934.

Geldersche Kolonisatie te Leiden?

Oud-Leiden is verdeeld in bonnen en gebuurten. Deze dragen namen (in Orlers' beschrijving geboekstaafd), die soms „simples comme bonjour” zijn, soms aan scherts uiting geven, soms duister voor ons blijven. Maar een enkele maal werpt zulk een naam een onverwacht licht op het verleden.

Het kwartier der Uiterste gracht bevat twee gebuurten genaamd de „Wilde Veluwe” en de „Vrije Veluwe”¹⁾. Beide namen hebben dus op de Geldersche Veluwe betrekking. Ze zijn in de vermelde vormen al van de vijftiende eeuw af in zwang geweest.

Een eindje buiten Leiden, geheel achterin de gemeente Zoeterwoude, ligt „Gelderswoude”. Het buurtje is van het eind der 14e eeuw af met dien naam bekend; in de benamingen van eenige polders leeft deze thans het krachtigst voort.

Merkwaardig is nu vooral, dat adjectief „vrij” aan den Veluwe-naam verbonden te zien. Een verbinding,

¹⁾ Zie Orlers, ed. 1641, bl. 69.

die terstond gedachten oproept aan den „vrijenoorlog”, den opstand der Veluwsche hoorigen voor de „vrije zaak” onder hertog Reinoud III, waardoor in den zomer van 1354 de **geheele** Veluwe werd meegesleept en zelfs Arnhem bedreigd, totdat de ongeordende troep door Eduards partijgangers aan den „**Vrijenberg**” te Loenen werd **verslagen**¹⁾. Dat velen dier verslagenen zijn uitgeweken en een nieuw bestaan in den vreemde hebben gezocht is niet overgeleverd, maar 't laat zich zeer goed denken.

Zijn het dus Veluwsche hoorigen, die de fabrieksbevolking van Leiden en de veenontginners van Rijnland in de veertiende eeuw hebben helpen vermeerderen? Zouden zij nog iets van het ideaal, dat op eigen bodem niet te verwerkelijken bleek, in den naam hunner **gebuurte** „**de Vrije Veluwe**” hebben willen uitdrukken?

S. F. A.

¹⁾ Is. An. Nijhoff' Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland II (1833). bl. LVI-LVIII.

De eerste bezoeker van de Schans Lammen op 3 Oct. 1574.

Bij Orlers, Beschrijving van Leiden, blz. 536 en bij Dr. Prof. J. v. Vloten, Leidens Belegering en Ontzet in 1573 en '74 blz. 186, wordt van een jongen gesproken, die het eerst vermoedde dat de Spanjaarden de Schans Lammen in den nacht tusschen den 2en en 3en Oct. 1574 hadden verlaten. Om zich daarvan te vergewissen schonk men hem een belooning van f 6.—, ten einde de Schans te gaan verkennen. Hij deed zulks met **eenen** gelukkigen uitslag, en liep daarenboven tot de knieën toe in het water, om aan den admiraal Boisot de tijding te brengen, dat de Schans verlaten was. De naam van dien jongen is door geen der geschiedschrijvers genoemd. Dat zijn naam Willem Aelbrechts Barkey zoude zijn geweest, zooals door Ds. Roemer blz. 28, vermoed wordt, is door Prof. v. Vloten blz. 186 (in de noot) op goede gronden weersproken. Uit een verzoekschrift van den **19en** Jan. 1588, voorkomende in de Gerechtsdagboeken der stad (p. 29) leert men zijn naam kennen. Het is aldus geboekt:

„Op te requeste van Cornelis Joppenszoon, inhoudende versouck van recompensie dat hy d' eerste jonggesel geweest is, die den 3en Oct. 1574 in de Schans tot Lammen wt deser stede geloopen, **ende** vandaer aen de vlote de tyding gebracht heeft, dat den viandt daerwt gevlucht ende deselve schansse ledig was. Ende dat hem oock geaccordeert zoude worden van nu voortaan op zijn beurt mede te mogen vaeren op 't Amsterdamsche Veer, gelycke andere gemeene gilde broeders. Es geappostilleert. Nihil ut petitur”.

Men kan hieruit besluiten, dat Cornelis Joppenszoon de eerste is geweest, die de Schans bezocht heeft, en dat Gysbert Cornelisz. Schaeck, die de pot met „hutspot” vond, de tweede persoon was, waarvan bij Orlers blz. 536 gesproken wordt.

R. E.

Overgenomen uit Leydsche Courant van Woensdag 23 Juny 1859 blz. 3. 1e en 2e k.

J. E. KROON.

De Leidsche Monumenten,

Als vervolg op de mededeelingen over de veranderingen in de „Voorloopige Lijst der Nederlandsche Monumenten van Geschiedenis en Kunst”, voor de Provincie Zuid-Holland, voor zooveel het de gemeente Leiden betreft, in het Jaarboekje 1930-1931 (bl. 160 e.v.), zij het volgende over het verdere verloop opgemerkt:

Rapenburg No. 87. Aan het vermelde, belangrijke gedeelte van den gevel werd niets veranderd. Wel is het pand van winkelwoonhuis wederom tot woonhuis geworden en heeft dus zijn oorspronkelijke bestemming herkrege. Het winkelraam op den beganen grond is vervangen door twee gewone lichtramen, overeenkomstig die, welke op de verdieping aanwezig zijn, terwijl tevens het perceel van een beter passende voordeur is voorzien.

Oude Singel No. 216. Het pand had een reeds verminkte trapgevel, die **alzo** van geen belang meer was. Door den slechten staat, waarin deze verkeerde, moest het bovengedeelte worden afgebroken en dit werd vervangen door een andere, gewone **dakvorm**. Het eenigste belangrijke, de gevelsteen, werd behouden.

Haven No. 42. Van dit pand, waarvan alleen staat vermeld de aanwezigheid van gebeeldhouwde **draagstenen** onder de gootlijst met metselmozaiek, werd de **onderpui** gewijzigd.

Haarlemmerstraat No. 99. Deze gevel, zijnde een eenvoudige tuitgevel met vorenspringende verdieping, kwam door een algeheele verbouwing te vervallen. De gevel was weinig belangrijk en verkeerde in bouwvalligen staat.

Hooigracht No. 21. Dit pand, hetwelk bezat een gevel Lodewijk XV, met gebogen kroonlijst en eenvoudig versierde middentravee, werd in 1932 afgebroken voor de uitbreiding van het St. **Elizabeth-Ziekenhuis**.

Gebleken is verder, dat bij vroegere verbouwingen van de perceelen *Oude Rijn No. 124* en *126* o.m. de voorgevels zijn gesloopt en van het perceel **Pieterskerkgracht No. 20** de omlijsting met deur en bovenlicht, Lodewijk XVI, is verdwenen.

G. F. E. **KIERS.**

Lijst van werken, betrekking hebbende op Leiden en Omgeving, verschenen in 1932 en 1933, ten Gemeente-Archieve aanwezig. Jaarverslagen, catalogi, dag- en weekbladen, periodieken, programma's en **cou-**rantenartikelen zijn niet opgenomen.

1932.

W i j k (K. W.); Officieel stratenboekje van Leiden, bevattende de lijst van straten, grachten, **singels**, stegen, **hofjes**, poorten en pleinen der gemeente, benevens opgaven van de voornaamste instellingen van openbaren dienst. 3e Druk. Leiden, 1932.

H e m e s s e n (O. C.); Jacobswoude en Woubrugge. Grepen uit het verleden, vooral het kerkelijk leven dezer beide dorpen, 1932.

Noord-Nederlandsche jaarmarkten. In: De Jaarbeurs van Juli, Augustus en September.

D r i e s s e n (F e l i x); Nadere gegevens omtrent het Welvaeren van Leyden, z.j. (1932).

D i e t z (D r. P. A.); De strijd om de parapsychologie. Den Haag, 1932. Catalogus van de Bibliidheca Academiae Lugduno-Batavae, deel XIV. Inventaris van handschriften, eerste afdeeling. Leiden, 1932.

1933.

K l e y n t j e n S. J. (J.); De stichting Duinzicht. In: Bijdragen voor Geschiedenis van het Bisdom van Haarlem, 50e deel, 3e Afl. Haarlem, 1933.

Gids met plattegrond voor het Stedelijk Museum De Lakenhal. z.j. (1933).

Afscheidscollege van Dr. L. Knappert, hoogleeraar vanwege de Nederlandsche Hervormde Kerk aan de Rijks-Universiteit te Leiden, 29 Mei 1933. Leiden, 1933.

Alphabetisch register op de Notulen van het verhandelde bij de Vereenigde Vergadering van het Hoogheemraadschap van Rijnland, gedurende de jaren 1911—1923. z.j. (1933).

Lijst van werken van Prof. Dr. A. Eekhof, aangeboden door Martinus Nijhoff. 's-Gravenhage, z.j. (1933).

D r i e s s e n (G. L.); Lijst van namen der binnen den singelrand gelegen openbare wateren, welke in den loop der tijden overwulfd of gedempt zijn, met vermelding der data van demping of overwulving. Leiden, 1933.

S i t t e r (W. d e); Short history of the Observatory of the university at Leyden, 1663-1933. Haarlem, z.j. (1933).

De plannen voor een nieuw Raadhuis te Leiden. In : Bouwkundig Weekblad : Architectura, 19 Augustus 1933, nr. 33.

Fockema Andreae (Mr. S. J.); Beknopte Inventaris van de oude archieven van het Hoogheemraadschap van Rijnland, 1255-1857. 1933.

Fockema Andreae (Mr. S. J.); Index van vergunningen, keuren en vonnissen van Rijnland van den oudsten tijd tot en met 1857. 1933.

Fockema Andreae (Mr. S. J.); Index van de voornaamste resolutiën der besturen van Rijnland. z.j. (1933)

Het geslacht Gevers. In: Nederland's Adelsboek, 1933, bl. 33-48.

Het geslacht de Gijselaar. In: Nederlands Adelsboek, 1933, bl. 118 en 119.

Het geslacht van der Goes, Van der Goes van Dirxland, Van der Goes van Naters. In: Nederland's Adelsboek, 1933, bl. 54-66.

P o l l (J h r. v a n d e); Bijdrage tot de genealogie van 'het geslacht Van de Poll. Overgedrukt uit het Maandblad v. h. Kon. Genealogisch Heraldisch Genootschap : „De Nederlandsche Leeuw”, 1933.

INHOUD

	Blz.
Een woord vooraf	v
Vereeniging „Oud-Leiden”, Verslag over het jaar 1933.	VII
Statuten, bestuur en ledenlijst	x
Korte Kroniek van Leiden en Rijnland. . .	XXI

IN MEMORIAM :

J. G. v. Griethuysen door Ds. A. J. Ruys. .	XXXVI
A. Kist door Dr. J. C. M. Timmermans . .	XXXIX
Mr. Egbert de Vries door Mr. J. v. d. Kastele	XL
Prof. Dr. A. Eekhof door Dr. L. Knappert .	XLII
Prof. Mr. C. van Vollenhoven door Dr.	
J. Huizinga	XLIV
W. C. Brouwer door Mr. A. v. d. Elst. . .	XLVI
W. A. Muyzert door S. A. de Graaff . . .	XLIX
Prof. Dr. W. Storm v. Leeuwen, door Dr. C.	
de Lind van Wijngaarden.	LI
H. W. Tieleman door H. H. Tieleman . .	LV
Dr. J. W. P. Fransen door Dr. Murk Jansen	LVII
Prof. Dr. E. D. v. Oordt door Dr. Ch. Bayer	LXI
Prof. Dr. P. Ehrenfest door Dr. W. J. de Haas	LXIII
Mr. H. B. Greven door Mej. E. C. Knappert	LXVII
B. F. Krantz door Mr. A. v. d. Sande Bakhuyzen	LXX

	Blz.
Christoffel Plantijn te Leiden door H. J. Jesse (met 6 afbeeldingen)	
Het leven van Jan Pietersz. Dou door Dr. Mr. J. W. Verburgt	18
Uit de geschiedenis der Bibliotheca Thysiana, door Dr. J. W. Muller.	62
Een merkwaardige vondst in de duinen van Katwijk door Mevr. M. L. H. Eerdbeek— Claasen (met 1 afbeelding)	91
Geldersche Kolonisatie te Leiden? door Mr. S. J. Fockema Andreae	95
De eerste bezoeker van de Schans Lammen op 3 Oct. 1574 door Dr. j. E. Kroon .	97
De Leidsche Monumenten door G. F. E. Kiers	99
Lijst van werken, betrekking hebbende op Leiden en Omgeving (1932, 1933). . . .	101
